

Školy a školská zařízení 2022/23

Analytická část

2. Základní vzdělávání

Obsah:

Shrnutí.....	2
Úvod.....	4
2.1 Základní vzdělávání dle druhu školy a formy.....	4
2.2 Základní školy – klíčové údaje za školní rok 2022/2023	6
2.3 Základní školy podle typu a zřizovatele – školy a třídy.....	7
2.4 Učitelé a asistenti pedagogů na základních školách	10
2.5 Žáci v základních školách – základní ukazatele	16
2.6 Základní školy v regionálním srovnání – základní ukazatele	21
2.7 Žáci nově přijatí do 1. ročníků základních škol	23
2.8 Žáci s individuálním vzděláváním a vzdělávající se v zahraničí	25
2.9 Žáci opakující ročník	28
2.10 Přestupy na víceletá gymnázia nebo osmileté konzervatoře	30
2.11 Žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku.....	32
2.12 Žáci s cizím státním občanstvím na základních školách	34
2.13 Žáci na základních školách se zdravotním postižením	39

Shrnutí

Povinné školní docházky se ve školním roce 2022/23 účastnilo celkem **1 049 723 žáků**, což je o čtvrtinu více než před deseti lety, o 8,5 % více než před pěti lety a o 4,3 % více než v předchozím školním roce. Do základních škol bylo celkově zapsáno 1 007 778 žáků, tj. nejvíce od školního roku 2005/06. Kromě toho si 41 659 žáků povinnou školní docházku plnilo v nižších ročnících **víceletých gymnáziích** a 286 na **osmiletých konzervatořích**. Oproti předchozímu školnímu roku přibýlo o 4,5 % žáků v základních školách, což je nejvýraznější nárůst za posledních 10 let a přispěla k němu imigrace dětí z Ukrajiny a jejich začlenění do našich škol. V nižších ročnících víceletých gymnáziích se počet žáků zvýšil jen o 0,2 %.

Žáků, kteří si ve školním roce 2022/23 plnili povinnou školní docházku v **zahraničí či na zahraniční škole**, bylo 9 517 (0,9 % z celku; započtení jsou pouze ti, kteří byli zapsáni do kmenové školy v ČR) a **formu individuálního vzdělávání** využilo 6 311 žáků (0,6 % z celku). Zde lze poznamenat, že zájem o individuální vzdělávání trvale roste. Oproti situaci před pěti lety byl ve školním roce 2022/23 celkem 2,4krát vyšší a desetinásobný v porovnání se školním rokem 2012/13. Za poslední školní rok se zvýšil o 8,5 %. Ač se jedná o znatelný nárůst, mezi 30. 9. 2020 a 30. 9. 2021, tedy v době pandemie, se počet individuálně vzdělávaných žáků zvýšil podstatně více, a sice o 27,5 %.

Též počet **žáků na základních školách** v posledních deseti letech rok od roku stoupá a celkově se zvýšil o čtvrtinu (24,7 %). Za posledních deset let procentuálně nejvíce vzrostl počet žáků v základních školách v Praze, tj. o 53,1 %, a dále v kraji Středočeském, tj. o 46,4 %. Ostatní kraje zaznamenaly méně než 30% nárůst, nejmenší byl v kraji Moravskoslezském (o 9,2 %). V Praze a Středočeském kraji bylo také nejvíce škol soukromého zřizovatele (nacházelo se zde 36,2 % ze všech soukromých škol). Celkově lze přitom říci, že počet žáků soukromých škol roste mnohem rychleji než počet žáků škol veřejných a církevních.

Počet učitelů v základních školách se za deset let zvýšil o 27,8 %. Zejména v posledních pěti letech tak **rostl počet učitelů rychleji** (celkově o 17 %) než počet žáků (o 8,8 %). Učitelky ženy tvořily v uplynulém školním roce 83,7 % všech plných pracovních úvazků učitelů. Podíl **úvazků mužů** se první čtyři roky od školního roku 2012/13 postupně mírně snižoval z 15,8 % na 15,2 %, poté začal naopak mírně růst až na 16,3 % ve školním roce 2022/23. Lze doplnit, že v uplynulých čtyřech letech také stoupl **počet vysokoškolských studentů skupiny oborů Vzdělávání a výchova** (o 22 %), zatímco celkový počet vysokoškolských studentů se zvýšil jen o 5,1 %. Mezi roky 2017 a 2021 **narostl i podíl studentů – mužů** poprvé zapsaných do vzdělávacích oborů vysokoškolského vzdělávání, a sice z 15,1 % na 24,0 %. V roce 2022 činil tento podíl 23,4 %.

Ve školním roce 2022/23 připadla v základních školách na **učitele bez kvalifikace** desetina pracovních úvazků. Nejvyšší podíl vyučujících bez kvalifikace zaznamenal kraj Karlovarský (21,5 %). Následuje kraj Středočeský (17,1 %) a Praha (15,2 %), tedy regiony s relativně lepší nabídkou dobře placené práce. Naopak méně než pětiprocentní byl v kraji Zlínském (4,4 %), na Vysočině (4,7 %) a v kraji Jihočeském (4,8 %).

V posledních letech výrazně vzrostl na základních školách počet **asistentů pedagoga**. V roce 2022 připadlo na 100 plných úvazků učitelů v průměru 22,4 plného úvazku asistenta pedagoga, v roce 2016 to bylo 9,3.

Ve školním roce 2022/23 bylo do prvních tříd základních škol **nově přijato** celkem 117 607 žáků, tedy o 8,8 % žáků více než ve školním roce 2021/22. Jedná se o nevyšší nárůst za posledních deset let a také o vyšší nárůst, než jaký byl zaznamenán v celkovém počtu všech žáků základních škol (tj. o 4,5 %). Přitom za období posledních deseti let došlo k největšímu nárůstu v Praze a v kraji Středočeském (cca o čtvrtinu); naopak v Karlovarském kraji došlo ve srovnání se školním rokem 2012/13 ke snížení počtu nově přijatých žáků do prvního ročníku o 4,5 %, v kraji Moravskoslezském o 2,3 % a v kraji Ústeckém o 0,2 %.

Podíl sedmiletých či starších dětí ze všech dětí nově přijatých do prvního ročníku byl čtvrtinový. Podíl sedmiletých či starších dívek z těch, které ve školním roce 2022/23 nastoupily do první třídy, činil 18,5 %, podíl takových chlapců byl bezmála třetinový (31 %). Ve srovnání jednotlivých krajů byl podíl sedmiletých a starších žáků ze všech žáků nově přijatých do první třídy nejvyšší v kraji Ústeckém (28,0 %), Karlovarském (27,2 %) a Olomouckém (27,2 %) a nejnižší na Vysočině (23,2 %), v Praze (23,5 %) a v kraji Středočeském (23,7 %).

Ve školním roce 2022/23 muselo celkem 6 558 žáků základních škol **opakovat ročník**. Jedná se o podobný počet opakujících, jaký byl zaznamenán ve školním roce 2018/19 (tj. 6 624 žáků). Ve školním roce 2019/20 se mírně zvýšil na 6 795 žáků, o rok později následoval hluboký propad na 3 205 žáků kompenzovaný nárůstem na 8 204 žáků ve školním roce 2021/22. Celkový počet žáků k 30. 9. 2022 byl však navýšen počtem žáků uprchlých z Ukrajiny, kteří naše školy dříve nenavštěvovali, a tudíž ani nemohli opakovat ročník. Nejvyšší podíl žáků opakujících ročník byl v Ústeckém kraji (1,7 % ze všech žáků), nejnižší naopak v Praze (0,4 %).

Z celkového počtu žáků v 5. a 7. ročníku **přešlo v uplynulém školním roce na víceletá gymnázia či osmileté konzervatoře** 4,6 %. Přitom z 5. ročníku jich bylo více (7,3 % z celkového počtu žáků) než těch z ročníku sedmého (2,0 %). Kapacita víceletých gymnázií se zcela nepřizpůsobuje rostoucímu počtu obyvatel daných věkových kategorií. Proto v době, kdy se počet žáků daného ročníku snižuje, se naopak podíl těch odcházejících na víceletá gymnázia zvyšuje a naopak.

Nejvyšší podíl žáků, kteří přestoupili na střední školy v průběhu povinné školní docházky, byl v Praze, a to jak v 5., tak i v 7. ročníku. Z těchto dvou ročníků celkem přešlo na střední školy v Praze 7,9 % dětí, z pátého 11,0 % a ze sedmého 4,4 %. Naopak kraje Liberecký a Ústecký zaznamenaly nejmenší podíl takových žáků.

Ze žáků, kteří po školním roce 2021/22 **ukončili povinnou školní docházku**, jich 4,1 % nevychodilo všech devět ročníků spadajících do základního vzdělávání. Přitom předčasně ukončují povinné vzdělávání na základních školách častěji chlapci než dívky - chlapci zaujímali tři pětiny z celkového počtu takových žáků. Absolutně i procentuálně nejvíce žáků, kteří ve školním roce 2021/22 předčasně ukončili povinné vzdělávání na základních školách, bylo v kraji Ústeckém (8,8 %) a Karlovarském (6,6 %). Na opačném konci žebříčku stojí Praha s 1,7 % podílem, následuje kraj Zlínský (2,0 %), Jihomoravský (2,4 %) a Vysočina (2,4 %).

Ve školním roce 2022/23 bylo ve školách v České republice 72 748 žáků **cizí státní příslušnosti** a z toho 69,9 % tvořili Ukrajinci. Za poslední školní rok se počet cizinců na základních školách zvýšil o 138,2 %, tedy z 3,2 % na 7,2 % cizinců mezi všemi žáky základních škol. V uplynulých deseti letech se přitom počet cizinců celkově zpětinasobil. Ze všech krajů je dlouhodobě podíl žáků s jiným než českým občanstvím nejvyšší v Praze. Ve školním roce 2022/23 tvořili žáci s cizím státním občanstvím 16,1 % všech žáků základních škol v hlavním městě. S velkým odstupem pak byla Praha v žebříčku následována krajem Karlovarským (10,7 %) a Plzeňským (10,1 %). Nejnižší byl v kraji Olomouckém, Moravskoslezském a Zlínském, tj. menší než 4 %.

Mezi posledními dvěma školními roky přibýlo cizinců v absolutních počtech nejvíce v Praze (o 8 737 žáků) a v kraji Středočeském (o 6 260 žáků). Z celkového přírůstku žáků cizí státní příslušnosti v ČR (tj. o 42 205) jich 35,5 % připadalo právě na tyto dva kraje. Protože však v těchto dvou krajích byl již před zařazením dětí ukrajinských uprchlíků do našich škol nejvyšší počet cizinců, v relativním vyjádření zaznamenal Středočeský kraj cca průměrný nárůst počtu cizinců (tj. o 137,6 %) a Praha nejnižší nárůst ze všech krajů (tj. o 80,5 %).

Mezi žáky základních škol s jiným než českým státním občanstvím dlouhodobě převažují **Ukrajinci, Vietnamci, Slováci a Rusové**. Dohromady se tyto země podílely z 88,7 % na všech žácích s cizím státním občanstvím, kteří se ve školním roce 2022/23 vzdělávali v základních školách. Ukrajinci zaujímali 69,9 %, Vietnamci 8,3 %, Slováci 8,0 % a Rusové 2,5 %. Přitom cca čtvrtina žáků slovenské státní příslušnosti (25,9 %), jakož i ukrajinské (24 %) a vietnamské (26 %) se vzdělávala v Praze, zbytek v jiných krajích České republiky. Ze žáků s ruskou státní příslušností se jich pak v Praze vzdělávaly téměř dvě třetiny (65,4 %).

Ve všech uplynulých 10 letech bylo mezi žáky s cizí státní příslušností na základních školách nejvíce dívek a chlapců **ukrajinského státního občanství**. Vzhledem k aktuálně probíhající válce na Ukrajině jich přitom nejvíce přibýlo mezi posledními dvěma sledovanými školními roky. Před deseti lety činil podíl Ukrajinců ze všech žáků cizí státní příslušnosti 23,5 %, o pět let později 26,8 %, ve školním roce 2021/22 tvořil necelou třetinu (31,6 %) a v uplynulém školním roce více než dvě třetiny (69,9 %). Počet Ukrajinců se tak ve školním roce 2022/23 oproti předchozímu více než zpětinasobil (vzrostl o 427,2 %), zatímco mezi školními roky 2017/18 a 2021/22 rostl v průměru o 13,1 % za rok.

Úvod

Základní vzdělávání vede dle § 44 školského zákona k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřené problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám, poznávat své schopnosti a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění. Základní vzdělávání je povinné pro všechny děti v České republice. Uskutečňuje se na **základní škole, na nižším stupni víceletých gymnázií a konzervatoří v osmiletém oboru vzdělání tanec**. Základní vzdělávání lze na prvním i na druhém stupni uskutečňovat také formou **individuálního vzdělávání**.

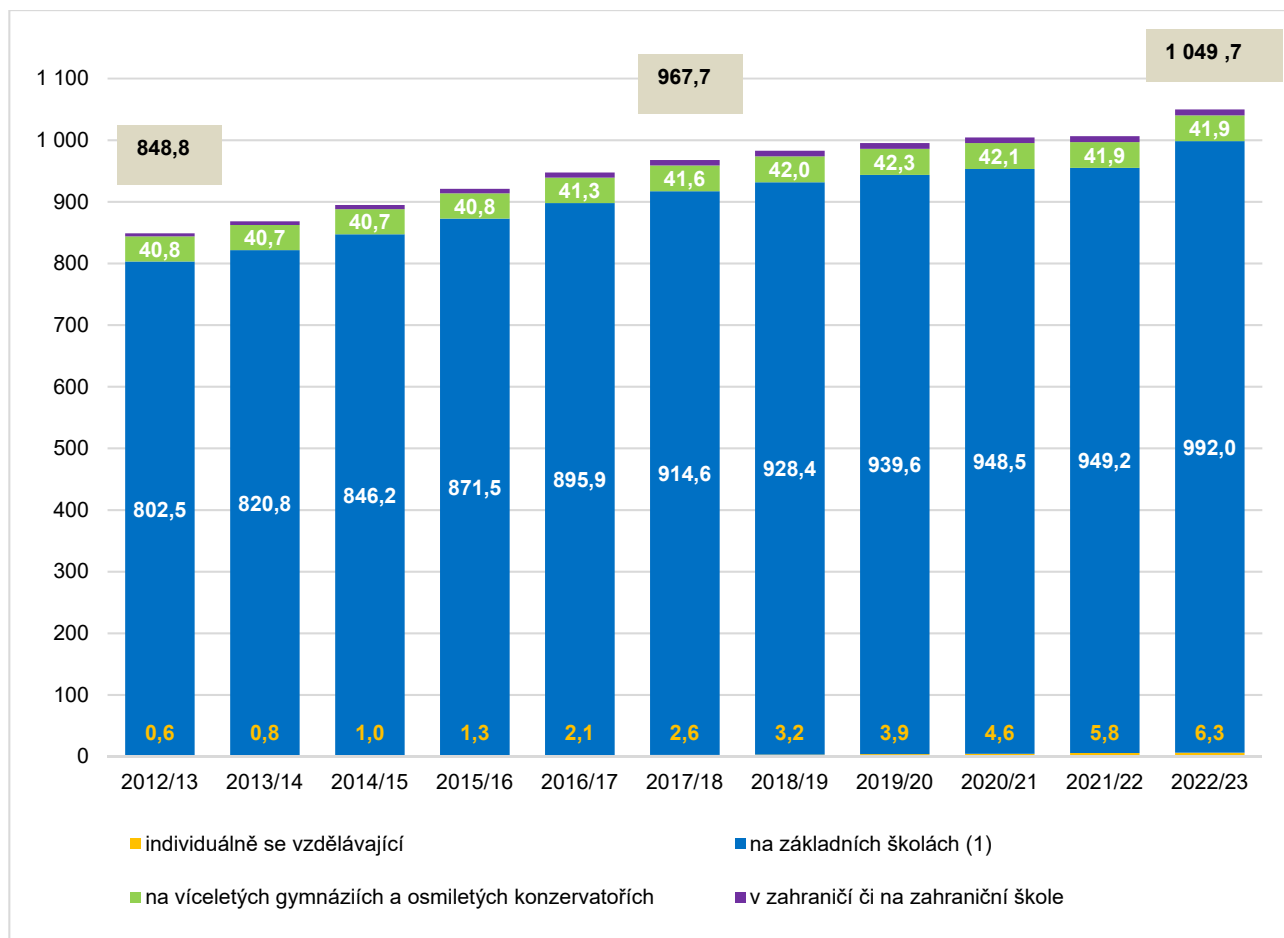
Základní vzdělávání **má devět ročníků** a člení se na první a druhý stupeň. **První stupeň** je tvořen prvním až pátým ročníkem a **druhý stupeň** šestým až devátým ročníkem základní školy, příp. odpovídajícími ročníky víceletých gymnázií či osmiletých konzervatoří. Výjimku tvoří vzdělávání v základní škole speciální, kde první stupeň je tvořen 1. až 6. ročníkem a druhý stupeň 7. až 10. ročníkem. Plnění povinné školní docházky na víceletém gymnáziu nabízí osmileté studium po ukončení 5. třídy, resp. šestileté studium po ukončení 7. třídy základní školy. Přestup na gymnázium je podmíněn přijímacími zkouškami. Přejít na osmiletou konzervatoř taneční je podmíněn talentovými zkouškami.

2.1 Základní vzdělávání dle druhu školy a formy

Základního vzdělávání se ve školním roce 2022/23 účastnilo celkem **1 049 723 žáků**, tj. nejvíce za posledních deset let. Za deset let se zvýšil počet žáků v základním vzdělávání téměř o čtvrtinu (23,7 %), z toho v posledních pěti letech o 8,5 %. Výraznější byl tedy růst v období mezi školními roky 2012/12 až 2017/18. Mezi jednotlivými školními roky v tomto období přibýlo žáků základního vzdělávání vždy o více než 2 % (v rozmezí od 2,1% nárůstu do 3,1% nárůstu). Od školního roku 2017/18 se tento růst postupně zpomaloval a mezi školními roky 2020/21 a 2021/22 se počet žáků základního vzdělávání zvýšil již jen o 0,2 %. Mezi 30. 9. 2021 a 30. 9. 2022, kdy se do škol v České republice přišli vzdělávat žáci z Ukrajiny, se však zvýšil o 4,3 %, což je za posledních deset let nejvyšší nárůst. Jak dále uvidíme, populační vlna se nyní přelévá ze základních škol na střední školy, které v posledních čtyřech letech již zaznamenávají růst počtu žáků.

Kromě základních škol, do kterých bylo zapsáno celkem 1 007 778 žáků, si 41 659 žáků povinnou školní docházku plnilo v nižších ročnících **víceletých gymnázií** a 286 na **osmiletých konzervatořích**. Oproti předchozímu školnímu roku přibýlo o 4,5 % žáků v základních školách. V nižších ročnících víceletých gymnázií se počet žáků zvýšil jen zcela nepatrně (o 0,2 %) a v nižších ročnících osmileté taneční konzervatoře se dokonce snížil o 10,1 %. Je patrné, že počet míst v nižších ročnících středních škol odpovídajících povinné školní docházce se nárůstu počtu dětí nepřizpůsobil (celkově studujících přibýlo jen o 0,1 %) a zvyšujícímu se počtu dětí se musely přizpůsobit základní školy.

Graf 2.1 Počet žáků v základním vzdělávání (v tis.)

1) bez žáků plnících povinnou školní docházku v zahraničí nebo na zahraniční škole v ČR či formou individuálního vzdělávání podle § 38 a § 41 Školského zákona, kteří jsou také zapsáni do kmenové základní školy

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Zatímco celkový počet žáků na druhém stupni základních škol a v odpovídajících ročnících u gymnázií a konzervatoří (dohromady) od školního roku 2012/13 trvale stoupá, počet žáků prvního stupně se po soustavném růstu v prvních pěti letech posledního desetiletí začal postupně snižovat. Mezi 30. 9. 2021 a 30. 9. 2022 se však zvýšil o 4,4 %, což je dokonce nepatrně vyšší nárůst, než jaký byl zaznamenán u žáků druhého stupně (tj. o 4,1 %).

Žáků, kteří si ve školním roce 2022/23 plnili povinnou školní docházku v **zahraničí či na zahraniční škole**, bylo 9 517 (započtení jsou pouze ti, kteří byli zapsáni do kmenové školy v ČR) a **formu individuálního vzdělávání** využilo 6 311 dětí. Zde lze poznamenat, že zájem o individuální vzdělávání trvale roste. Oproti školnímu roku 2017/18 (tj. před pěti lety) byl ve školním roce 2022/23 celkem 2,4krát vyšší a oproti školnímu roku 2012/13 desetinásobný. Za poslední školní rok se přitom zvýšil o 8,5 %. Ač se jedná o značný nárůst, mezi 30. 9. 2020 a 30. 9. 2021, tedy v době pandemie, se počet individuálně vzdělávaných žáků zvýšil podstatně více, a sice o 27,5 %.

Žáků vzdělávaných se v zahraničí či na zahraniční škole také v posledních deseti letech přibývalo, ovšem s výjimkou období mezi 30. 9. 2019 a 30. 9. 2020, kdy se jejich počet snížil o 2,5 % (zde mohly hrát svou roli opatření proti šíření epidemie onemocnění covid-19), a mezi 30. 9. 2021 a 30. 9. 2022, kdy se jejich počet téměř nezměnil (došlo k poklesu pouze o 0,3 %). Celkově se za posledních deset let počet žáků zapsaných v našich školách, kteří se vzdělávají v zahraničí či na zahraniční škole, zdvojnásobil, přičemž v prvních pěti letech posledního desetiletí stoupl o 83,2 % a za posledních 5 školních roků již jen o 5,5 %.

Podrobnější informace k těmto dvěma způsobům vzdělávání jsou uvedeny v kapitole 2.8.

2.2 Základní školy – klíčové údaje za školní rok 2022/2023

K 30. září 2022 bylo v České republice **4 261 základních škol¹** s **51 190 třídami** a na nich působilo celkem 92 791 učitelů na plný či částečný pracovní úvazek. Při jejich přepočtení na plné pracovní úvazky (plně zaměstnané) to představovalo **73 726 učitelů**. *Dále v této publikaci budeme pracovat, pokud není uvedeno jinak, pouze s počtem učitelů přepočteným na plné pracovní úvazky.* Tito učitelé na základních školách vzdělávali celkem **1 007 778 žáků**.

Výuka na **1. stupni** byla zajišťována na 4 241 školách. V nich se nacházelo 29 924 tříd, do kterých chodilo 569 927 žáků a vzdělávalo je 35 352 učitelů přepočtených na plné úvazky. Na **2. stupni** byli učitelé zaměstnaní na 38 374 plných úvazků a vzdělávali 437 851 žáků ve 21 266 třídách na 2 866 školách.

Tab. 2.1 Základní školy - počet škol, tříd, dětí a učitelů na 1. a 2. stupni (2022/23)

	Školy ¹⁾		Třídy		Žáci		Učitelé ²⁾		Žáci na 1:	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	třídu	učitele
1. stupeň	4 241	99,5	29 924	58,5	569 927	56,6	35 352,1	48,0	19,0	16,1
2. stupeň	2 866	67,3	21 266	41,5	437 851	43,4	38 373,7	52,0	20,6	11,4
Celkem	4 261	100,0	51 190	100,0	1 007 778	100,0	73 725,8	100,0	19,7	13,7

¹⁾ Jedna škola může poskytovat vzdělávání na prvním i druhém stupni.

²⁾ přepočtení na plně zaměstnané

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Na jednu třídu na základních školách připadalo v minulém školním roce v průměru 19,7 žáka a na jednoho přepočteného učitele 13,7 žáka.

Pokud se jedná o průměrný počet žáků **na jeden plný úvazek učitele** v posledních deseti letech, od školního roku 2012/13 do školního roku 2016/17 postupně rostl a celkově se zvýšil z 14,0 žáků na 14,7 žáka na jeden plný úvazek učitele. Poté naopak postupně klesal až na 13,5 žáka na jeden plný úvazek učitele ve školním roce 2021/22. V posledním roce se (patrně přílivem ukrajinských žáků na naše školy) naopak mírně zvýšil na 13,7 žáků na jeden úvazek učitele. Průměrný počet žáků **na jednu třídu** v prvních pěti letech poslední dekády stoupal (z 19,4 žáka na třídu ve školním roce 2012/13 na 20,1 žáka na třídu ve školním roce 2017/18). Mezi roky 2018/19 a 2021/22 počet žáků na třídu naopak klesal (z 20,1 na 19,3 žáka na třídu) a zvýšil se až v roce 2022/23, a sice na 19,7 žáka na třídu. Lze doplnit, že na zvýšení počtu žáků na učitele a na třídu měl především vliv zařazení dětí ukrajinských uprchlíků do našich škol.

Srovnajme nyní počet žáků na 1 třídu a na 1 učitele na prvním a druhém stupni základních škol. Počet žáků na jednu třídu byl ve školním roce 2022/23 na 2. stupni o 1,6 žáka vyšší než v případě 1. stupně. Zde je třeba vzít v úvahu, že poté, co nezanedbatelná část žáků odejde z 5. ročníku na víceletá gymnázia, přistupují některé školy ke slučování tříd toho samého ročníku. Navíc je řada škol v méně zalidněných oblastech, které mají jen první stupeň (viz rozdíl škol s 1. a 2. stupněm v tabulce 2.1 výše), zatímco velké školy s 1. i 2. stupněm bývají v místech hustěji zalidněných a i díky dojíždějícím žákům s větší pravděpodobností naplní svoji kapacitu. Naopak, na 2. stupni připadá na jeden plný úvazek učitele výrazně méně žáků (11,4) než je tomu v případě 1. stupně (16,1). Zde může sehrát roli využívání dělení žáků do skupin, např. dle pokročilosti v cizím jazyce či v případě volitelných předmětů a měnící se počet žáků 2. stupně dle odchodů do víceletých gymnázií, čemuž se nemusí vždy počty úvazků učitelů přizpůsobit. Učební plán pro žáky na 2. stupni navíc zahrnuje v porovnání s učebním plánem pro žáky na 1. stupni více hodin výuky.

Poměrně velké rozdíly v počtu žáků na jednu třídu a na jednoho učitele najdeme i v závislosti na **typu zřizovatele** základních škol. Ve školním roce 2022/23 byl např. nejvyšší počet žáků v jedné třídě v průměru

¹ Školou je myšlen právní subjekt s jedním ředitelstvím, které může zahrnovat více odloučených pracovišť, jakož i více úrovní a druhů vzdělávání.

na veřejných základních školách, a to 20,1 žáka. Pro porovnání, ve stejném roce v církevních základních školách připadlo v průměru na jednu třídu 16,3 žáka a v případě soukromých škol do třídy v průměru chodilo dokonce o 8,5 žáka méně než do základních škol s veřejným zřizovatelem.² Při pohledu na počet žáků na jednoho učitele lze opět konstatovat, že na veřejných základních školách byl vyšší (13,8) než ve školách církevních (12,2) či soukromých (9,4). Ve školním roce 2022/23 připadalo na jednoho učitele v soukromých školách o 4,4 žáka méně než ve školách veřejných. Více viz tabulku 2.2.

Tab. 2.2 Základní školy - počet škol, tříd, dětí a učitelů podle zřizovatele školy (2022/23)

Zřizovatel	Školy		Třídy		Žáci		Učitelé ¹⁾		Žáci na 1:	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	třídu	učitele
veřejný	3 914	91,9	48 531	94,8	974 808	96,7	70 411	95,5	20,1	13,8
soukromý	298	7,0	2 186	4,3	25 278	2,5	2 682	3,6	11,6	9,4
církevní	49	1,1	473	0,9	7 692	0,8	632,7	0,9	16,3	12,2
celkem	4 261	100,0	51 190	100	1 007 778	100,0	73 726	100,0	19,7	13,7

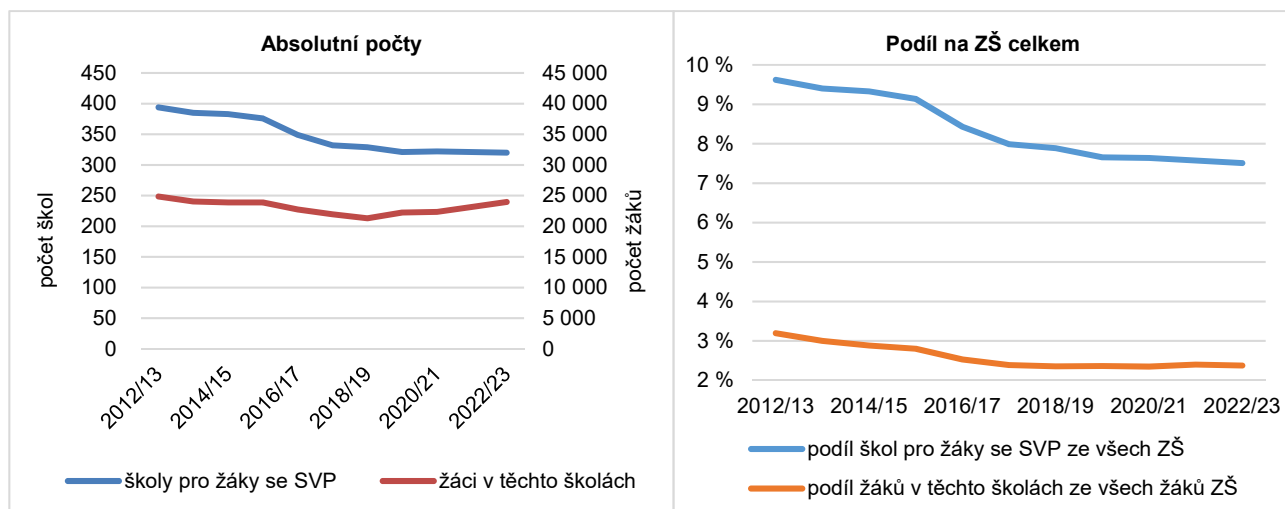
¹⁾ přepočtení na plně zaměstnané

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

2.3 Základní školy podle typu a zřizovatele – školy a třídy

Z výše uvedených 4 261 škol bylo 92,5 % (3 941) běžných škol a zbylých 320 škol tvořily školy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP). Těm se věnuje graf 2.2.

Graf 2.2 Základní školy určené výhradně pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Počet škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami v posledních deseti letech postupně klesal, pouze ve školním roce 2020/21 bylo o jednu takovou školu více (322) než v předchozím školním roce (321). Před deseti lety, tj. ve školním roce 2012/13, však bylo o 18,8 % takových škol více (celkem 394) než ve školním roce 2022/23. Podíl žáků ve školách určených výhradně pro žáky se SVP ze všech žáků základních škol mezi školními roky 2012/13 a 2020/21 postupně klesal, a sice z 3,20 % na 2,35 %. K 30. 9. 2021 však již činil opět

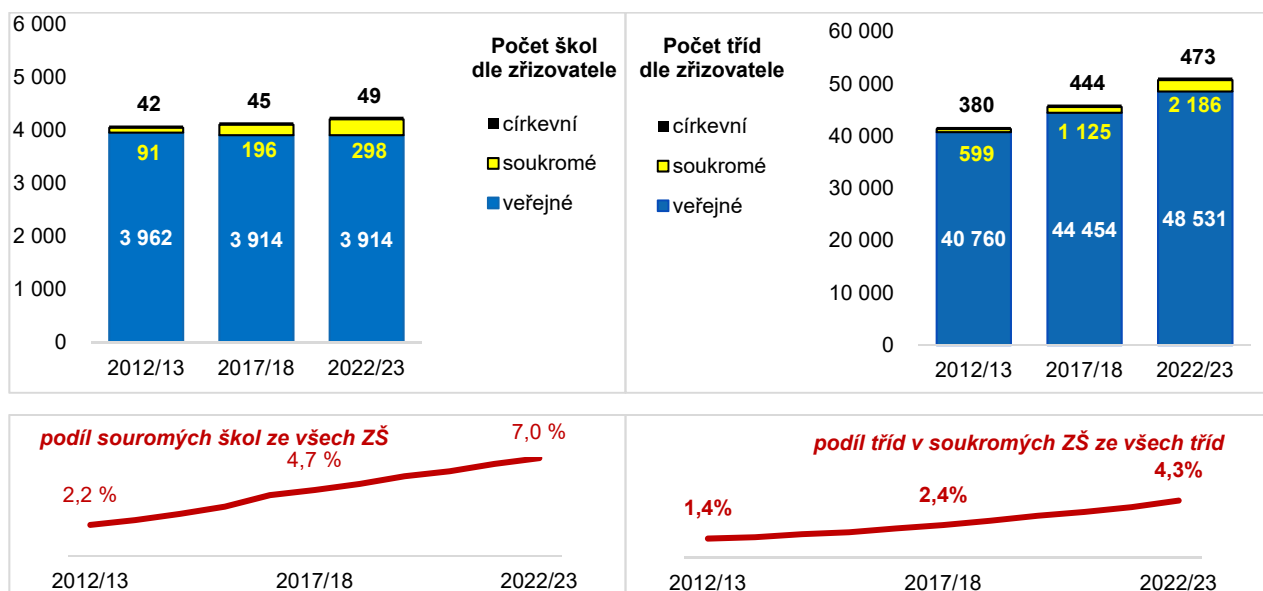
² Menší počet dětí ve třídě je veřejností brán jako jeden ze základních nadstandardů, proto jsou rodiče dětí ochotni si za něj v soukromém školství připlatit. Některé pedagogické výzkumy však vysledovaly, že tento faktor nemá rozhodující vliv na kvalitu učení dítěte, zásadním je především kvalita učitele a podoba jím vedené výuky.

2,40 % a v roce 2022 obdobně 2,38 %. Podrobněji se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich integrací do běžných škol zabýváme v kapitole 2.13.

Většina základních škol v České republice má **veřejného zřizovatele**. Ve školním roce 2022/23 bylo těchto škol 3 914, tj. 91,9 % všech základních škol. Jedná se převážně o školy, kde je jejich zřizovatelem **obec či její místní část** (např. Praha 10). Takových škol je 3 625. V Česku existuje i 243 základních škol, jejichž zřizovatelem jsou jednotlivé **kraje** a 46 škol spadajících přímo pod **MŠMT**. Počet veřejných základních škol se mezi školními roky 2012/13 a 2019/20 každoročně nepatrně snižoval, přestože počet žáků v nich rostl. Mohlo to být dáno též slučováním více škol pod jedno ředitelství s více odloučenými pracovišti. V posledních třech letech však začal počet veřejných škol nepatrně růst, a to přesto, že počet žáků ve veřejných základních školách byl ve školním roce 2021/22 o 202 nižší než ve školním roce 2020/21. V roce 2022/23 naopak zaznamenal počet žáků veřejných škol v posledních deseti letech zdaleka nejvyšší nárůst, a sice o 39 956 žáků, tedy 4,3 %, patrně zejména vlivem zařazení dětí ukrajinských uprchlíků do našich škol. Počet tříd ve veřejných školách se v posledních desíti letech neustále zvyšoval.

Kromě veřejných škol se mohou děti vzdělávat i v **soukromých a církevních** základních školách. Ty již tvoří poměrně malý podíl z celkového počtu základních škol, nicméně zejména počet soukromých se v posledních deseti letech neustále zvyšoval a celkem vzrostl z 91 škol na 298 škol. Jinými slovy, ve školním roce 2022/23 se soukromé základní školy podílely ze 7,0 % na celkovém počtu základních škol v České republice a jejich počet dosáhl více než trojnásobku počtu ve školním roce 2012/13 – viz graf 2.3.

Graf 2.3 Počet základních škol a tříd v nich podle zřizovatele

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Nejvíce soukromých základních škol se nachází v **Praze a ve Středočeském kraji**. Ve školním roce 2022/23 se v hlavním městě nacházelo 56 těchto škol a v kraji Středočeském 52, tj. v každém z těchto krajů téměř pětina ze všech soukromých základních škol v České republice. V Praze se tyto soukromé školy podílely 19,2 % na celkovém počtu pražských základních škol a chodilo do nich 5,1 % ze všech žáků pražských základních škol. Naopak v Libereckém kraji tvořily soukromé školy jen 3,0 % všech základních škol a chodily do nich 1,4 % žáků a na Vysočině tvořily tyto školy 4,8 % všech základních škol a žáků, kteří je navštěvují, byly 1,2 %.³

³ Krajské dlouhodobé záměry obvykle předpokládají vznik nových škol pouze z kapacitních důvodů. Je-li stávajících škol dostatek, nové (soukromé) školy zpravidla nejsou zapisovány do rejstříku škol. Viz strategie rozvoje vzdělávací soustavy (<https://www.msmt.cz/file/51673/>) a nález Ústavního soudu (https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2019/PI_US_34_17_vc_disentu.pdf).

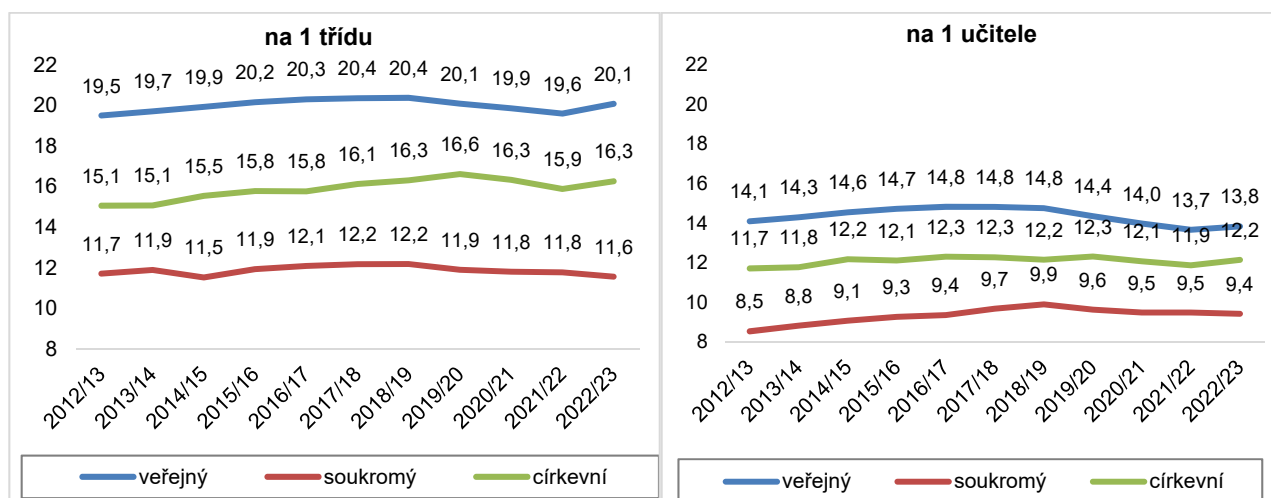
Vyšší vypovídající hodnotu než vývoj počtu základních škol v čase mají údaje o tom, jak se mění počet tříd a především do nich docházejících žáků. V minulém školním roce bylo v Česku na základních školách v provozu celkem **51 190 tříd**, z toho 2 186 tříd bylo v soukromých školách a 473 v církevních školách. Od školního roku 2012/13 každoročně přibývalo tříd na základních školách a celkově jich ve školním roce 2022/23 bylo o 22,6 % více než před deseti lety. Mezi školními roky 2012/13 a 2016/17 vznikaly nové třídy zejména na prvním stupni (jejich počet se zvýšil o 12 % oproti 2,1% navýšení počtu tříd na druhém stupni). V dalších šesti letech tomu bylo naopak (počet tříd prvního stupně vzrostl jen o 6 % oproti 25,9% nárůstu počtu tříd druhého stupně).

Růst počtu tříd není nijak překvapivý, neboť počet žáků na základních školách v posledních deseti letech rok od roku stoupá. Celkový počet tříd se za posledních deset let zvýšil o 22,6 % a počet žáků o čtvrtinu (24,7 %). Oproti tomu počet základních škol celkově vzrostl jen o 4,1 %, přičemž v případě veřejných základních škol dokonce o 1,2 % poklesl. Lze tedy konstatovat, že v případě **veřejných škol** se zvyšující kapacitní nároky řešily zejména zřizováním nových tříd na stávajících školách. Počet tříd ve veřejných školách se za deset let zvýšil o 19,1 % a žáků v těchto školách přibýlo o 22,6 %. Pokud se jedná o **soukromé školy**, pak se jejich počet i počet tříd, kterými disponují, za posledních deset let více než ztrojnásobil (3,3násobek, resp. 3,6násobek). To zhruba odpovídá růstu počtu žáků (zvýšil se na 3,6 násobek). Počet žáků **církevních škol** se za posledních deset let zvýšil o 34,4 %, počet tříd o 24,5 % a škol o 16,7 %. Z hlediska **regionálního** má v Praze v průměru jedna základní škola 19,1 třídy, naopak na Vysočině je to 9,0 tříd, což je nejméně ze všech krajů.

Počet žáků na jednu třídu se v posledních pěti letech výrazně neměnil a v průměru připadalo na jednu třídu cca 20 žáků. Na prvním stupni se mezi školními roky 2016/17 a 2021/22 průměrný počet žáků na jednu třídu postupně mírně snižoval, a sice z 20,2 žáka na 18,6 žáka, v posledním školním roce však stoupl na 19,0 žáků. Na druhém stupni průměrný počet žáků na jednu třídu od školního roku 2011/12 postupně narůstal z 19 žáků na třídu až na 20,4 žáka na třídu ve školním roce 2019/20, poté se mírně snížil na 20,2 žáka ve školním roce 2021/22 a v posledním školním roce opět zvýšil na 20,6 žáka. Mírný nárůst počtu žáků na jednu třídu lze přičítat zařazování dětí ukrajinských uprchlíků do našich škol.

Graf 2.4 uvádí, jak se počet žáků na jednu třídu a na jednoho učitele vyvíjel v posledních deseti letech ve školách, jejichž zřizovatel je **veřejný, soukromý a církevní**. Jak je zřejmé, ve všech sledovaných školních rocích připadalo na jednu třídu i na jednoho učitele ve školách veřejných zřetelně více žáků než ve školách ostatních zřizovatelů, zejména pak ve školách zřizovatele soukromého. Pokud jde o vývoj v čase, lze zmínit, že zatímco ve školách veřejných i církevních došlo v posledním roce ke zvýšení počtu žáků na třídu i na učitele, ve školách soukromých se tyto podílové hodnoty nepatrně snížily. Mezi školními roky 2016/17 a 2021/22 se přitom počet žáků na jednu třídu i na jednoho učitele snižoval nejvýrazněji ve školách veřejných.

Graf 2.4 Průměrný počet žáků na 1 třídu a na 1 učitele v základních školách dle zřizovatele

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

V **krajském srovnání** připadalo ve školním roce 2022/23 nejvíce žáků na jednu třídu v hlavním městě Praze, a sice 21,8 žáka, následuje kraj Středočeský s 20,8 žáka připadajícími na jednu třídu. Naopak, v průměru o 3,5 žáka méně než v Praze připadalo na jednu třídu v kraji Zlínském (18,3).

2.4 Učitelé a asistenti pedagogů na základních školách

Počet učitelů podle stupně a zřizovatele škol

Pokud jde o počet učitelů ve **fyzických osobách**, tj. nikoliv přepočtené na plně zaměstnané, k 30. 9. 2022 jich na základních školách na plný či částečný pracovní úvazek pracovalo celkem 92 791, z toho 76 625 žen a 16 166 mužů. Ti byli **celkově zaměstnaní** na 73 725,8 pracovního úvazku, z čehož 61 710,5 úvazku připadlo ženám a 12 015,3 mužům. Lepším měřítkem než počet učitelů ve fyzických osobách je však počet plných úvazků učitelů, neboť lépe ukazuje např. poměr žáků a učitelů, ale také počet obsazených pracovních míst na školách. Dále tedy budeme počet učitelů vyjadřovat v počtech plných pracovních úvazků.

Výše jsme uvedli, že v čase docházelo k růstu počtu žáků i tříd na základních školách (viz graf 2.1, resp. 2.3). V souladu s tím také za posledních pět let vzrostl počet plných úvazků učitelů o 17,0 % (tj. 10 721 úvazků). Jedná se o rychlejší růst, než jaký byl za dané období zaznamenán ve vývoji počtu všech žáků (jen o 8,8 %)⁴. V prvních pěti letech posledního desetiletí tomu bylo naopak – počet plných úvazků učitelů vzrostl o 9,3 % a počet žáků o 14,6 %. Počet žáků na jeden plný úvazek učitele tak byl ve školním roce 2012/13 jen nepatrně vyšší (14,0) než ve školním roce 2022/23 (13,7). Ve školních rocích 2016/17 a 2017/18 však připadalo na jeden učitelův úvazek 14,7 dítěte. Počet žáků na jednu třídu v prvních pěti letech poslední dekády vzrostl z 19,4 na 20,1 žáka, do školního roku 2021/22 klesl na 19,3 a ve školním roce 2022/23 tvořil 19,7 žáka.

Pokud se jedná o **začínající učitele v 1. roce adaptačního období**, ve školním roce 2022/23 jich působilo na školách v České republice 4 239 (3 361 žen a 878 mužů) a celkově byli zaměstnaní na 2 862,9 plných úvazků. Téměř třetina z těchto úvazků začínajících učitelů připadlo na Prahu a Středočeský kraj (32,7 %). V Praze a Středočeském kraji zároveň tvořily úvazky začínajících učitelů v 1. roce adaptačního období nejvyšší podíl ze všech úvazků učitelů (5,8 %, resp. 4,2 %). Naopak nejmenší podíl zaznamenala Vysočina (2,5 %).

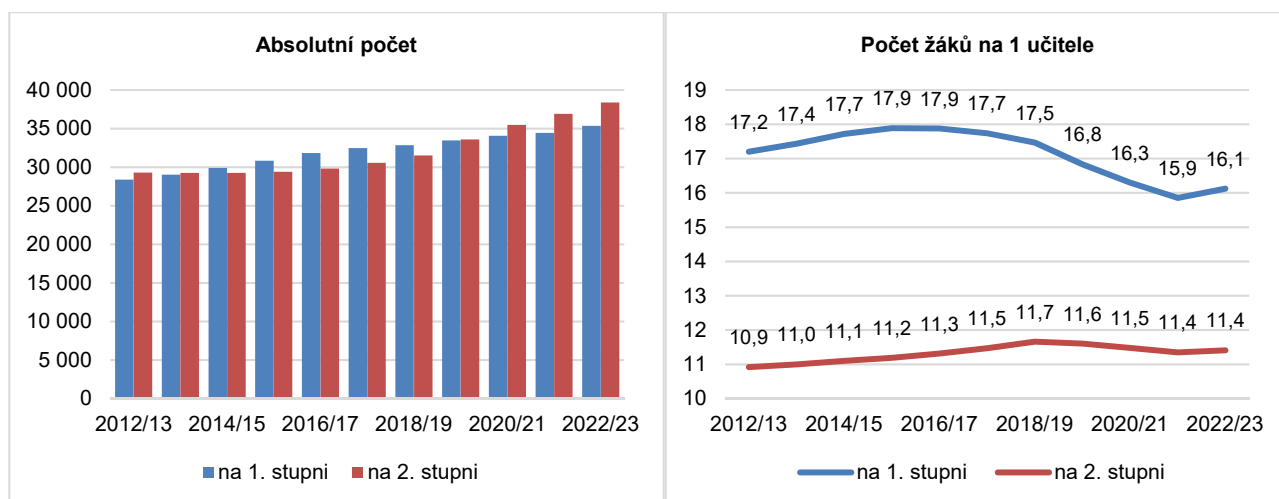
Zajímavé je též srovnat počet žáků na jednoho učitele na 1. a 2. stupni. Ve školním roce 2022/23 bylo na druhém stupni o tři tisíce více učitelů přepočtených na plně zaměstnané než na prvním stupni. Zde je třeba přihlídnout ke skutečnosti, že první stupeň čítá o jeden ročník více a že část žáků si povinnou docházku druhého stupně plní ve víceletých středních školách. Též počet žáků na jeden plný úvazek učitele byl tak na 1. stupni o poznání vyšší (16,1) než na 2. stupni (11,4).

Jak již bylo řečeno, na druhém stupni je méně žáků též z důvodu přechodů na víceletá gymnázia po pátém a sedmém ročníku, čemuž se úvazky učitelů nemusí vždy přizpůsobit. Na daný poměr může mít také vliv dělení žáků do skupin, např. dle pokročilosti v cizím jazyce či v případech volitelných předmětů. Podíváme-li se na vývoj v čase, pak se počet žáků na jeden úvazek učitele na 1. stupni mezi školními roky 2012/13 a 2015/16 zvýšil z 16,9 na 17,9, mezi školními roky 2016/17 a 2021/22 poklesl na 15,9 a v posledním školním roce se mírně zvýšil na 16,1. Počet žáků na 2. stupni na učitele měl pozvolnější průběh. Mezi školními roky 2012/13 a 2018/19 se postupně zvyšoval z 10,9 žáka až na 11,7 žáka, poté každý rok o desetinu poklesl a mezi školními roky 2021/22 a 2022/23 se zastavil na 11,4 žáka. Více viz graf 2.5.

⁴ Dne 1. 1. 2020 byla spuštěna reforma financování regionálního školství. Od zjišťování normativu/počtu žáků se přešlo ke sledování stanoveného maximálního rozsahu vzdělávání (PHmaxu). Ministerstvo posuzuje, zda definovaný nárok školy nepřekračuje nárok vyplývající z PHmaxu. Není-li PHmax překročen, je škole/školskému zařízení přiznán objem tarifních platů (včetně příslušenství) ve výši definovaného nároku. Pokud definovaný nárok překračuje nárok vyplývající pro školu/školské zařízení ze stanoveného PHmax, je škole/školskému zařízení přiznán objem tarifních platů (včetně příslušenství) ve výši odpovídající PHmax. Tato změna umožnila ředitelům nabírat nové učitele, a to zpravidla od září 2020 pro další školní rok.

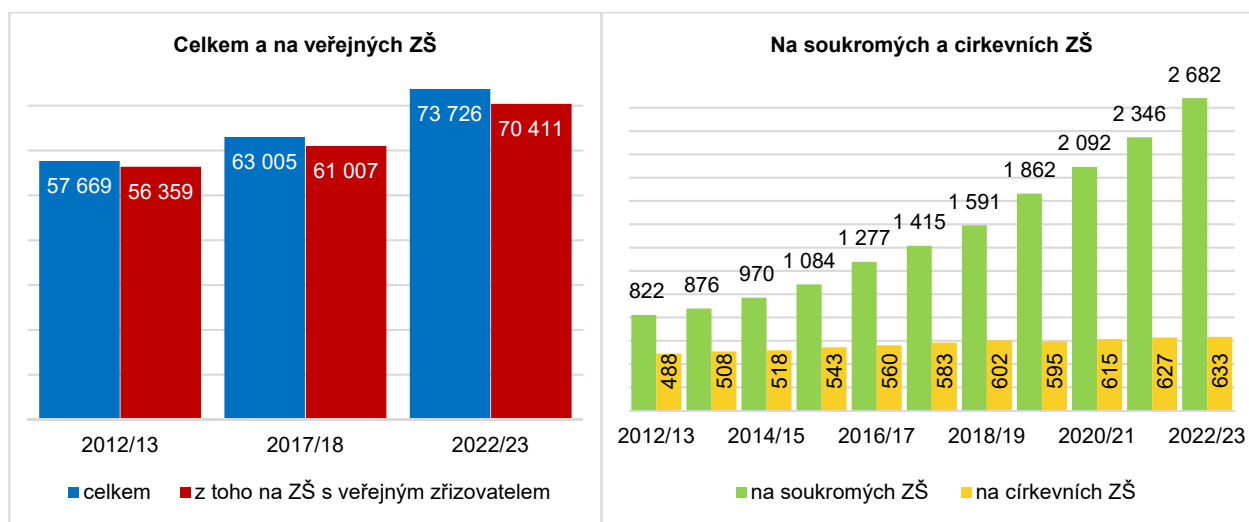
Více o reformě viz www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/ekonomika-skolstvi/reforma-financovani-regionalniho-skolstvi

Graf 2.5 Počet učitelů na 1. a 2. stupni základních škol (přepočtené počty)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Učitelé **v soukromých školách** se ve školním roce 2022/23 podíleli 3,6 % na všech učitelích v základních školách. Přitom za posledních deset let se zvýšil počet žáků v soukromých základních školách o 260 % a počet učitelů o 226,5 %. Počet učitelů se tak zvyšoval o něco pomaleji.⁵ Rostl též podíl učitelů i žáků v soukromých školách ze všech učitelů/žáků, a sice z 0,9 % na 2,5 % u žáků, resp. z 1,4 % na 3,6 % u učitelů. K úvazkům učitelů více viz graf 2.6.

Graf 2.6 Počet učitelů na základních školách podle zřizovatele školy (přepočtené počty)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Počet žáků na jeden plný úvazek učitele byl ve školním roce 2022/23 vyšší v případě škol veřejného **zřizovatele** (13,8 žáků) než zejména na soukromých základních školách (9,4), méně výrazně též v porovnání se školami církevního zřizovatele (12,2). V případě veřejného zřizovatele se počet žáků na jednoho učitele mezi školními roky 2017/18 a 2022/23 postupně snižoval, a sice ze 14,8 na 13,7 žáka, v posledním školním roce se mírně zvýšil na 13,8 žáka. V případě soukromého zřizovatele se počet žáků na jeden učitelův úvazek

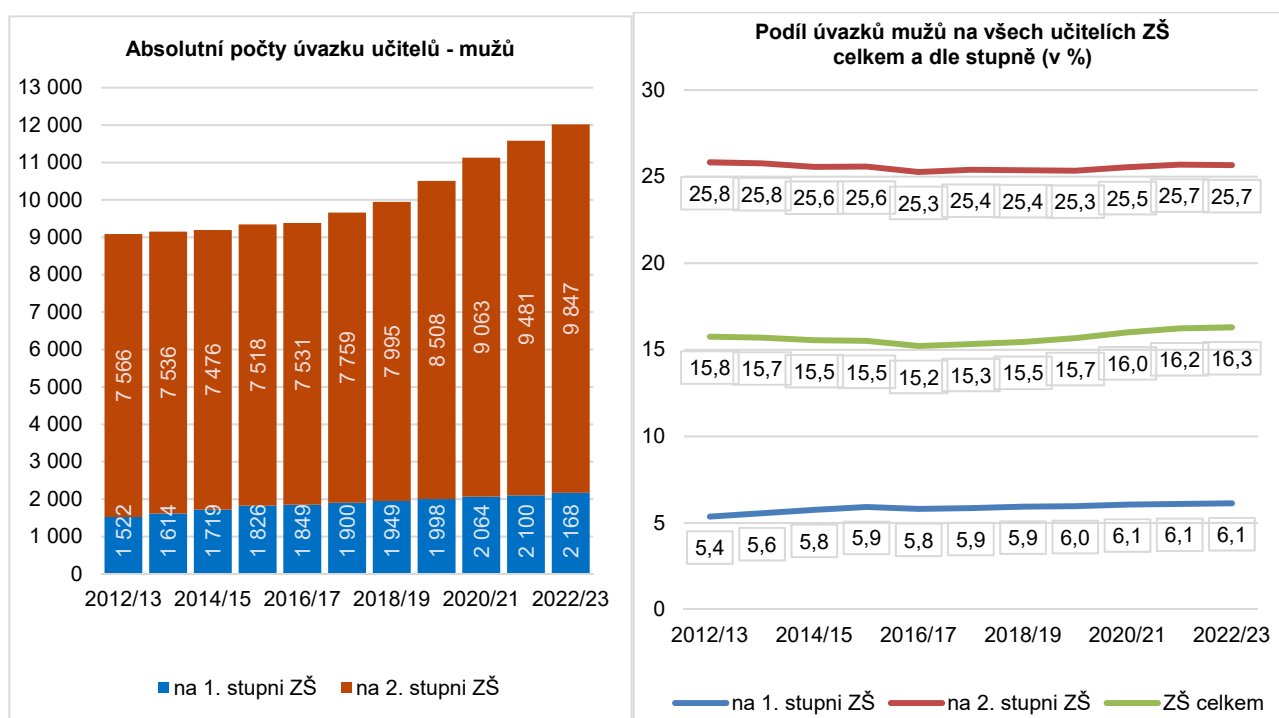
⁵ Zde je dobré poznamenat, že v posledních letech docházelo k masivnímu zvyšování platů ve veřejném školství, které se promítá do normativů soukromých škol až s ročním zpožděním. Aby soukromé školy mohly učitelům nabídnout odpovídající plat a udržet si je, musely být při přijímání nových pedagogů opatrnější. Ve veřejných školách došlo za posledních deset let ke zvýšení počtu učitelů i žáků téměř o čtvrtinu (o 24,9 %, resp. 22,6 %).

od školního roku 2012/13 do školního roku 2018/19 postupně zvyšoval až na 9,9 a během dalších čtyř let poklesl na 9,4.

Učitelé na základních školách dle pohlaví

Regionální školství je u nás spíše **doménou žen**. Toto konstatování platí i pro základní školy, a to především pro jejich první stupeň. Ve školním roce 2022/23 tvořily ženy na základních školách 83,7 % všech plných pracovních úvazků učitelů. Na prvním stupni dokonce 93,9 %, na druhém stupni téměř tři čtvrtiny (74,3 %). Jinak řečeno, zatímco na prvním stupni činil **podíl mužů** mezi učiteli přepočtenými na plné úvazky pouhých 6,1 %, na druhém stupni tvořili muži čtvrtinu (25,7 %). Na druhém stupni byl podíl mužů v uplynulých 10 letech stabilně cca čtvrtinový (pohyboval se mezi 25,3 % a 25,8 %). Na 1. stupni byl podíl mužů ve školním roce 2012/13 nejnižší (5,4 %), do roku 2015/16 vzrostl na 5,9 %, další rok poklesl na 5,8 %, do školního roku 2020/21 se zvýšil na 6,1% a na této úrovni se držel až do školního roku 2022/23.

Graf 2.7 Počet učitelů mužů na základních školách (přepočteno na plné úvazky)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

V **absolutním vyjádření počet mužů** na základních školách za posledních 5 let vzrostl o 2 357 plných pracovních úvazků na hodnotu 12 015 učitelů mužů ve školním roce 2022/23. Podíl úvazků mužů mezi učiteli na základních školách (bez ohledu na stupeň) se první čtyři roky od školního roku 2012/13 postupně mírně snižoval z 15,8 % na 15,2 %, poté začal naopak mírně růst až na 16,3 % ve školním roce 2022/23.

Na podíl mužů mezi učiteli může mít vliv finanční ohodnocení učitelů. Muži jsou v České republice zpravidla ti, kdo ve větší míře finančně zajišťují rodinu s malými dětmi, zatímco ženy častěji odcházejí na mateřskou či rodičovskou dovolenou. Platy mužů jsou navíc ve společnosti obecně vyšší než platy žen. K tomu lze obecně poznamenat, že v posledních letech se finanční ohodnocení učitelů výrazně zlepšilo. V roce 2018 překročil poměr mezd učitelů v regionálním školství ke všem mzdám v národním hospodářství 100 % a do roku 2021 se ještě navýšil na 114,8 %. V roce 2022 se však vlivem inflace reálná mzda jak učitelů, tak všech zaměstnanců celkem výrazně propadla a poměr mezd učitelů v regionálním školství ke všem mzdám v národním hospodářství činil 109,9 %. Poměr průměrné mzdy učitelů v regionálním školství k průměrné mzdě vysokoškolsky vzdělaných osob v národním hospodářství se mezi lety 2018 a 2021 zvýšil ze 66,4 % na 76,6 %, v roce 2022 pak činil 73,5 %. V uplynulých čtyřech letech také stoupl počet vysokoškolských studentů skupiny oborů Vzdělávání a výchova o 22 %, zatímco celkový počet vysokoškolských studentů všech skupin

oborů se zvýšil jen o 5,1 %. Přitom mezi roky 2017 a 2021 také narostl podíl studentů – mužů poprvé zapsaných do vzdělávacích oborů vysokoškolského vzdělávání, a sice z 15,1 % na 24,0 %. V roce 2022 činil tento podíl 23,4 %. Je tedy možné, že (vedle dalších možných faktorů) vyšší finanční ohodnocení přispívá k motivaci uchazečů o vysokoškolské studium vzdělávacích oborů a zároveň přitahuje do této oblasti více studentů – mužů.

Srovnajme ještě genderové složení učitelů základních a mateřských škol. V mateřských školách tvořily ve školním roce 2022/23 úvazky žen 99,3 % z celkového počtu plných úvazků, zatímco na prvním stupni základních škol to bylo 93,9 % a na druhém stupni 74,3 %. Se zvyšující se úrovní vzdělávání tedy mužů mezi učiteli přibývá (viz též kapitolu o středních školách - podíl úvazků žen mezi úvazky všech učitelů činil tři pětiny).

Z hlediska **zřizovatele jednotlivých základních škol** lze říci, že ve školním roce 2022/23 připadalo ze všech úvazků mužů v rámci pedagogického sboru **na prvním stupni** 89,6 % veřejným školám. Tento podíl se však spolu s přibýváním soukromých škol v čase snižuje a za posledních deset let poklesl o téměř šest procentních bodů (ve školním roce 2012/13 činil 95,3 %). Též **na druhém stupni** základních škol docházelo v čase k postupnému snižování podílu úvazků učitelů ve veřejných školách ze všech úvazků učitelů mužů, a sice z 97,8 % ve školním roce 2012/13 na 95,9 % ve školním roce 2022/23. **Za oba stupně** základní školy pak podíl plných úvazků učitelů – mužů ve veřejných školách ze všech úvazků učitelů - mužů postupně klesal z hodnoty 97,4 % ve školním roce 2012/13 na 94,8 % ve školním roce 2022/23.

Co se týče žen, ve školním roce 2022/23 připadalo ze všech úvazků žen v rámci pedagogického sboru **na prvním stupni** 94,9 % veřejným školám, ve školním roce 2012/13 činil tento podíl 97,5 %. **Na druhém stupni** připadalo ve školním roce 2012/13 ze všech úvazků žen učitelek v základních školách 97,8 % školám veřejným, ve školním roce 2022/23 to bylo 96,5 %. **Za oba stupně** základní školy pak podíl plných úvazků učitelek – žen ve veřejných školách ze všech úvazků učitelek - žen postupně klesal z hodnoty 97,8 % ve školním roce 2012/13 na 96,6 % ve školním roce 2022/23.

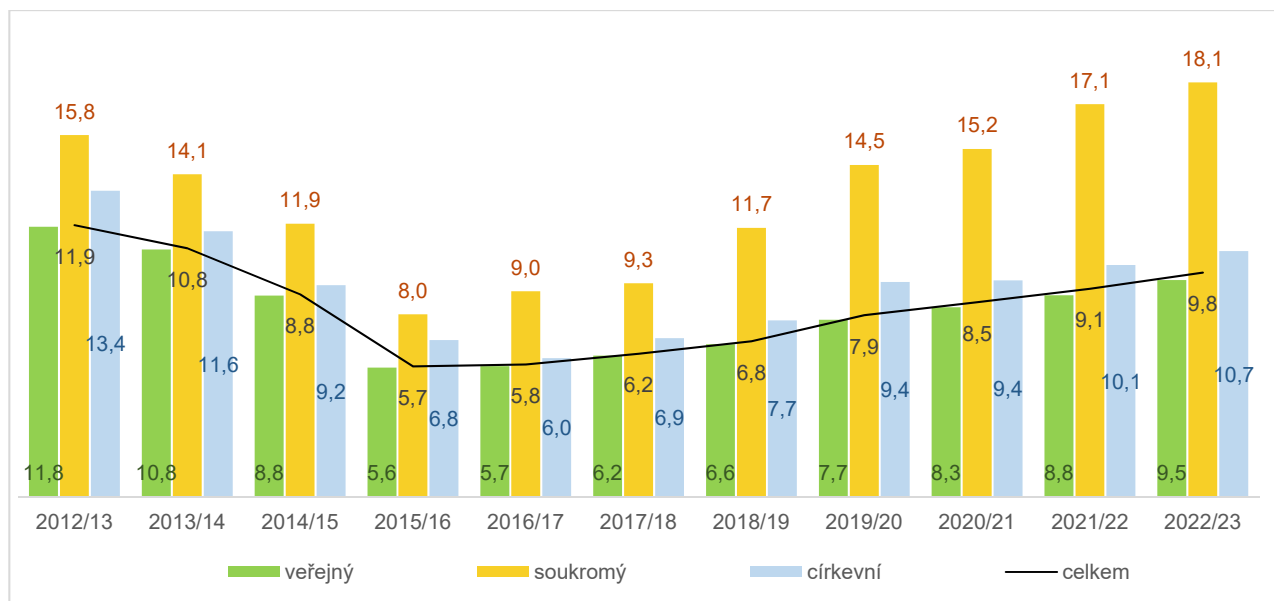
Celkový podíl úvazků mužů i žen ve veřejných školách byl přitom ve školním roce 2012/13 celkem 97,2 %, poté postupně mírně klesal až na 95,5 % ve školním roce 2022/23.

Z výše uvedeného vyplývá, že zejména z učitelů na prvním stupni se muži o něco častěji než ženy rozhodují pro výuku ve školách neveřejného zřizovatele. Ve školním roce 2022/23 připadalo ze všech úvazků učitelů v základních školách veřejného zřizovatele 16,2 % mužům, u soukromého zřizovatele to bylo 19 % a u církevního 18,7 %.

V **krajském srovnání** byl ve školním roce 2022/23 podíl mužů mezi učitelskými úvazky základních škol nejvyšší v Praze, a sice 18,8 %. Naopak nejnižší zastoupení mužů bylo zaznamenáno ve Středočeském kraji (14,3 %). V absolutním vyjádření bylo nejvíce učitelských úvazků připadajících mužům v Praze (1 556,7), v kraji Středočeském (1 429,3), Jihomoravském (1 401,5) a Moravskoslezském (1 340,4). Ostatní kraje zaznamenaly méně než 909 plných učitelských úvazků mužů v základních, nejméně kraj Karlovarský (327,2), který je zároveň nejméně lidnatým krajem.

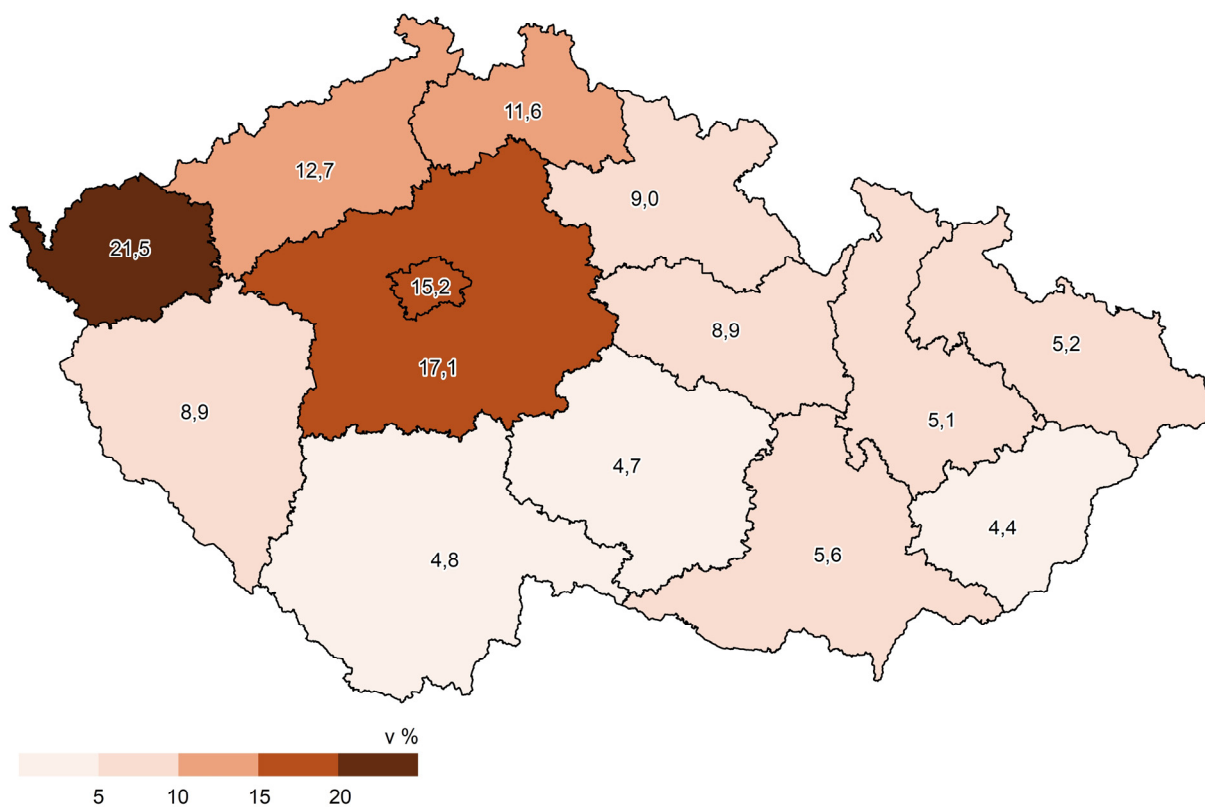
Učitelé na základních školách dle kvalifikace

Grafy 2.8 a 2.9 ukazují podíl úvazků učitelů, kteří nesplňují kvalifikační požadavky stanovené zákonem č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, ve znění pozdějších předpisů, a příslušných výjimek. Jak je patrné, od školního roku 2012/13 do školního roku 2015/16 poklesl podíl takových učitelů z 11,9 % na 5,7 % jako důsledek legislativní úpravy. Zákon o pedagogických pracovnících z roku 2004 vyžadoval magisterské vzdělání pro učitele (nejen) základních škol. Učitelům, kteří této podmínce nevyhovovali a nezahájili studium ke splnění zákonem stanoveného předpokladu, byla udělena pětiletá lhůta pro setrvání v práci pedagoga. Ta byla později prodloužena na 10 let. Novela zákona z roku 2014 za určitých okolností udělila výjimku např. učitelům starším 55 let s dostatečnou praxí nebo v případě, že na dané místo nebylo možné sehnat kvalifikovaného pracovníka. Podíl učitelů bez kvalifikace tak začal stoupat a ve školním roce 2022/23 již učilo na základních školách 7 209 pedagogů bez kvalifikace (v přepočtení na plně zaměstnané), což představuje 9,8% podíl ze všech plných úvazků vyučujících.

Graf 2.8 Podíl učitelů bez požadované kvalifikace na ZŠ celkem a dle zřizovatele (vývoj v čase; v %)

Z grafu 2.8 je také možné vyčíst, že ve školách veřejných je podíl nekvalifikovaných učitelů nižší než ve školách s církevním a zejména pak ve školách se soukromým zřizovatelem. Zároveň lze říci, že se v čase prohloubil rozdíl mezi školami soukromými a veřejnými či církevními. Ve školním roce 2022/23 vyučovala v soukromých školách téměř pětina nekvalifikovaných učitelů (18,1 %) oproti cca desetině takových učitelů ve školách veřejných (9,5 %) a církevních (10,7 %).

Graf 2.9 dále ukazuje podíl nekvalifikovaných učitelů mezi učiteli vyučujícími ve školním roce 2022/23 v krajském členění.

Graf 2.9 Podíl učitelů ZŠ bez požadované kvalifikace na ZŠ v krajském srovnání (2022/23)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Nejvyšší podíl vyučujících bez kvalifikace zaznamenal kraj Karlovarský, a sice více než pětinový (21,5 %)⁶. Následuje kraj Středočeský (17,1 %) a Praha (15,2 %), tedy regiony s relativně lepší nabídkou dobře placené práce. Nadprůměrný podíl nekvalifikovaných učitelů zaznamenal též kraj Ústecký (12,7 %) a Liberecký (11,6 %). Naopak méně než pětiprocentní byl v kraji Zlínském (4,4 %), na Vysočině (4,7 %) a v kraji Jihočeském (4,8 %).

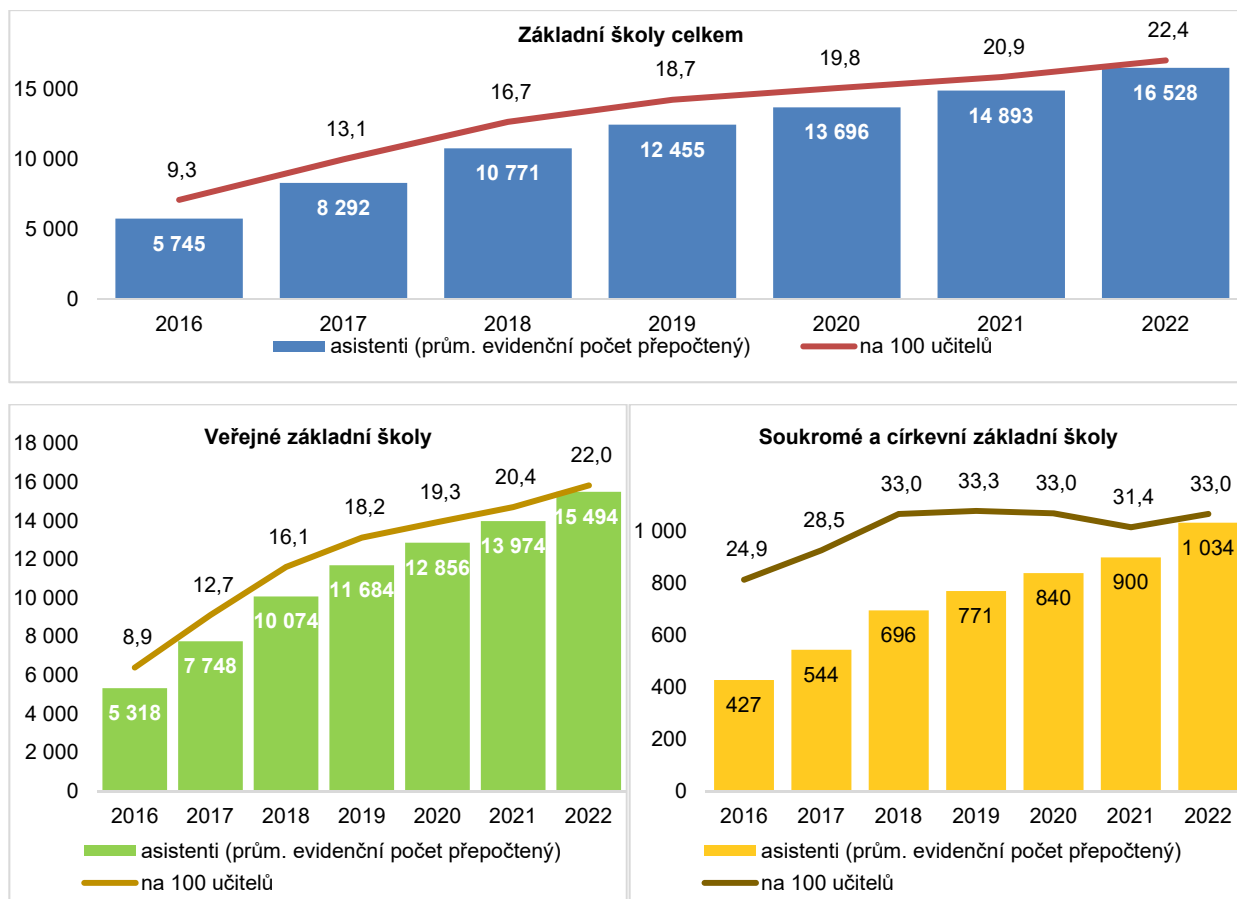
Pro srovnání učitelů základních škol s vyučujícími v mateřských, středních a vyšších odborných školách odkazujeme na tabulkovou část této publikace.

Počet asistentů pedagoga na základních školách

V posledních letech výrazně vzrostl na základních školách počet **asistentů pedagoga**. V kalendářním roce 2022 připadlo na 100 plných úvazků učitelů (v průměrném evidenčním počtu za daný rok) v průměru 22,4 plného úvazku asistenta pedagoga, v roce 2016 to bylo 9,3. Vyšší poměr asistentů pedagoga k počtu úvazků učitelů najdeme ve školách neveřejného zřizovatele než ve školách veřejných. V roce 2022 připadalo v soukromých a církevních základních školách na 100 plných úvazků učitelů 33 úvazků asistenta pedagoga oproti 22 úvazkům ve školách veřejných. To souvisí s nástupem nového systému společného vzdělávání a podpůrných opatření.⁷ Zároveň si lze všimnout, že zatímco počet úvazků asistenta pedagoga na 100 úvazků učitelů ve školách veřejného zřizovatele v uplynulých pěti letech trvale stoupal, u soukromých a církevních škol nabyl vrcholu v roce 2019 (33,3 úvazků asistenta pedagoga na 100 úvazků učitelů) a poté se začal snižovat. V posledním sledovaném roce, tj. 2022, však se však zvýšil na 33 úvazků – viz graf 2.10.

⁶ Zde je dobré poznamenat, že Karlovarský kraj nemá vlastní učitelskou fakultu, pouze v Chebu byla otevřena pobočka Západočeské univerzity s programem pro výuku učitelů prvního stupně. Mnozí vysokoškoláci přitom zůstávají po absolutoriu v místě studia a do svého rodného kraje se nevrací. MŠMT však v současnosti ve svém opatření nabízí cílenou finanční podporu nástupu čerstvých absolventů do pedagogické praxe ve školách v Karlovarském a Ústeckém kraji. Viz zde: <https://www.edu.cz/strategie-msmt/s2030/implementacni-karta-disparity/#disparity-4>

⁷ Novela vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných stanovuje personální stropy podpůrného opatření (viz zde: www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-248, část první, bod 17). V době vydání publikace je v připomínkovém řízení novela školského zákona, v níž je navržena změna financování asistentů pedagoga, viz zde: <https://www.msmt.cz/zmena-financovani-asistentu-pedagoga>, popř. zde: <https://medium.seznam.cz/clanek/eduin-sofa-cosiv-spolecne-vyjadreni-k-institucionalizaci-pozice-asistent-pedagoga-ve-skolach-3394>.

Graf 2.10 Počet asistentů pedagoga celkem a dle zřizovatele (průměrný evidenční počet)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Kromě asistentů pedagoga působili v roce 2022 v základních školách i speciální pedagogové, a sice na 742,6 plného úvazku, a speciální psychologové, a sice na 433 plných úvazků.

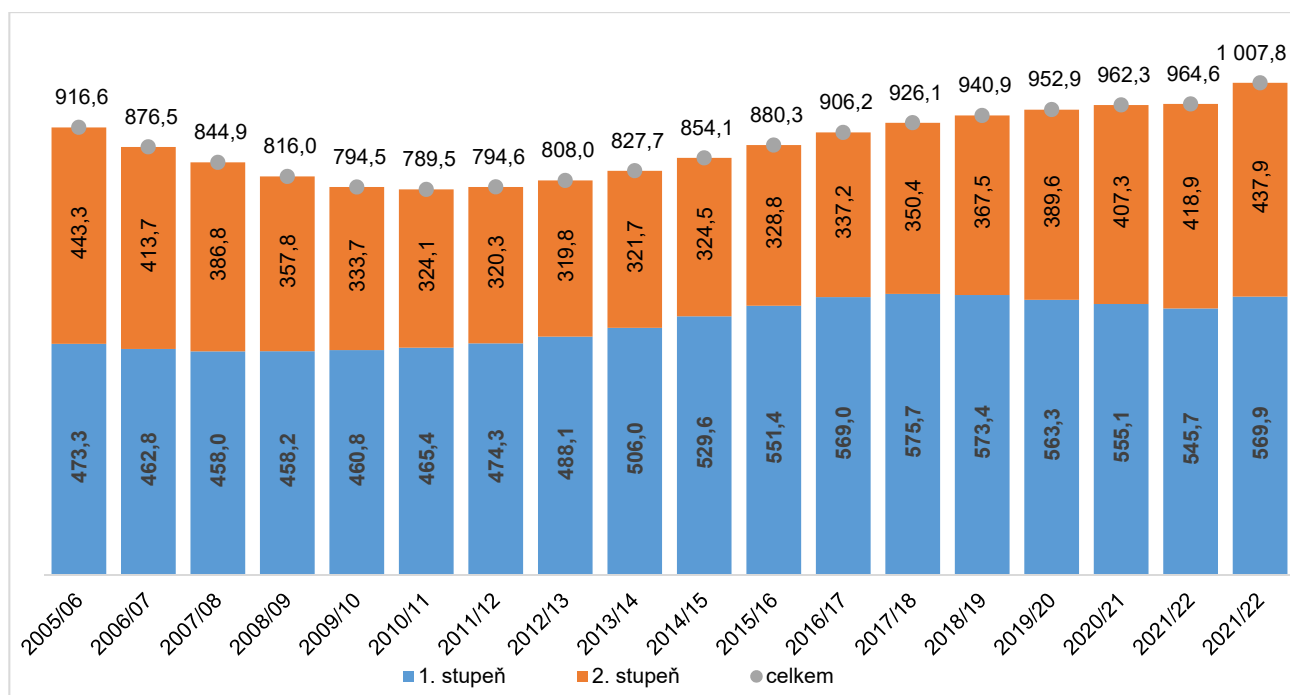
2.5 Žáci v základních školách – základní ukazatele

Počet žáků podle stupně a zřizovatele škol

Počet žáků základních škol přímo souvisí s měnícím se počtem narozených dětí v předchozím období a tím s počtem dětí ve věku povinné školní docházky v populaci. Děti nejčastěji nastoupí do základní školy v šesti a ukončí ji v patnácti letech. Tato doba se však může posunout, je-li dítěti odložen začátek školní docházky, příp. prodloužit, pokud žák opakuje některý ročník či více ročníků základní školy. Faktorů, které ovlivňují počet žáků na základních školách, je však více. V malé míře dochází k odlivu žáků druhého stupně na víceletá gymnázia, vliv má i migrace cizinců ze zahraničí. Aktuální je zejména zařazování dětí ukrajinských uprchlíků do českých škol. Na úrovni obcí a krajů pak počet žáků na základních školách ovlivňuje též stěhování v rámci republiky.

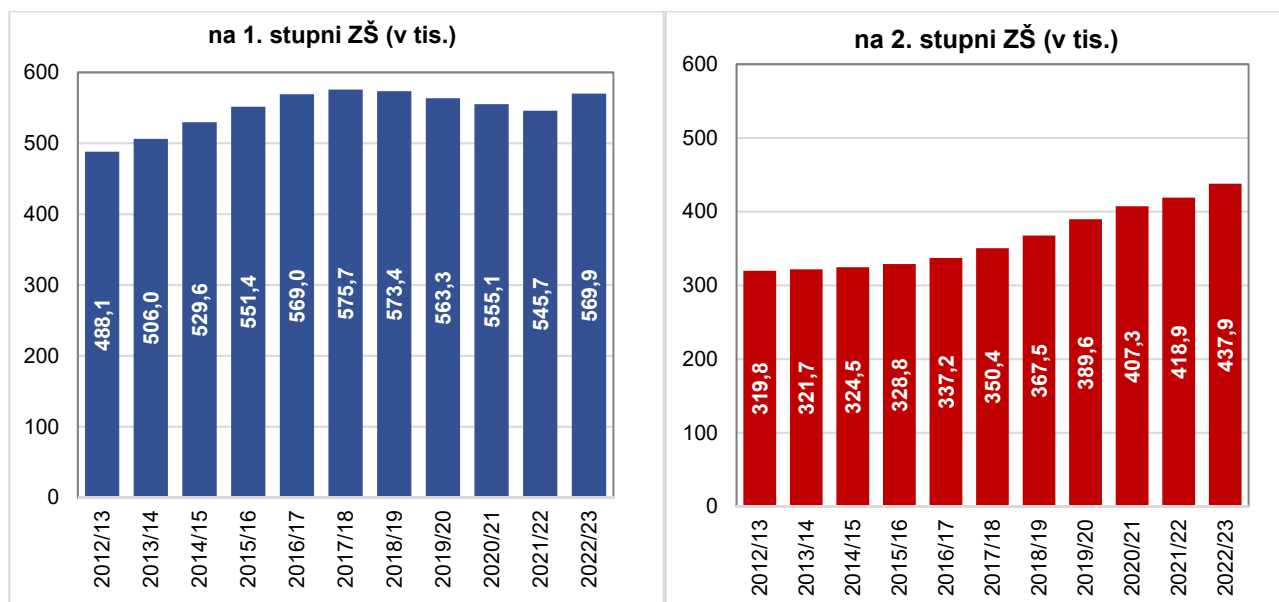
Celkový počet žáků na základních školách ve školním roce 2022/23 dosáhl nejvyšší hodnoty za posledních 18 let a poprvé přesáhl hranici jednoho milionu. V září 2022 bylo v základních školách 1 007 778 zapsaných dětí, což je o čtvrtinu více v porovnání se situací před deseti lety. V porovnání s minulým školním rokem se ve školním roce 2022/23 v základních školách vzdělávalo o 43 207 žáků více (tj. o 4,4 %), což je nejvýraznější nárůst za posledních 10 let a přispěla k němu imigrace dětí z Ukrajiny a jejich začlenění do našich škol.

Graf 2.11 Základní školy – počet žáků celkem, na 1. stupni a na 2. stupni (v tis. žáků)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Mezi školními roky 2017/18 a 2021/22 se počet žáků základních škol zvyšoval díky přibývajícimu počtu žáků druhého stupně a žáků prvního stupně naopak pozvolna ubývalo. V letošním roce však došlo v porovnání s předchozím školním rokem k nárůstu počtu dětí prvního (o 4,4 %) i druhého stupně (o 4,5 %). Růst počtu žáků druhého stupně od školního roku 2012/13 je ovlivněn skutečností, že na druhý stupeň nastupovaly populačně silné ročníky dětí⁸. Za posledních pět let pak vzrostl počet žáků na 2. stupni o čtvrtinu (tj. o 87 442 žáků). Na 1. stupni se naopak počet žáků o jedno procento snížil (tj. o 5 772 žáků).

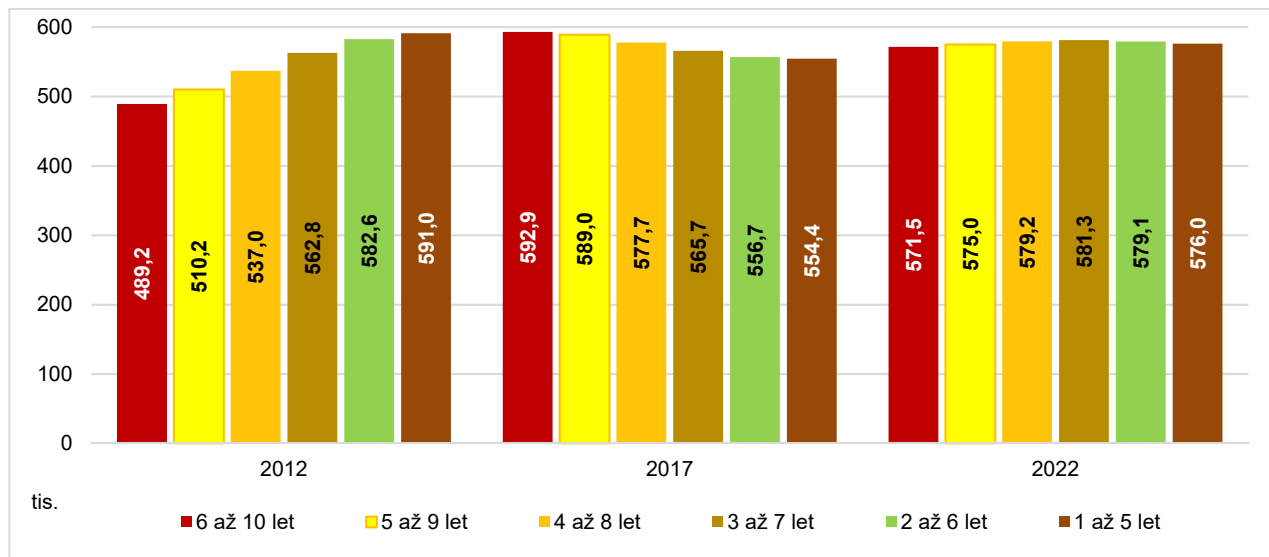
Graf 2.12 Vývoj počtu žáků na základních školách dle stupně

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

⁸ Více o vývoji počtu živě narozených viz zde: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvательства-rok-2022>

Jak již bylo řečeno, vývoj počtu žáků základních škol souvisí s vývojem populace ČR ve věku povinné školní docházky, a to zejména na 1. stupni základních škol, který je povinný pro všechny obyvatele ČR⁹. Na druhém stupni si již mohou děti volit mezi vzděláváním v základní škole, na víceletém gymnáziu a na osmileté konzervatoři. Graf 2.13 proto ukazuje počet obyvatel ČR ve věku 6-10 let ke dni 1. 7. v letech 2012, 2017 a 2022. Jde tedy o věkové rozmezí, ve kterém děti, pokud jim nebyl udělen odklad, navštěvovaly v nastávajícím školním roce 1. stupeň, a pět mladších věkových kohort, podle kterých lze odhadnout, kolik žáků se bude na 1. stupni základní školy vzdělávat za 1-5 let.

Graf 2.13 Populační vývoj - počet obyvatel ČR uvedeného věku k 1. červenci vybraných roků

Zdroj: ČSÚ

Jak je patrné, k 1. červenci 2012 (tedy krátce před zahájením školního roku 2012/13) bylo žáků ve věku 6-10 let méně než v mladších věkových kohortách. Následující školní roky (2012/13 až 2017/18) proto počet žáků 1. stupně stoupal. K 1. červenci roku 2017 bylo dětí ve věku 6-10 let naopak více než těch v mladších sledovaných věkových skupinách. Mezi školními roky 2017/18 a 2021/22 tak docházelo k úbytku počtu dětí na 1. stupni. Podle počtu dětí v populaci ve věku 1 až 5 let k 1. červenci 2017 by bylo možné usuzovat, že počet žáků na 1. stupni ve školním roce 2021/22 oproti předchozímu školnímu roku se nezmění, nebo nepatrně poklesne. To se však nestalo díky přílivu dětí ukrajinských uprchlíků na naše školy. Nakonec, pokud se podíváme na výhled do budoucna, který znázorňují věkové kohorty 5-9 let až 1-5 let k 1. 7. 2022, pak lze očekávat, že do školního roku 2025/26 ještě počet žáků prvního stupně mírně poroste, další rok naopak mírně klesne. Nutno však dodat, že záleží také na počtu udělených odkladů, počtu žáků opakujících ročník, ale také míře migrace, aktuálně zejména na počtu žáků z Ukrajiny v českých školách. Díky němu se počet žáků na našich školách ve školním roce 2022/23 neočekávaně navýšil a i dále se dle politické situace může počet Ukrajinců na našich školách v budoucnu měnit.

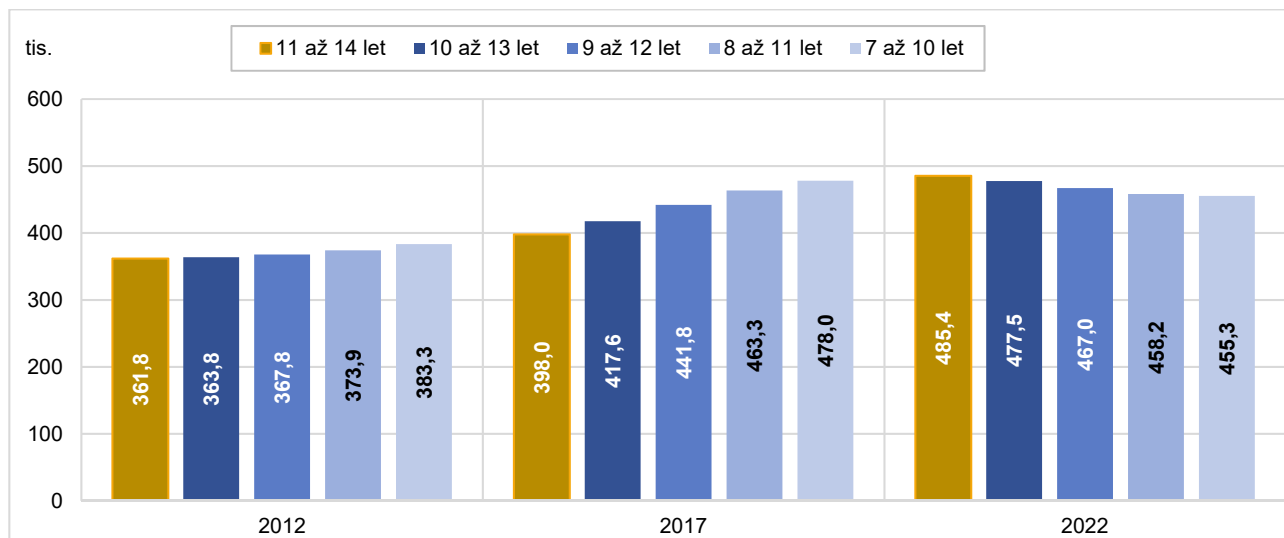
Graf 2.14 níže ukazuje tentýž vývoj počtu dětí v populaci, a sice těch ve věku obvyklé docházky do 2. stupně základních škol (tj. kteří před začátkem školního roku dosáhli 11 až 14 let).

Jak je patrné, od roku 2012 až do roku 2022 počet dětí v této věkové kohortě rostl, přestože v letech 2012 až 2015 jen velmi pozvolna. Nejintenzivnější růst lze zaznamenat v letech 2016 až 2021 (o cca 3 až 6 % ročně). Podle vývoje populace by však v dalších čtyřech letech mohlo žáků 2. stupně postupně mírně ubývat. Zde je však třeba opět připomenout, že predikce dle populačního vývoje obyvatel ČR nezohledňuje další faktory ovlivňující počet žáků ve školách, např. míru odkladů, počty žáků opakujících ročník a míru migrace (aktuálně

⁹ Zde je třeba poznamenat, že na počet žáků v základních školách má vliv i míra migrace – do základních škol povinně docházejí též cizinci, kteří jsou oprávněni pobývat na území České republiky trvale nebo přechodně po dobu delší než 90 dnů, a účastníci řízení o udělení mezinárodní ochrany.

zejména z Ukrajiny). U vývoje počtu žáků na 2. stupni základních škol hraje svou roli také podíl žáků, kteří v průběhu povinné školní docházky odejdou do víceletých gymnázií, případně do osmileté konzervatoře. To je zase závislé na kapacitě gymnázií, která dosti pružně nereagují na vývoj počtu žáků (viz dále v této publikaci).

Graf 2.14 Populační vývoj - počet obyvatel ČR uvedeného věku k 1. červenci vybraných roků

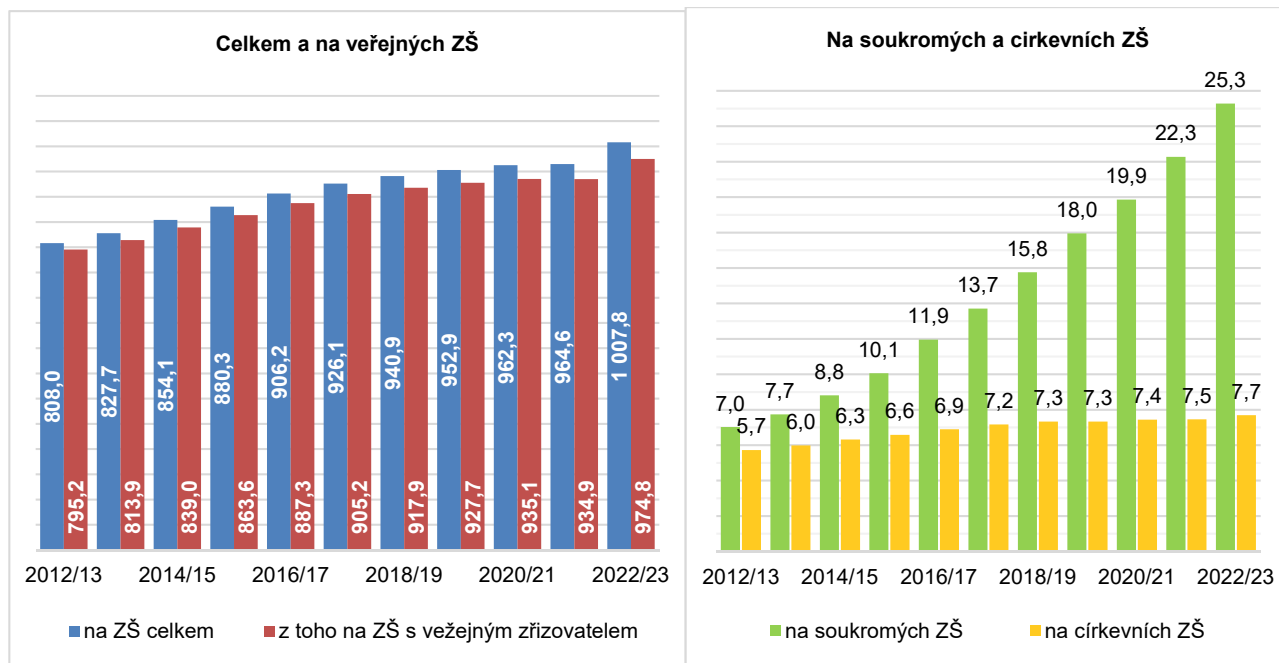

Zdroj: ČSÚ

Pokud se jedná o zřizovatele školy, velká většina žáků základních škol navštěvuje **školy veřejného zřizovatele**, přičemž nejčastěji je jím příslušná obec nebo městská část. Ve školním roce 2022/23 se ve školách veřejného zřizovatele vzdělávalo 96,7 % ze všech žáků základních škol. V absolutním vyjádření se jedná o 974 808 žáků.

Oproti tomu do **soukromých** základních škol ve stejném roce chodilo „jen“ 25 278 žáků. Jejich počet se však od školního roku 2012/13 zvýšil o 227 % a za posledních pět let o 52 %. Ve školním roce 2022/23 zaujímali žáci soukromých škol 2,5 % všech žáků základních škol, ve školním roce 2012/13 to přitom bylo jen 0,9 %. Na rozdíl od veřejných základních škol zde přitom počet žáků na prvním stupni rostl i mezi školními roky 2017/18 a 2021/22, kdy celkový počet dětí prvního stupně klesal, a celkově se zvýšil z 11 754 žáků prvního stupně ve školním roce 2018/19 na 15 571 žáků prvního stupně ve školním roce 2021/22 (ve veřejných školách ubylo žáků prvního stupně v tomto období o 5,7 %). V souladu s celkovým růstem počtu žáků mezi posledními dvěma školními roky se pak i počet žáků 1. stupně v soukromých školách za poslední rok opět zvýšil, a sice na 17 266 žáků.

Na **církevních** základních školách se ve školním roce 2022/23 vzdělávalo (na 1. a 2. stupni dohromady) 7 692 žáků, z toho 4 290 na druhém stupni. Ve školním roce 2012/13 navštěvovalo církevní základní školy 5 723 žáků, tedy o více než třetinu méně. Viz graf 2.15.

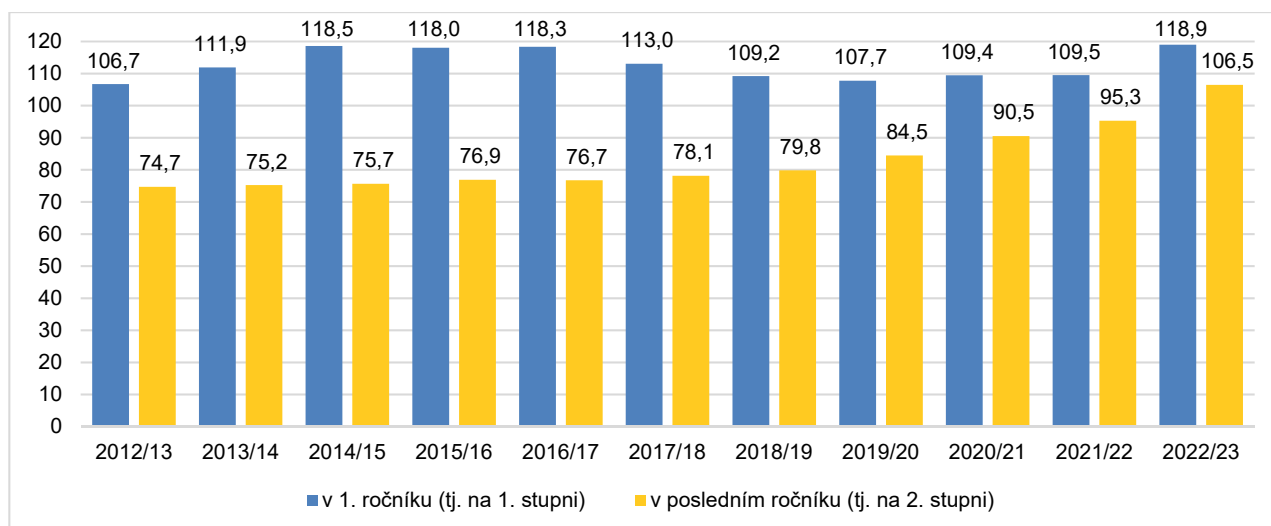
Graf 2.15 Počet žáků na základních školách podle jejich zřizovatele (v tis.)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Počet žáků v prvním a posledním ročníku základních škol

Do prvního ročníku základních škol nastupují všichni žáci školou povinní. Oproti tomu v průběhu druhého stupně základní školy někteří žáci odcházejí na víceletá gymnázia či osmileté konzervatoře (podrobněji kapitola 2.10). Posledním ročníkem základních škol pak bývá zpravidla ročník devátý. V některých případech speciálního vzdělávání však může být délka vzdělávání o rok prodloužena a posledním ročníkem je pak ročník desátý.

Jak již bylo zmíněno, vývoj na prvním stupni základních škol je zásadně ovlivněn předchozím demografickým vývojem. Mezi roky 2010 až 2013 se počet narozených dětí u nás každoročně snižoval. Následkem toho docházelo ve školních rocích 2016/17 až 2019/20 ke snižování počtu žáků prvního ročníku. Naopak počet žáků v posledním ročníku v tomto období rostl. Počet žáků v posledním ročníku rostl i mezi školními roky 2019/20 až 2022/23, kdy začal růst též počet žáků v prvním ročníku (v reakci na růst počtu živě narozených v ČR a na imigraci, zejména v posledním školním roce z Ukrajiny). Přitom ve všech sledovaných školních rocích převyšuje počet žáků v prvním ročníku počet žáků v posledním ročníku základních škol, kdy již někteří školou povinní vrstevníci chodí do středních škol. Viz graf 2.16.

Graf 2.16 Počet žáků na základních školách v prvním a posledním ročníku (v tis.)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

2.6 Základní školy v regionálním srovnání – základní ukazatele

Z **regionálního pohledu** se nejvíce základních škol a tříd nachází v kraji největším, tj. ve Středočeském kraji. Ve školním roce 2022/23 zde bylo 579 (13,6 %) základních škol se 7 062 třídami, které navštěvovalo 146 883 žáků. Naopak jen 108 (2,5 %) základních škol najdeme v nejméně lidnatém Karlovarském kraji, kde bylo celkem 1 366 tříd a v nich se vzdělávalo 26 090 žáků.

V **krajském srovnání** byl ve školním roce 2022/23 nejvyšší **průměrný počet žáků na školu** v Praze, a sice 417,2 žáka. Naopak nejméně žáků na školu připadá v kraji Vysočina, a sice 172,8. Pokud jde o průměrný počet žáků ve třídě, tak i ten byl ve školním roce 2022/23 nejvyšší v Praze (21,8). V tomto ukazateli však rozdíly mezi jednotlivými kraji nebyly nijak výrazné. Nejnižší hodnoty bylo dosaženo ve Zlínském kraji, a sice 18,3 žáka na jednu třídu.

Tab. 2.3 Základní školy - počet škol, tříd, žáků a učitelů dle sídla školy (2022/23)

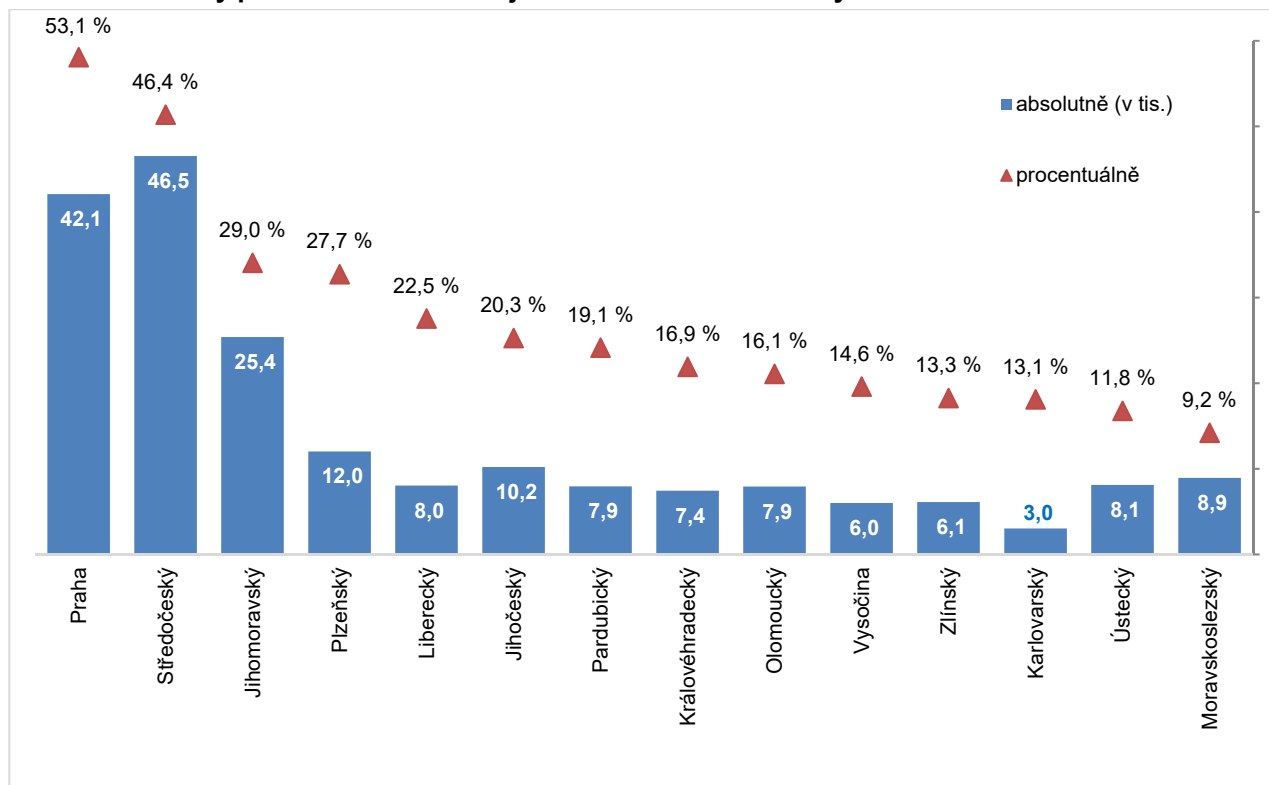
Území, kraj	Školy		Třídy		Žáci		Učitelé ¹⁾		počet žáků na 1:	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	třídu	učitele
Česká republika	4 261	100,0	51 190	100,0	1 007 778	100,0	73 725,8	100,0	19,7	13,7
Praha	291	6,8	5 568	10,9	121 401	12,0	8 298,4	11,3	21,8	14,6
Středočeský	579	13,6	7 062	13,8	146 883	14,6	10 011,7	13,6	20,8	14,7
Jihočeský	271	6,4	3 158	6,2	60 610	6,0	4 440,1	6,0	19,2	13,7
Plzeňský	226	5,3	2 701	5,3	55 392	5,5	3 863,4	5,2	20,5	14,3
Karlovarský	108	2,5	1 366	2,7	26 090	2,6	2 001,7	2,7	19,1	13,0
Ústecký	284	6,7	3 964	7,7	77 219	7,7	5 692,8	7,7	19,5	13,6
Liberecký	202	4,7	2 236	4,4	43 662	4,3	3 246,1	4,4	19,5	13,5
Královéhradecký	272	6,4	2 734	5,3	51 513	5,1	3 923,1	5,3	18,8	13,1
Pardubický	252	5,9	2 546	5,0	49 451	4,9	3 637,9	4,9	19,4	13,6
Vysočina	273	6,4	2 468	4,8	47 175	4,7	3 553,4	4,8	19,1	13,3
Jihomoravský	491	11,5	5 776	11,3	112 842	11,2	8 414,7	11,4	19,5	13,4
Olomoucký	300	7,0	3 097	6,1	57 178	5,7	4 438,9	6,0	18,5	12,9
Zlínský	264	6,2	2 858	5,6	52 305	5,2	4 038,4	5,5	18,3	13,0
Moravskoslezský	448	10,5	5 656	11,0	106 057	10,5	8 165,2	11,1	18,8	13,0

1) přepočtení na plně zaměstnané

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

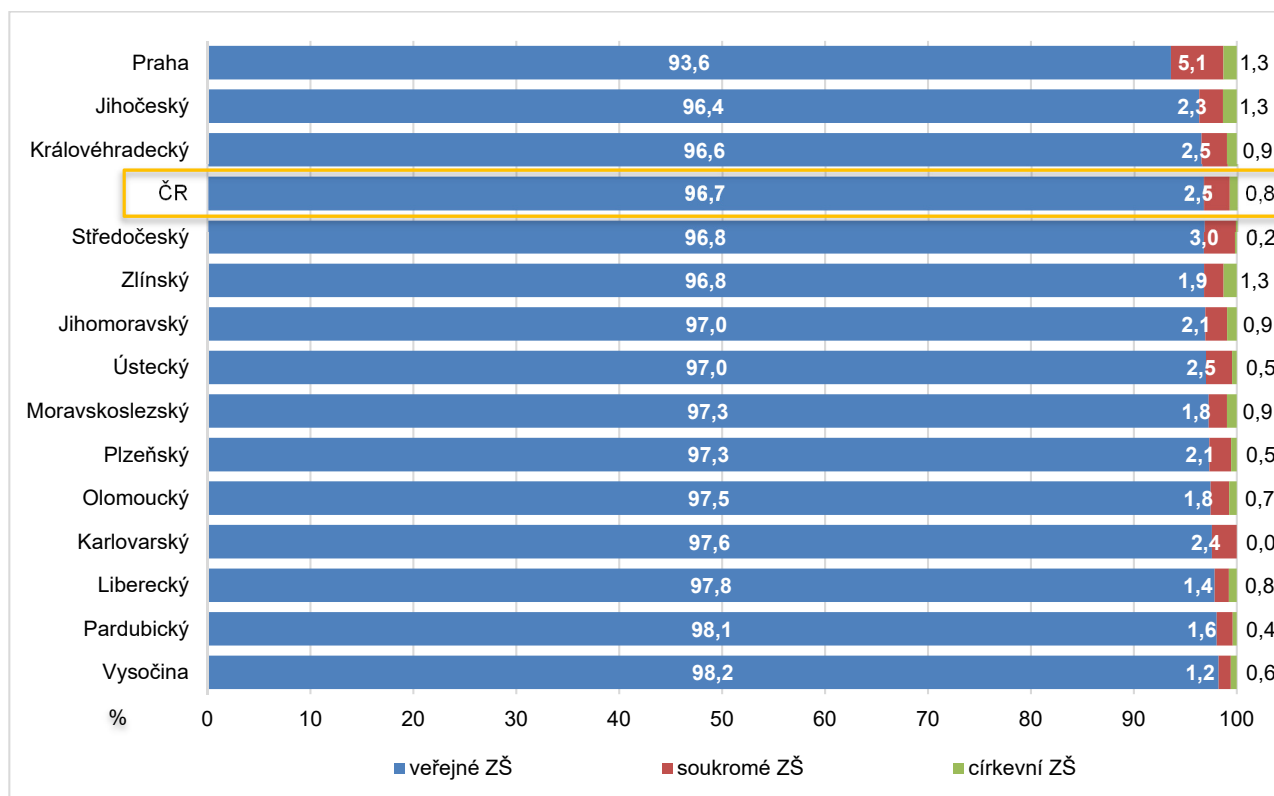
Vývoj počtu žáků na základních školách představený výše nebyl ve všech krajích stejný a i do budoucna lze předpokládat výrazné regionální rozdíly. Za posledních deset let procentuálně nejvíce vzrostl počet žáků v základních školách v Praze, tj. o více než polovinu (o 53,1 %, konkrétně ze 79 310 na 121 401), a dále v kraji Středočeském, tj. o 46,4 % (ze 100 349 na 146 883 žáků). Ostatní kraje zaznamenaly méně než 30% nárůst, nejmenší byl v kraji Moravskoslezském, a sice o 9,2 %.

Graf 2.17 Nárůsty počtu žáků v ZŠ v krajích ČR mezi školními roky 20012/13 a 2022/23

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Pokud se jedná o dělení dle druhu **zřizovatele** školy, soukromé školy navštěvoval ve školním roce 2022/23 nejvyšší podíl žáků vzdělávajících se v Praze (5,1 % ze všech žáků základních škol v tomto kraji) a dále v kraji Středočeském (3 %). Naopak na Vysočině docházely do soukromých základních škol jen 1,2 % všech žáků základních škol. Nejvyšší podíl žáků vzdělávajících se v církevních základních školách zaznamenaly kraje Jihočeský, Praha a Zlínský (shodně 1,3 %), naopak v kraji Karlovarském nebyla ani jedna církevní základní škola a církevní školy v kraji Středočeském navštěvovaly jen 0,2 % z tamních žáků základních škol.

Graf 2.18 Podíly žáků v základních školách veřejných, soukromých a církevních dle sídla školy (2022/23)

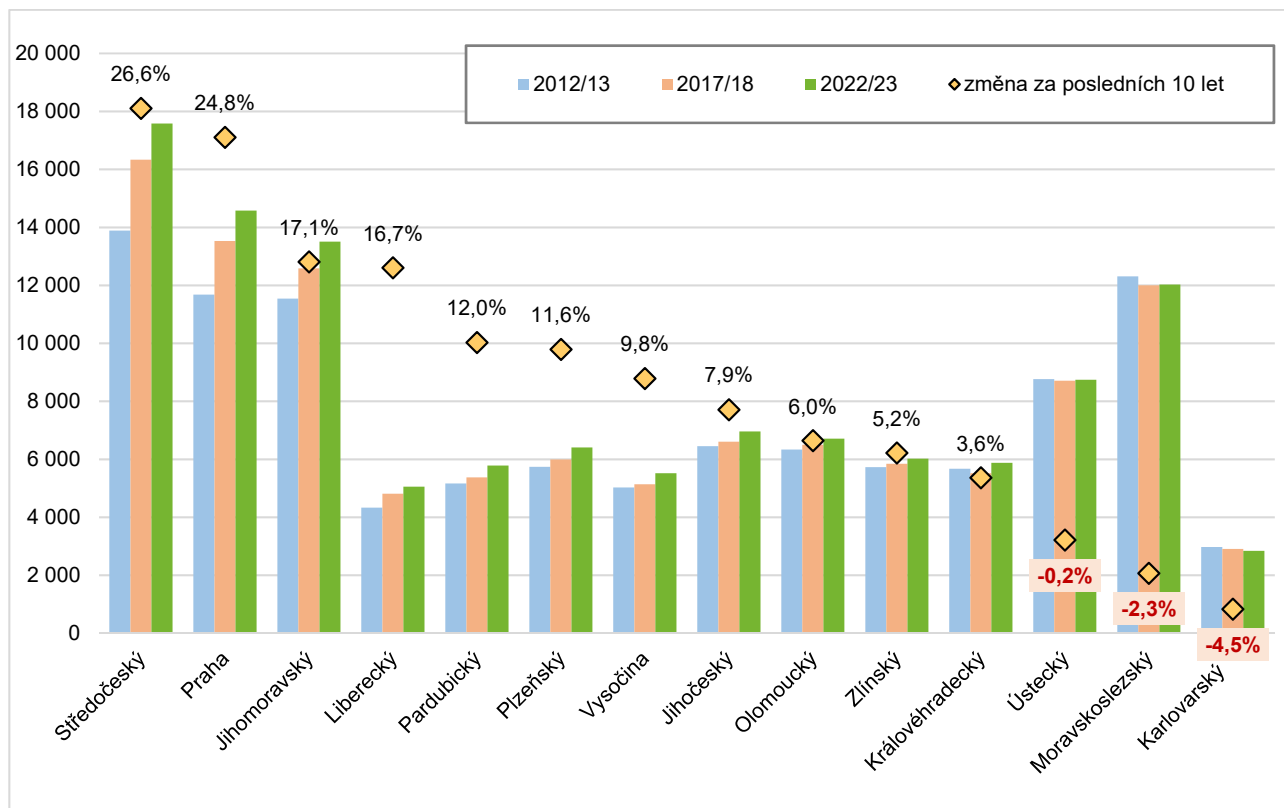
2.7 Žáci nově přijatí do 1. ročníků základních škol

Ve školním roce 2022/23 bylo do prvních tříd základních škol přijato celkem 117 607 žáků, tedy o 8,8 %, neboli o 9 464 žáků více než ve školním roce 2021/22. Jedná se o nevyšší nárůst za posledních deset let a také o vyšší nárůst, než jaký byl zaznamenán v celkovém počtu všech žáků základních škol – ten se zvýšil o 4,5 %. Lze konstatovat, že počet nově přijatých žáků se snižoval mezi školními roky 2016/17 a 2017/18 (o 4,6 %), 2017/18 a 2018/19 (o 3,4 %) a mezi školními roky 2018/19 a 2019/20 (o 1,3 %). V ostatních školních rocích posledního desetiletí, vyjma školního roku 2022/23 (o něm viz výše), počet nově přijatých žáků buď jen nepatrně poklesl (o 0,4 %, resp. 0,6 %), nebo vzrostl, a sice o 1,9 % až 6 %. Ve výsledku byl pak počet nově přijatých žáků v uplynulém školním roce o 5,2 % vyšší než ve školním roce 2017/18 a o 11,4 % vyšší v porovnání se školním rokem 2012/13.

Z hlediska **regionálního srovnání** bylo ve školním roce 2022/23 nejvíce nově přijatých žáků do prvního ročníku v kraji Středočeském (17 579), v Praze (14 575), v kraji Jihomoravském (13 508) a Moravskoslezském (12 025). Logicky se jedná o nejlidnatější kraje. Oproti minulému školnímu roku se počet nově přijatých žáků do 1. ročníku v relativním vyjádření nejvýrazněji zvýšil v Libereckém kraji (o 15,1 %), v Praze (o 11,6%) a v kraji Plzeňském (o 11 %). Oproti tomu v kraji Jihočeském se počet nově přijatých žáků do 1. ročníku zvýšil jen o 4,2 %. V ostatních krajích došlo ke zvýšení o 6 % až 10 % (viz tabulku 2.2.17 v tabulkové příloze). Pokud budeme sledovat nárůst počtu nově přijatých do prvního ročníku za období posledních pěti a deseti let, pak k největšímu nárůstu došlo v Praze a v kraji Středočeském. Naopak Karlovarský kraj je jediný, který zaznamenal ve školním roce 2022/23 méně nově přijatých žáků do prvního ročníku než ve školním roce 2017/18 (o 2,2 %). Ve srovnání se školním rokem 2012/13 pak ke snížení počtu nově přijatých žáků do prvního ročníku došlo nejen v kraji Karlovarském (o 4,5 %), ale též v kraji Moravskoslezském (o 2,3 %) a nepatrně i v kraji Ústeckém (o 0,2 %).

Vývoj počtu žáků přijatých do 1. ročníku mezi školními roky 2012/13, 2017/18 a 2022/23 znázorňuje graf 2.19, Kromě toho ukazuje procentuální vývoj za posledních deset let. Jak již bylo zmíněno, v desetiletém časovém intervalu došlo k poklesu počtu žáků přijatých do 1. ročníku v kraji Ústeckém, Moravskoslezském a Karlovarském. Ostatní kraje zaznamenaly naopak nárůst, v největší míře kraj Středočeský (o 26,6 %) a Praha (o čtvrtinu).

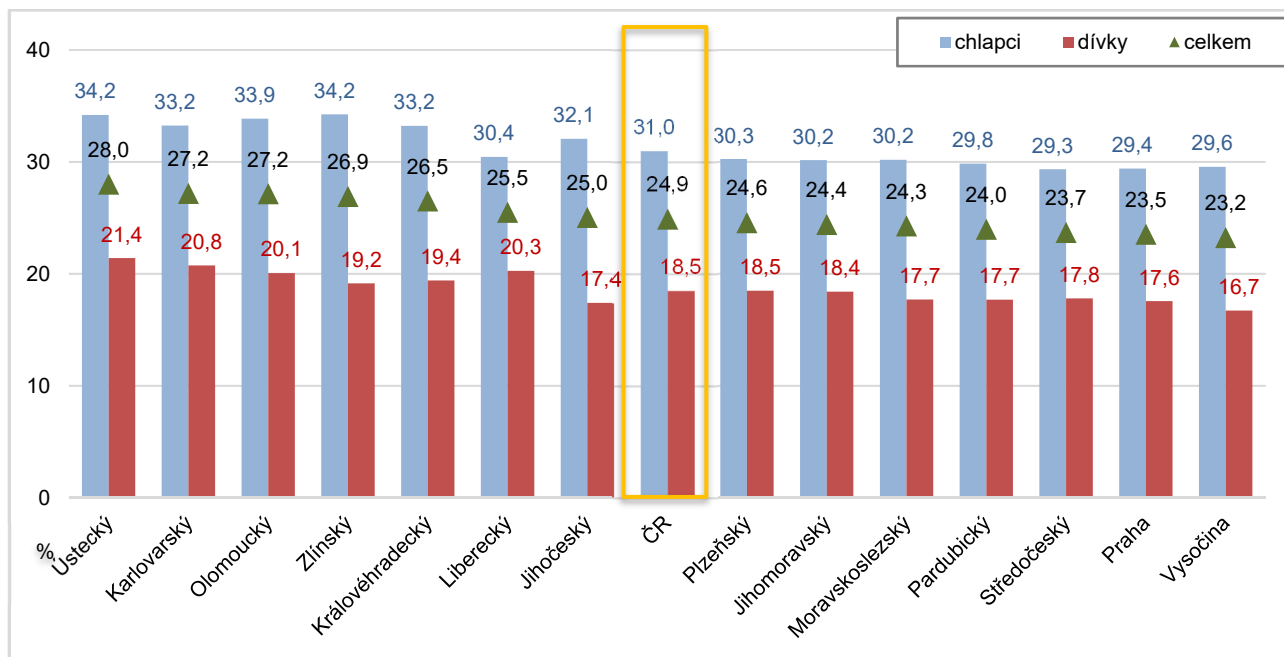
Graf 2.19 Počet nově přijatých žáků do 1. ročníku základních škol v jednotlivých krajích
(kraje jsou seřazeny dle procentuálního nárůstu za posledních 10 let)

Zdroj: MŠMT a vlastní dopočty ČSÚ

Největší podíl žáků, kteří byli přijati do 1. ročníku, tvoří žáci **ve věku 6 let**. Ve školním roce 2022/23 jich do prvních tříd nastoupilo 87 596. Ve školním roce 2014/2015 představovali šestiletí žáci přesně čtvrtinu nově přijatých žáků, poté jejich podíl mírně klesal až na současných 74,5 % (tedy cca tři čtvrtiny). Žáků **sedmiletých a starších** (jedná se o žáky, kteří nastoupili po odkladu povinné školní docházky) nastoupilo ve školním roce 2022/23 nově do první třídy 29 311. Jejich podíl ze všech nově přijatých žáků se v posledních deseti letech pohyboval mezi necelou pětinou (19,3 %) ve školním roce 2014/15 a čtvrtinou (24,9 %) ve školním roce 2022/23. Podíl nově přijatých žáků do první třídy mladších než 6 let se v posledních deseti letech pohyboval mezi 0,5 % a 0,7 %.

Jak dále dokládá graf 2.20, značné rozdíly jsou mezi dívkami a chlapci. Podíl sedmiletých či starších dívek z těch, které ve školním roce 2022/23 nastoupily do první třídy, činil téměř pětinu (18,5 %). Podíl takových chlapců byl ve srovnání s tím bezmála třetinový (31 %). Ve srovnání jednotlivých krajů byl podíl sedmiletých a starších dětí nově přijatých do první třídy nejvyšší v kraji Ústeckém (28 %), Karlovarském (27,2 %) a Olomouckém (27,2 %) a nejnižší naopak na Vysočině (23,2 %), v Praze (23,5 %) a v kraji Středočeském (23,7 %). Nejvyšší podíl chlapců s odloženým nástupem do základní školy zaznamenal kraj Ústecký (34,2 %) a Zlínský (34,2 %) a nejvyšší podíl takových dívek pak kraj Ústecký (21,4 %).

Graf 2.20 Podíl dívek a chlapců ve věku 7 let a více z nově přijatých do 1. ročníku ZŠ celkem a dle kraje ČR (2022/23)

Zdroj: MŠMT a vlastní dopočty ČSÚ

2.8 Žáci s individuálním vzděláváním a vzdělávající se v zahraničí

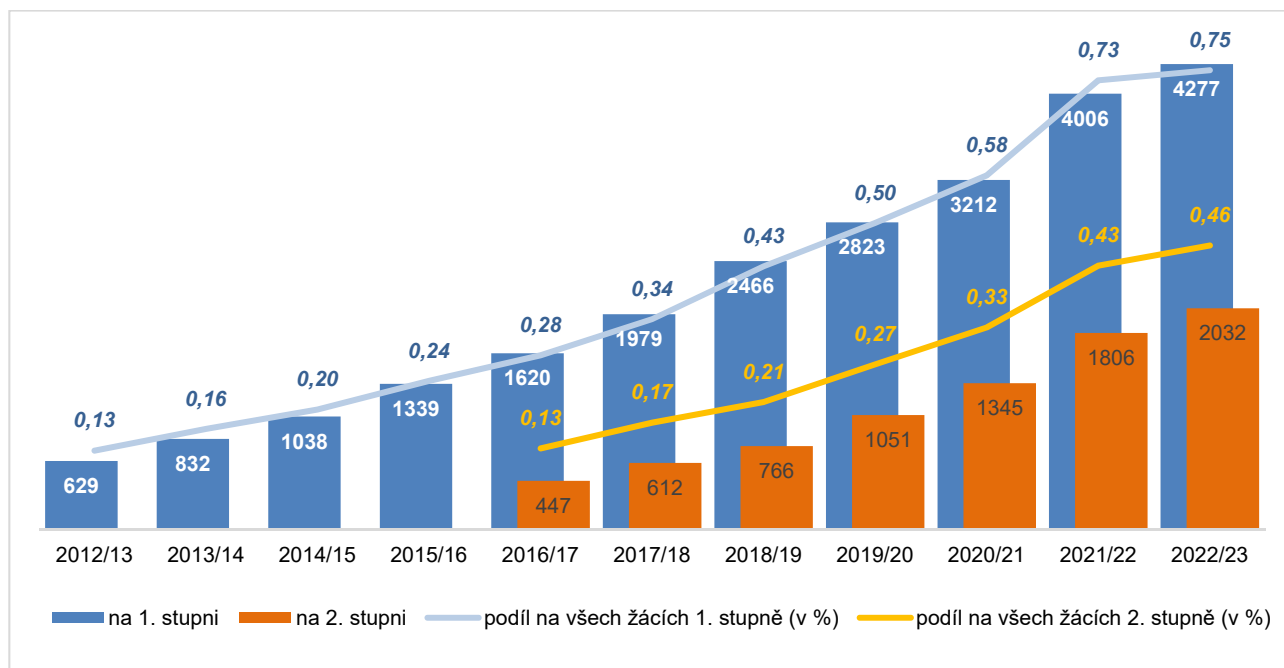
Individuálně vzdělávaný žák je podle § 41 Školského zákona žák přijatý do školy k plnění povinné školní docházky, který se však vzdělává mimo instituci školy. Za každé pololetí vykonává ve škole, do níž byl přijat k plnění povinné školní docházky, zkoušky z příslušného učiva. Až do roku 2015/16 šlo individuální vzdělávání povolit pouze žákovi prvního stupně základní školy.

I když jde o formu, která se v Česku využívá stále spíše okrajově, počet žáků, kterým bylo povoleno individuální vzdělávání, rychle přibývá. Ve školním roce 2022/23 se účastnilo individuálního vzdělávání celkem 6 309 žáků základních škol¹⁰. Z toho 67,8 % bylo účastno vzdělávání na úrovni 1. stupně základních škol, 32,2 % pak vzdělávání druhostupňového. Ve školním roce 2016/17 tuto možnost na 1. stupni využívalo 'pouze' 1 620 žáků a na druhém stupni jen 447 žáků. Individuální vzdělávání na druhém stupni však bylo legislativně umožněno od roku 2016/17 poprvé. Do školního roku 2022/23 se počet druhostupňových žáků vzdělávaných individuálně zvýšil na 2 032.

Podíl individuálně vzdělávaných žáků základních škol za posledních šest let tak vzrostl na prvním stupni z 0,28 % na 0,75 % a na druhém stupni z 0,13 % ve školním roce 2016/17 na 0,46 % ve školním roce 2022/23. Celkově bylo ve školním roce 2022/2023 individuálně vzdělávaných 0,6 % žáků základních škol. Z grafu 2.21 je přitom patrné, že nárůst počtu těchto žáků mezi školními roky 2020/21 a 2021/22 byl nejvýraznější, což mohlo mít souvislost s větší aktuálností a zkušeností se vzděláváním na dálku v době pandemie onemocnění covid-19.¹¹ Zejména na prvním stupni je pak patrné, že mezi posledními dvěma školními roky, tj. 2021/22 a 2022/23, se podíl individuálně vzdělávaných žáků zvýšil naopak nejméně výrazně z celé poslední dekády a celkově za oba stupně (tj. o 6,8 %; na druhém stupni o 12,5 %).

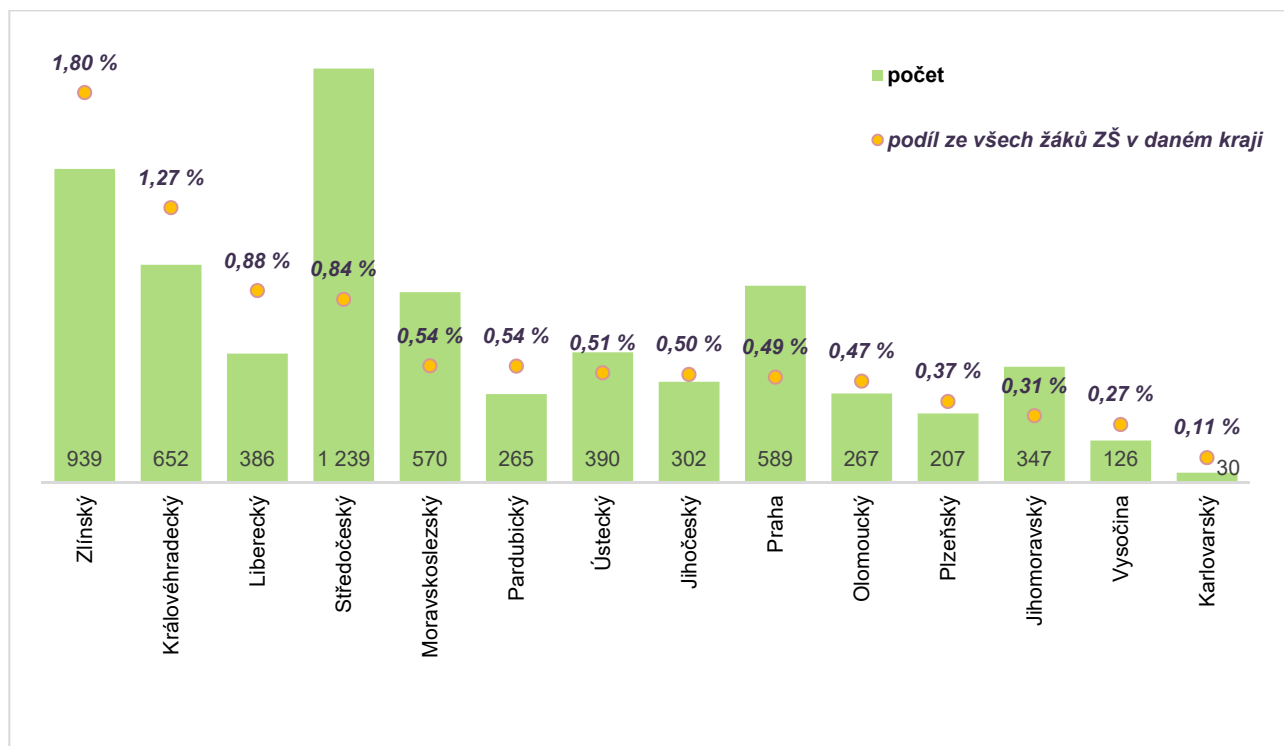
¹⁰ Kromě nich se individuálního vzdělávání ve školním roce 2022/23 účastnili dva žáci plnící si povinnou školní docházku na středních školách, jeden v Praze a jeden v Jihomoravském kraji (celková čísla viz tabulky 2.1.1. a 2.1.2 v příloze).

¹¹ Psychologové upozorňují na zvýšení psychických problémů dětí po distanční výuce a omezeních spojených s pandemií covid-19.

Graf 2.21 Žáci 1. a 2. stupně základních škol v individuálním vzdělávání

Zdroj: MŠMT a vlastní dpočty ČSÚ

Pokud se jedná o rozdíly mezi kraji, pak nejvyšší podíl žáků vzdělávajících se individuálně byl ve školním roce 2022/23 zaznamenán v kraji Zlínském (1,8 %) a Královéhradeckém (1,27 %), s odstupem pak následuje kraj Liberecký (0,88 %) a Středočeský (0,84 %). Naopak nejméně byl tento způsob vzdělávání využíván v kraji Karlovarském (0,11 % žáků) a na Vysočině (0,27 % žáků). V ostatních krajích se podíl takových žáků pohyboval mezi 0,3 % a 0,9 %.

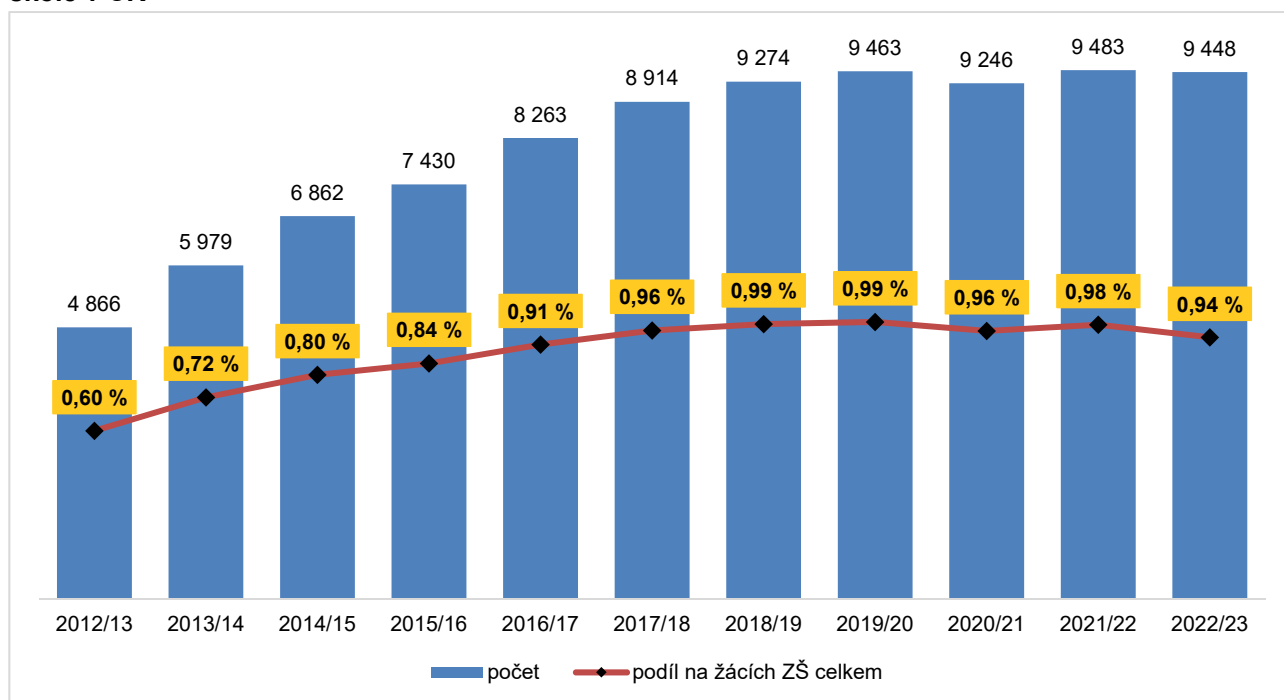
Graf 2.21 Žáci základních škol v individuálním vzdělávání v krajském členění (2022/23)

Zdroj: MŠMT a vlastní dpočty ČSÚ

Žáci s povinností školní docházky se mohou vzdělávat i **v zahraničí či na zahraniční škole v České republice**, a sice podle § 38 Školského zákona. Plněním povinné školní docházky v zahraničí se rozumí, že se žák vzdělává ve škole zřízené při diplomatické misi nebo konzulárním úřadu České republiky, v evropské škole působící na základě Úmluvy o statutu Evropských škol, nebo formou individuální výuky v zahraničí. Od školního roku 2017/18 přitom není povinností, aby dítě bylo v evidenci kmenové školy v ČR. Vedle zápisu do kmenové školy mohou rodiče také dokládat plnění povinné školní docházky přímo ministerstvu. Vzhledem k tomu, že tato analýza vychází ze statistik sbíraných pomocí výkazů od škol, nejsou žáci vzdělávající se v zahraničí bez přihlášení ke kmenové škole do indikátorů započtení.

Ve školním roce 2022/23 základní školy vykázaly, že se v zahraničí či v zahraniční škole v České republice vzdělávalo 9 448 školou povinných žáků¹². Po mírném poklesu, který byl poprvé za deset sledovaných let zaznamenán ve školním roce 2020/21 (o 2,29 %; možná vlivem pandemie onemocnění covid-19, která v té době omezila cestování), se ve školním roce 2021/22 počet takových žáků opět zvýšil (o 2,56 %). Ve školním roce 2022/23 pak došlo jen k nepatrnému poklesu (o 0,37 %). Podíl, jaký zaujímali tito žáci na všech žácích základních škol, se meziročně snížil z 0,98 % na 0,94 %. Je to též nižší hodnota, než jaká byla zaznamenána ve školním roce 2020/21 (tj. 0,96 %). Vývoj v tomto podílovém ukazateli mezi posledními dvěma školními roky však ovlivnil příliv ukrajinských dětí na naše školy. K oběma hodnotám je přitom také nutno poznamenat, že pomalejší růst počtu žáků vzdělávajících se v zahraničí či v zahraniční škole od školního roku 2017/18 může mít (alespoň z části) na svědomí skutečnost, že od tohoto školního roku již není povinné přihlásit žáka vzdělávajícího se v zahraniční škole ke kmenové škole v České republice. Tito žáci pak nejsou do statistik zahrnuti (viz výše).

Graf 2.22 Žáci základních škol plnící si povinnou školní docházku v zahraničí nebo na zahraniční škole v ČR

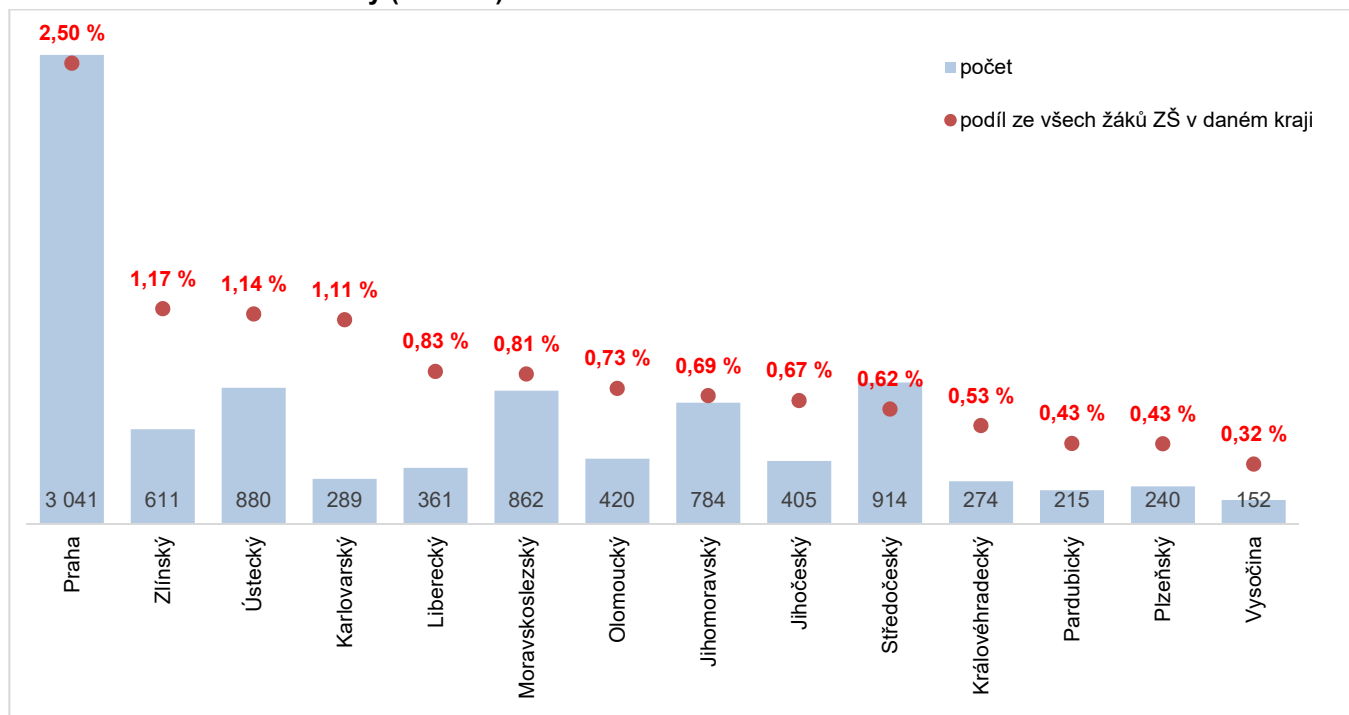
Zdroj: MŠMT a vlastní dopočty ČSÚ

Rozdělíme-li žáky dle sídla kmenové školy, pak ve školním roce 2022/23 využívali možnost vzdělávání v zahraničí či na zahraniční škole nejčastěji již tradičně žáci zapsaní do pražských základních škol - tvořili zde 2,5 % z celkového počtu žáků. Nadprůměrný a současně vyšší než 1% byl tento podíl též v kraji Zlínském

¹² Kromě nich se vzdělávání v zahraničí či v zahraniční škole v ČR účastnilo 69 žáků plnících si povinnou školní docházku na středních školách, z toho 35 v Praze, devět v Jihomoravském kraji sedm ve Středočeském kraji. V ostatních krajích již jen pět a méně žáků (celková čísla a jejich vývoj v čase viz tabulky 2.1.1. a 2.1.2 v příloze).

(1,17 %), Ústeckém (1,14 %) a Karlovarském (1,11 %). Naopak jendoznačně nejmenší podíl žáků využívajících této možnosti najdeme na Vysočině (0,32 %) – viz graf 2.23.

Graf 2.23 Žáci základních škol plnící povinnou školní docházku v zahraničí nebo na zahraniční škole v ČR dle sídla kmenové školy (2022/23)

Zdroj: MŠMT a vlastní dopočty ČSÚ

2.9 Žáci opakující ročník

Ve školním roce 2022/23 muselo celkem 6 558 žáků základních škol opakovat ročník. Jedná se o podobný počet opakujících, jaký byl zaznamenán ve školním roce 2018/19 (tj. 6 624 žáků). Ve školním roce 2019/20 se mírně zvýšil na 6 795 žáků, ve školním roce 2020/21 následoval hluboký propad na 3 205 žáků kompenzovaný nárůstem na 8 204 žáků v roce 2021/22.

Je pravděpodobné, že uvedený nárůst měla na svědomí pandemie covid-19 a uzavírání škol. Z důvodu distanční výuky, a tudíž omezeného vlivu školy a nerovným domácím podmínkám, se v roce 2020 ustupovalo od striktní klasifikace, která by mohla vést k opakování ročníku (viz pokyny vydané MŠMT). Pokud však žáci během tohoto školního roku nestihli své opoždění dohnat, do dalšího ročníku již nepostoupili. Ve školním roce 2021/22 proto opakovali ročník nejen ti, kteří si dostatečně neosvojili učivo probírané v daném školním roce, ale i ti, kteří v míře osvojeného učiva a kompetencí zaostávali již v předchozím školním roce.

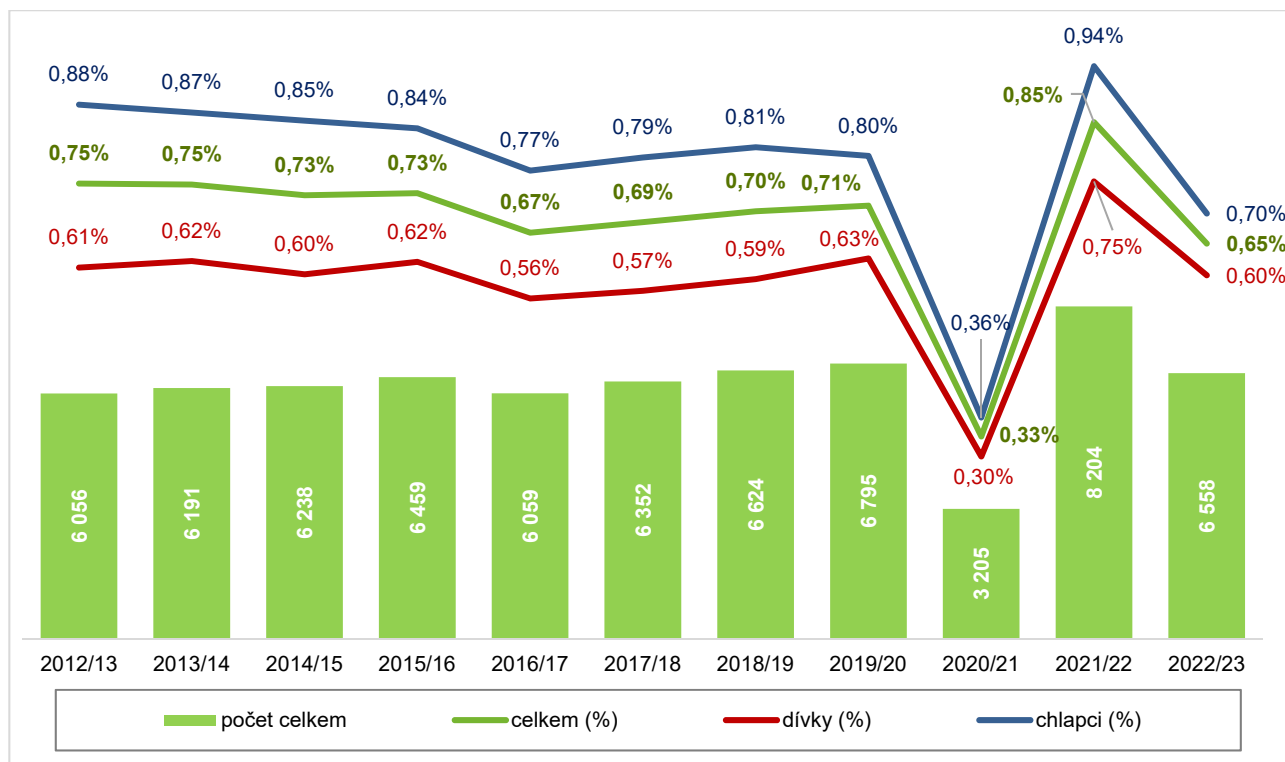
Jak bylo řečeno, v školním roce 2022/23 se počet opakujících vrátil zhruba do situace před pandemií. Pokud bychom sledovali podíl opakujících ze všech žáků, byl za posledních 10 let druhý nejnižší (tj. 0,65 %; ve školním roce 2020/21 to bylo 0,33 % a ve školním roce 2021/22 rekordních 0,85 %). Tato hodnota však vzhledem k politické situaci není zcela vypovídající. Počet žáků byl totiž k 30. 9. 2022 navýšen počtem žáků uprchlých z Ukrajiny, kteří naše školy dříve nenavštěvovali, a tudíž ani nemohli opakovat ročník. Pokud bychom z počtu žáků základních škol odečetli rozdíl v počtu ukrajinských žáků mezi školními roky 2021/22 a 2022/23, pak by byl podíl opakujících žáků zhruba totožný se stavem v letech před pandemií. Co se doby před pandemií týče, lze doplnit, že ve školních rocích 2012/13 až 2015/16 byly žáků opakujících ročník ze všech žáků základních škol cca tři čtvrtiny procenta. Ve školním roce 2016/17 činil jejich podíl dvě třetiny procenta (0,67 %), následně postupně mírně rostl až na 0,71 % ve školním roce 2019/20.

Na prvním stupni žáci opakovali ve školním roce 2022/23 nejčastěji hned 1. třídu (dvě pětiny ze všech dětí opakujících ročníků na 1. stupni). Na 2. stupni žáci nejčastěji opakovali 6. ročník (30,8 % ze všech dětí opakujících ročníků na 2. stupni).

Dlouhodobě se opakování ročníku týká ve větší míře chlapců než dívek. Ve školním roce 2022/23 tvořili chlapci 55 % všech žáků opakujících ročníků. Přitom největší rozdíly mezi chlapci a dívkami byly za posledních deset let zjištěny ve školním roce 2012/13, kdy chlapců opakujících ročníků bylo o 53,4 % více než dívek opakujících ročníků. Oproti tomu ve školním roce 2022/23 bylo chlapců opakujících ročníků již jen cca o necelou čtvrtinu více než dívek (tj. o 23,4%). Více viz graf 2.24.

Graf 2.24 Žáci základních škol opakující ročník celkem a dle pohlaví (vývoj v čase)
(celkový počet a podíly na celkovém počtu žáků, resp. chlapců či dívek na základních školách)

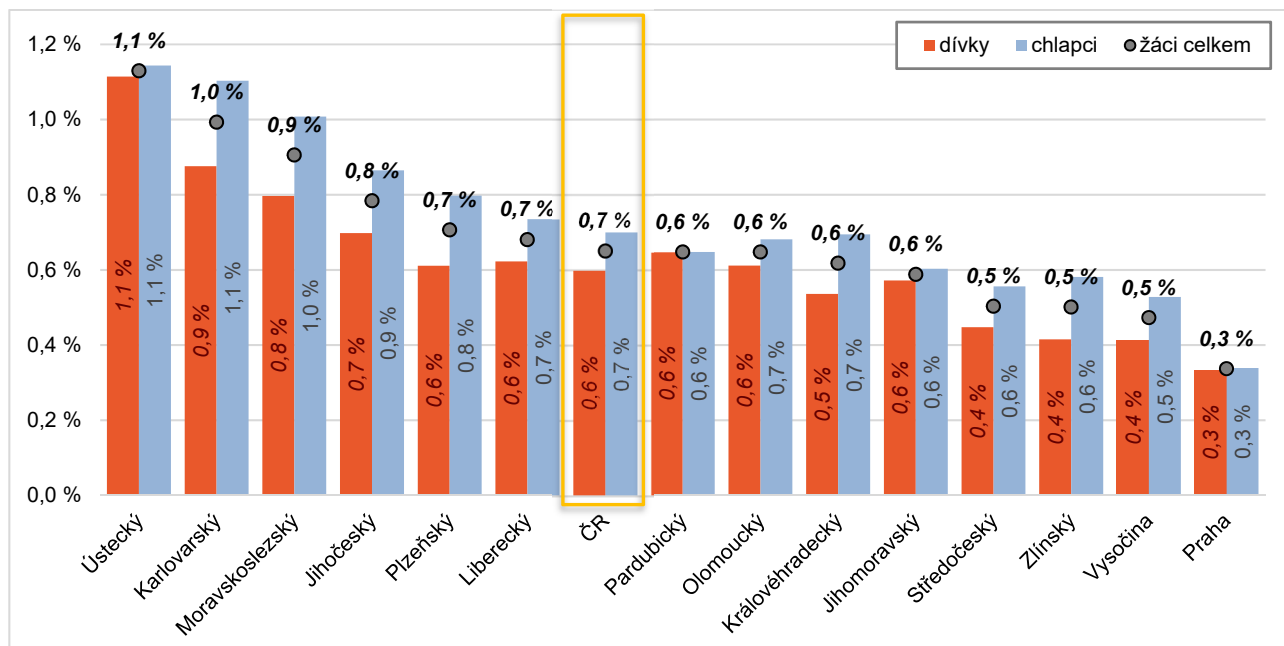

Zdroj: MŠMT a vlastní dopočty ČSÚ

I v tomto ukazateli existují významné **regionální rozdíly**. Nejvyšší podíl žáků opakujících ročníků, a to dívek i chlapců, byl ve školním roce 2022/23 zaznamenán v Ústeckém kraji (1,1 % ze všech žáků), nejnižší naopak v Praze (0,3 %) ¹³. Nejvyrovnanější podíl opakujících chlapců a dívek byl v Pardubickém kraji, chlapců bylo jen o 5,1 % více (156 chlapců a 164 dívek). Naopak v kraji Zlínském bylo chlapců o 49,5 % více (105 chlapců a 157 dívek). Více viz graf 2.25.

¹³ Nejvyšší hodnoty u Ústeckého a Karlovarského kraje potvrzují, že vzdělávací problémy souvisí se sociálními problémy a ekonomickou situací v území. Dokazují to data ČŠI o vzdělávání (https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2022_p%c5%99%c3%adlohy/Dokumenty/Ceske-skolstvi-v-mapach_everze.pdf) a také data PAQ Research o sociálních problémech (<https://www.mapavzdelavani.cz/socialni-problemy>)

Graf 2.25 Žáci základních škol opakující ročník v krajích ČR ve školním roce 2022/23
(podílly na celkovém počtu žáků, resp. chlapců či dívek na základních školách v daném kraji)

Zdroj: MŠMT a vlastní dopočty ČSÚ

2.10 Přestupy na víceletá gymnázia nebo osmileté konzervatoře

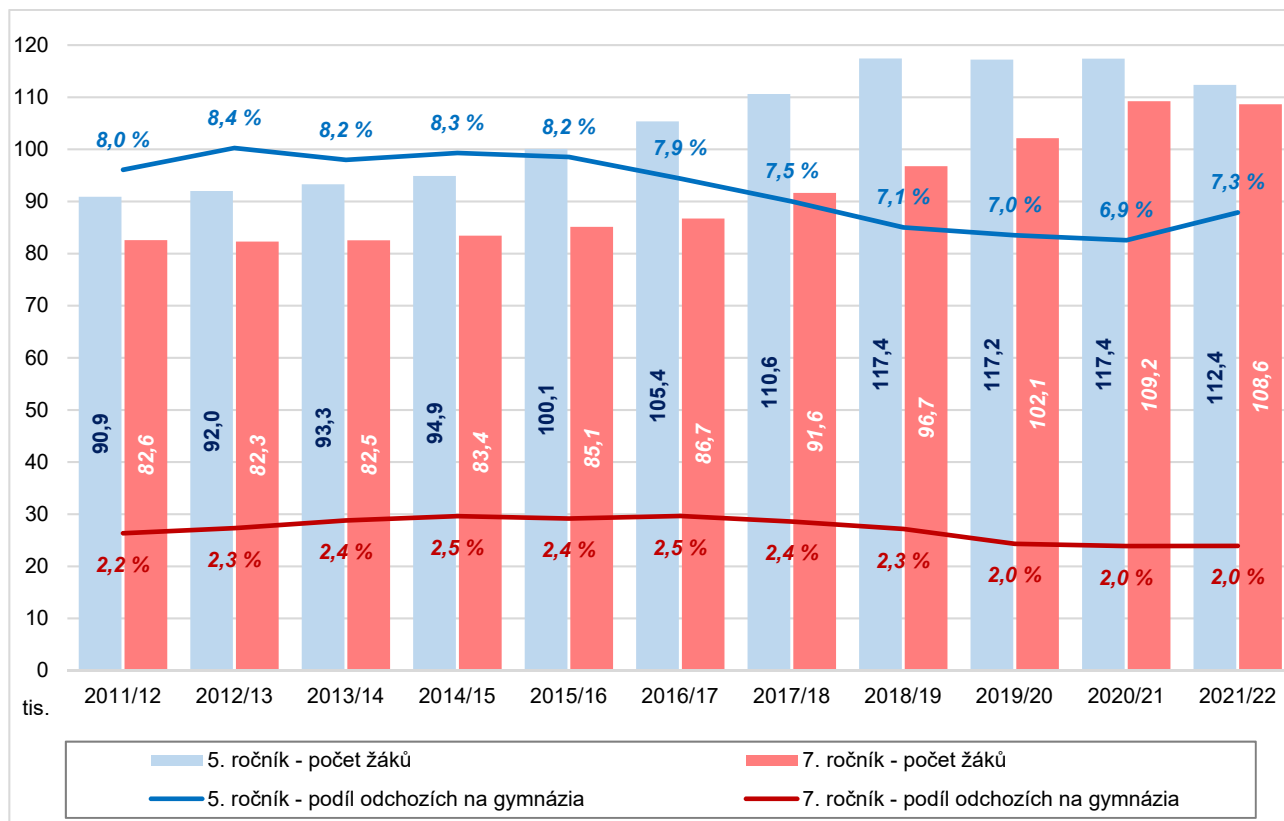
Po ukončení školního roku 2021/22 přestoupilo na víceletá gymnázia či osmileté konzervatoře celkem 10 537 žáků základních škol. Od školního roku 2022/23 již tak studovali střední školu. Z celkového počtu žáků v 5. a 7. ročníku přešlo na víceletá gymnázia či osmileté konzervatoře 4,6 %. Přitom z 5. ročníku jich bylo více (8 230, neboli 7,3 % z celkového počtu žáků) než těch z ročníku sedmého (2 166, neboli 2,0 %).

Oproti předchozímu školnímu roku (tj. přechody po ukončení školního roku 2020/21) se zvýšil podíl žáků, kteří na střední školy nastoupili z 5. ročníku, a sice ze 6,9 % na 7,3 % pátáků. Podíl žáků, kteří na střední školy přešli ze 7. ročníku základní školy, se v posledních pěti letech snížil ze 2,5 % přestupujících po ukončeném školním roce 2016/17 na 2,0 % žáků, kteří odešli po školních rocích 2019/20, 2020/21 a 2021/22. Přitom v období mezi školními roky 2013/14 a 2017/18 tento podíl činil 2,4 % až 2,5 %.

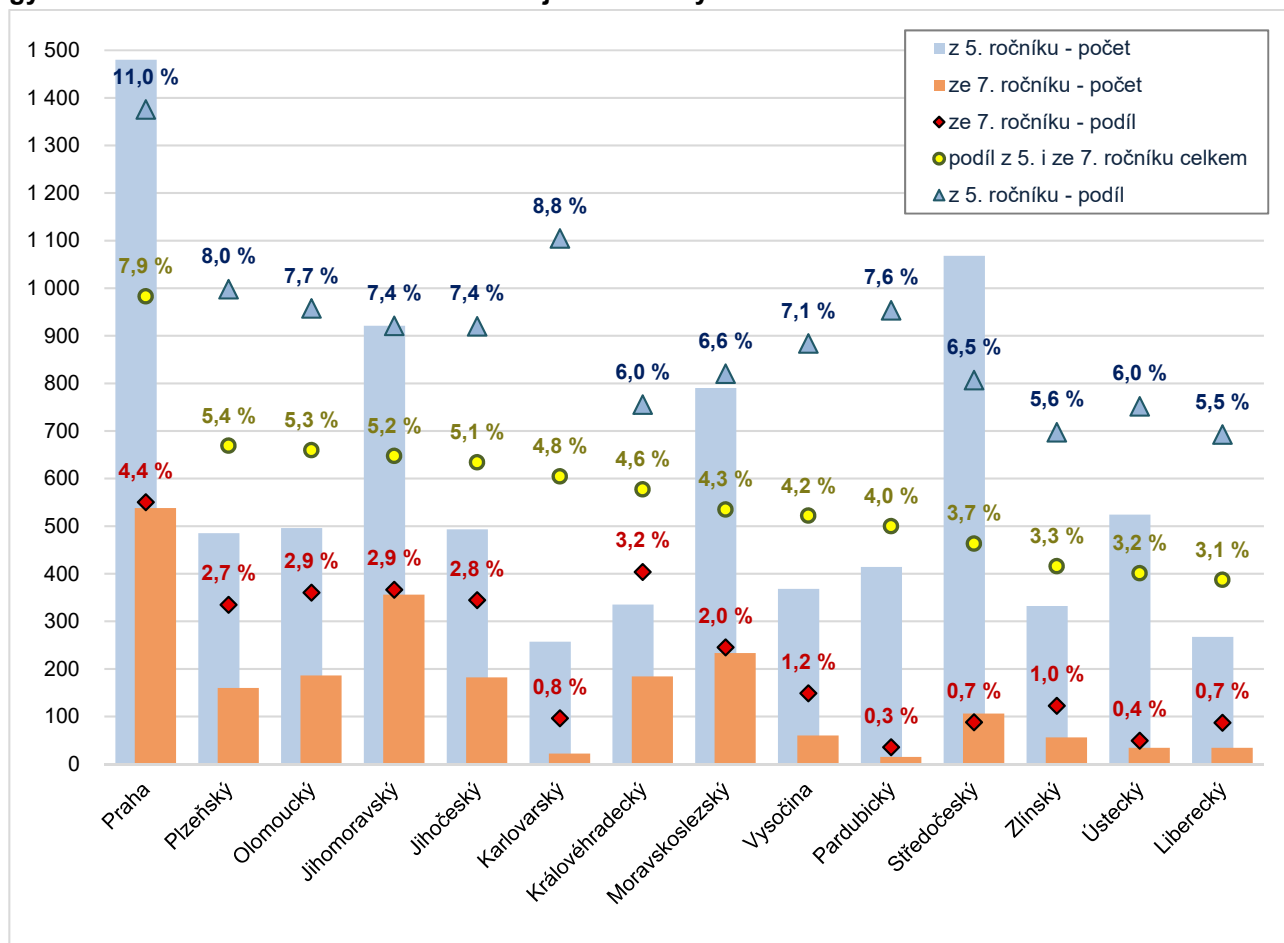
Na střední školy před zakončením povinné školní docházky přestupuje více dívek než chlapců. Ze žáků, kteří na střední školy přešli po ukončení školního roku 2021/22, tvořily dívky 53 %, přičemž podíl dívek se v posledních deseti letech pohyboval mezi 53 % a 56 %.

Počet žáků, kteří přešli z 5. ročníku na osmileté gymnázium, mezi ukončenými školními roky 2018/20 a 2020/21 poklesl z 8 322 žáků na 8 077 žáků, po ukončení školního roku 2021/22 činil 8 230 žáků. Počet žáků, kteří přešli na víceletá gymnázia po 7. ročníku, se až do ukončeného školního roku 2018/19 zvyšoval, poté začal kolísat.

Jak je též z grafu 2.26 patrné, kapacita víceletých gymnázií se zcela nepřizpůsobila rostoucímu počtu obyvatel daných věkových kategorií (kapacity gymnázií jsou limitované vládní strategií a dlouhodobými záměry krajských úřadů). Proto v době, kdy se počet žáků daného ročníku snižuje, se naopak podíl těch odcházejících na víceletá gymnázia zvyšuje a naopak.

Graf 2.26 Počty žáků v 5. a 7. ročníku základní školy a podíl těch, kteří po ukončení daného školního roku přestoupili na víceletá gymnázia nebo osmileté konzervatoře

Obrátme pozornost na rozdíly mezi jednotlivými kraji České republiky. Graf 2.27 ukazuje, že ze všech krajů nejvyšší podíl žáků, kteří přestoupili na střední školy v průběhu povinné školní docházky, byl zaznamenán v Praze, a to jak v 5., tak i v 7. ročníku. Z těchto dvou ročníků celkem přešlo na střední školy v Praze 7,9 % dětí, z pátého 11,0 % a ze sedmého 4,4 %. Naopak kraje Liberecký a Ústecký zaznamenaly nejmenší podíl žáků, kteří se v průběhu povinné školní docházky odešli vzdělávat na střední školy (celkový podíl za oba ročníky činí 3,1 %, resp. 3,2 %).

Graf 2.27 Žáci základních škol, kteří po ukončení školního roku 2021/22 přestoupili na víceletá gymnázia či osmileté konzervatoře dle kraje sídla školy

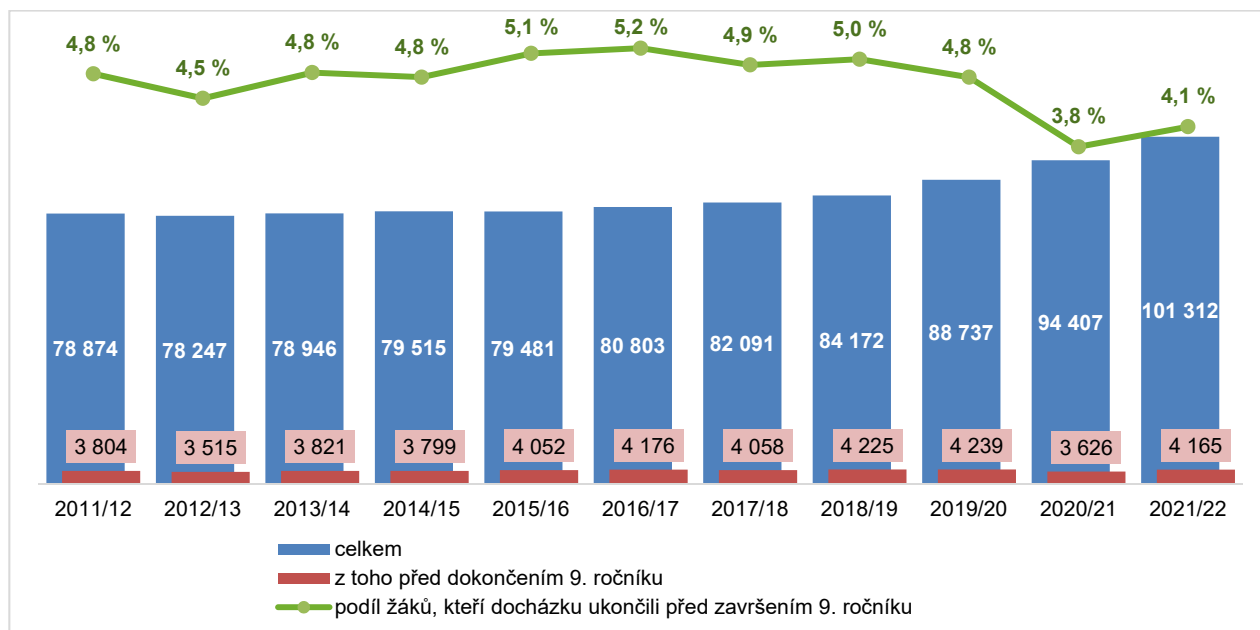
Zdroj: MŠMT a vlastní dopočty ČSÚ

2.11 Žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku

Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není udělen odklad. Školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku.

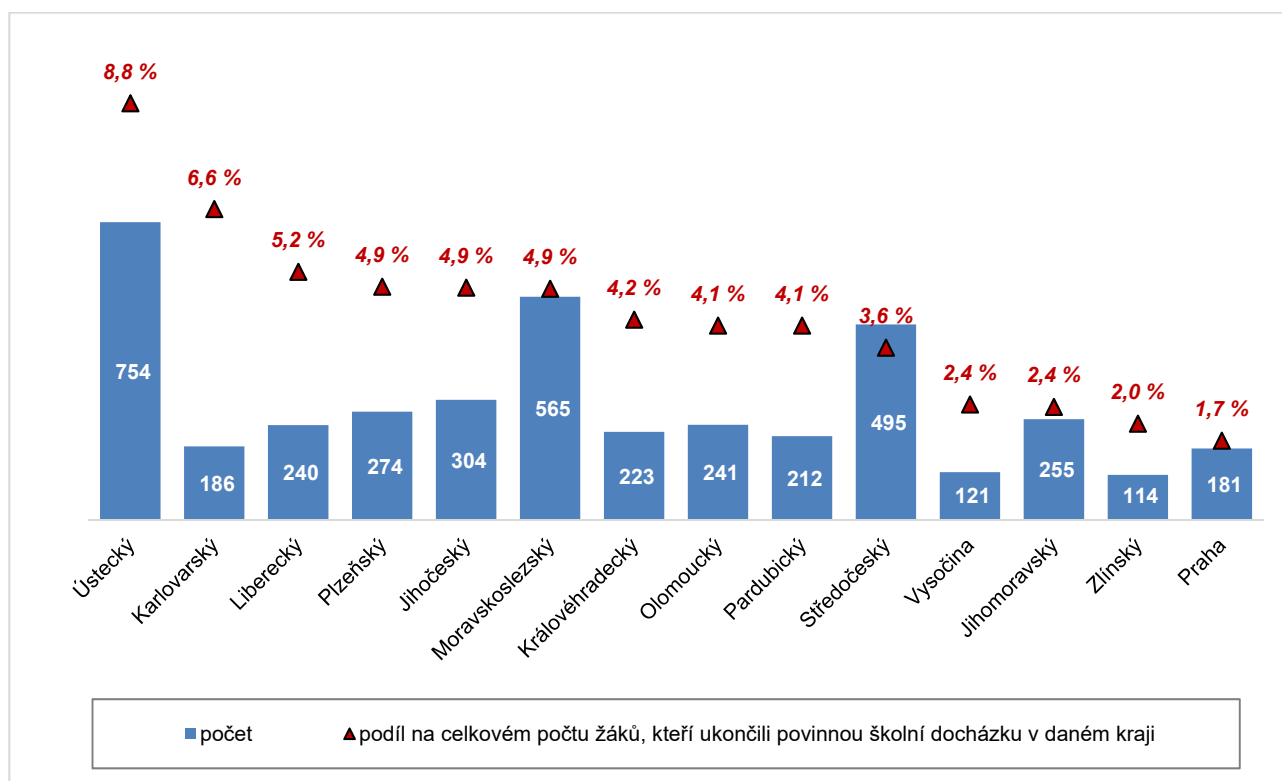
Ve školním roce 2021/22 ukončilo povinnou školní docházku na základních školách celkem 101 312 žáků, tj. o 7,3 % více než v předchozím školním roce. Jak bylo uvedeno výše, dalších 10 537 žáků po ukončení školního roku 2021/22 odešlo ještě před završením povinné školní docházky na víceletá gymnázia či osmileté konzervatoře. Ze žáků, kteří ve školním roce 2021/22 ukončili povinnou školní docházku, jich tak 95,9 % učinilo po 9.-10. ročníku, 3,3 % v 8. ročníku a necelé (0,8 %) procento po 1.-7. ročníku, příp. u nich není ročník, po kterém odešli, vykázan. Z těchto žáků jich tedy v souhrnu 4,1 % nevychovalo všech devět ročníků spadajících do základního vzdělávání. Jedná se o velmi negativní jev spojený často s existencí sociálně vyloučených lokalit a zvýšenou úrovní sociálně patologických jevů. Bez ukončeného základního vzdělání má jedinec na trhu práce velmi špatnou pozici a často stráví většinu produktivního života na sociálních dávkách. V předchozích 9 letech se přitom tento podíl pohyboval kolem 5 %, pouze v předešlém roce poklesl na 3,8% (viz graf 2.28).

I zde platí, že předčasně (tj. dříve než v devátém ročníku) ukončují povinné vzdělávání na základních školách častěji chlapci než dívky. Po školním roce 2021/22 bylo mezi těmito žáky o 47,8 % více chlapců (2 484) než dívek (1 681). Jinými slovy, chlapci zaujímali tři pětiny z celkového počtu takových žáků.

Graf 2.28 Žáci základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku

Zdroj: MŠMT a vlastní dopočty ČSÚ

Pokud jde o **regionální srovnání**, bylo po uplynutí školního roku 2021/22 absolutně i procentuálně nejvíce žáků, kteří předčasně (tj. před dokončením 9. ročníku) ukončili povinné vzdělávání na základních školách, v kraji Ústeckém (8,8 %). S odstupem jej pak následuje kraj Karlovarský (6,6 %). Na opačném konci žebříčku stojí hlavní město Praha s 1,7% podílem takovýchto žáků následované krajem Zlínským (2,0 %), Jihomoravským (2,4 %) a Vysočinou (2,4 %). V ostatních krajích se podíl takových žáků pohybuje mezi 3,6 a 5,2 %.

Graf 2.29 Žáci ZŠ, kteří předčasně ukončili povinnou školní docházku, dle sídla školy (2021/22)

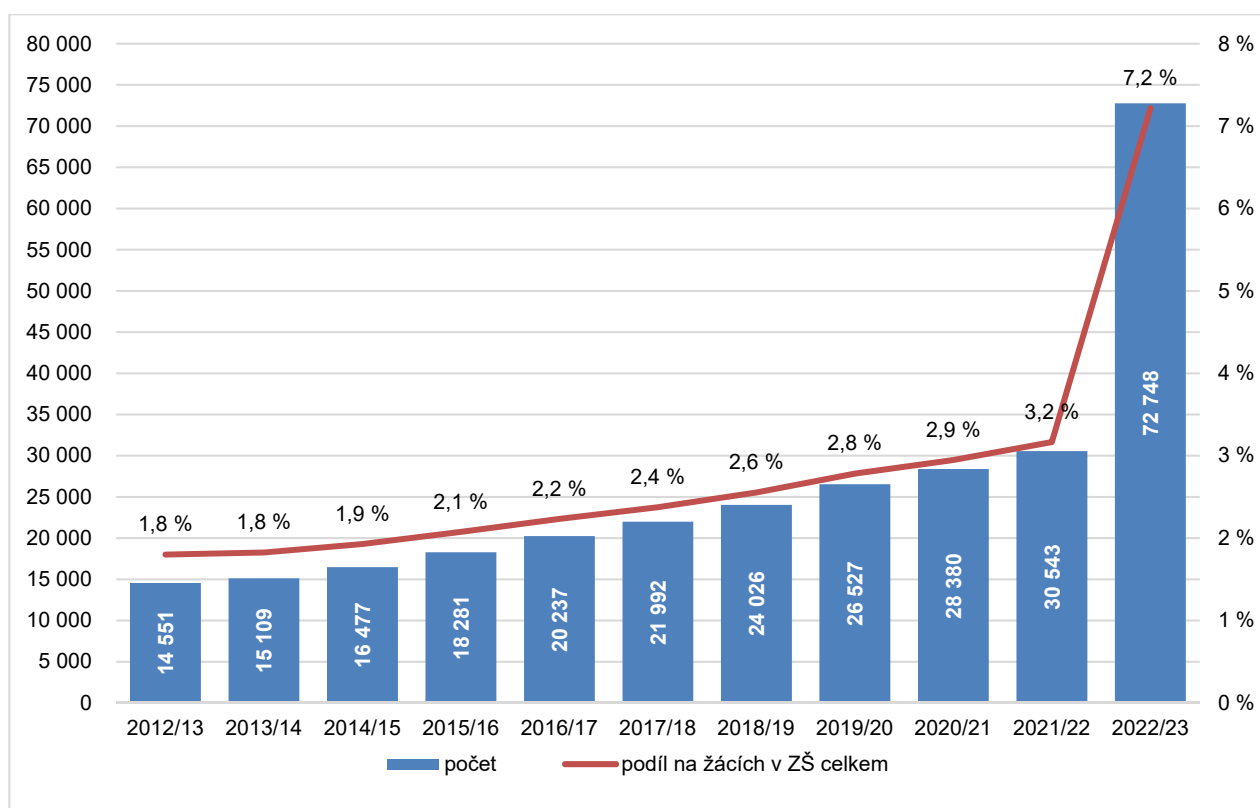
Zdroj: MŠMT a vlastní dopočty ČSÚ

2.12 Žáci s cizím státním občanstvím na základních školách

Povinná školní docházka se vztahuje na občany České republiky a na občany jiného členského státu Evropské unie, kteří na území České republiky pobývají déle než 90 dnů. Dále se povinná školní docházka vztahuje na jiné cizince, kteří jsou oprávněni pobývat na území České republiky trvale nebo přechodně po dobu delší než 90 dnů, a na účastníky řízení o udělení mezinárodní ochrany. Děti cizinců mají přístup k základnímu vzdělání za stejných podmínek jako občané ČR. Mají nárok na bezplatné vzdělávání, přístup ke školnímu stravování a školním zájmovým kroužkům.

Stejně jako v případě mateřských škol i na základních školách se v uplynulých deseti školních rocích každoročně zvyšoval počet žáků s cizím (tj. jiným než českým) státním občanstvím, přičemž nejvýrazněji vzrostl v uplynulém školním roce, a sice vlivem přijímání dětí ukrajinských uprchlíků do našich škol. Za poslední školní rok se tak zvýšil o 138,2 % a za posledních deset let se celkově zpětinásobil. Ve školním roce 2022/23 bylo ve školách v České republice celkem 72 748 žáků cizí státní příslušnosti (tj. 7,2 % z celkového počtu žáků základních škol) a z toho 69,9 % tvořili Ukrajinci.

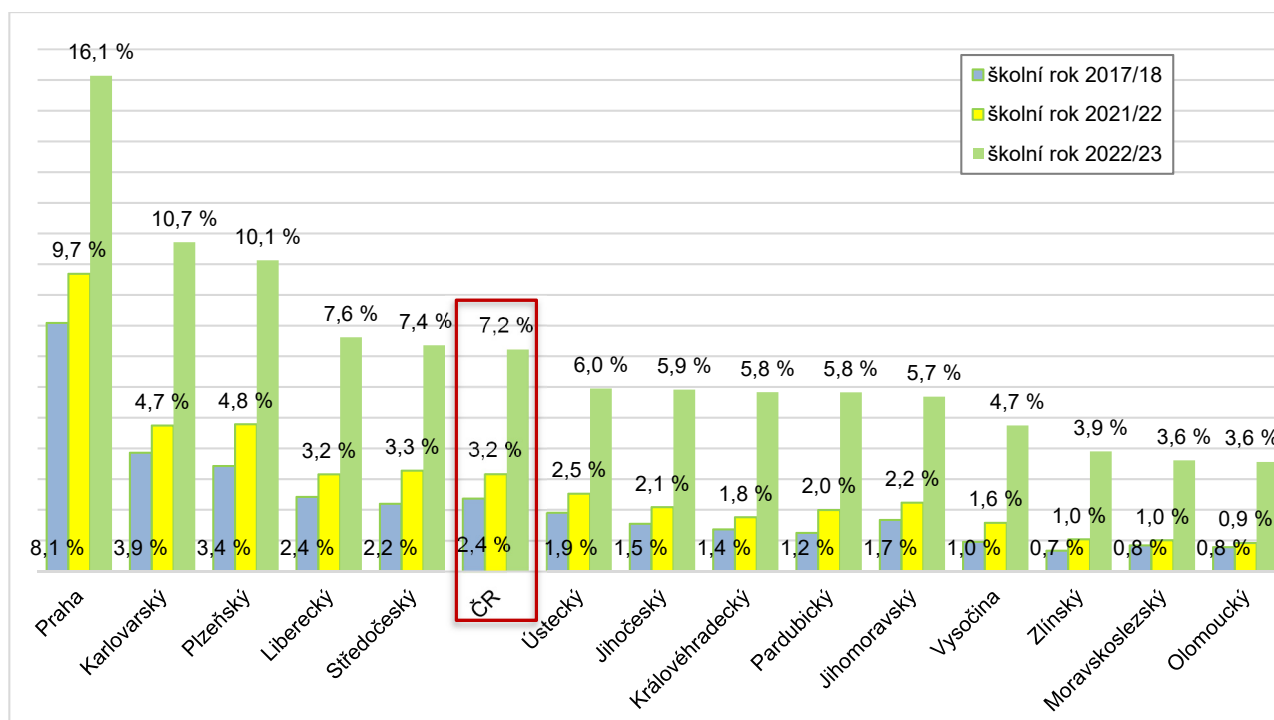
Graf 2.30 Žáci s cizím státním občanstvím (jiným než českým) na základních školách (k 30.9.)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Ze všech krajů je dlouhodobě podíl žáků s jiným než českým občanstvím nejvyšší **v Praze**. Ve školním roce 2022/23 tvořili žáci s cizím státním občanstvím 16,1 % všech žáků základních škol v hlavním městě. S velkým odstupem pak byla Praha v žebříčku následována krajem Karlovarským (10,7 %) a Plzeňským (10,1 %). Více než sedmiprocentní byl jejich podíl též v kraji Libereckém (7,6 %) a Středočeském (7,4 %). V ostatních krajích činil podíl cizinců 6 % či méně, což je menší podíl než průměr za celou Českou republiku (ten činil 7,2 %). V kraji Olomouckém, Moravskoslezském a Zlínském byl přítom tento podíl nejnižší, tj. menší než 4 % – viz graf 2.31.

Graf 2.31 Podíl žáků s cizím státním občanstvím na základních školách dle sídla školy (k 30. 9.)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Graf 2.31 také ukazuje, jak se vyvíjel podíl žáků cizí státní příslušnosti v čase. Jak je patrné, za posledních pět let se podíl cizinců nejméně zvýšil mezi posledními dvěma uplynulými školními roky, celkově z 3,2 % na 7,2 %, před pěti lety činil tento podíl 2,4 %. Pokud se jedná o relativní nárůst, byl nejméně v kraji Olomouckém, Zlínském a Moravskoslezském, ve kterých se ve školním roce 2022/23 vzdělávalo téměř čtyřikrát více žáků než v předchozím školním roce. V absolutních počtech však cizinců nejvíce přibýlo v Praze (tj. o 8 737 žáků) a v kraji Středočeském (tj. o 6 260 žáků). Z celkového přírůstku žáků cizí státní příslušnosti v ČR (tj. o 42 205) jich 35,3 % připadalo právě na tyto dva kraje. Protože však v těchto dvou krajích bylo již před zařazením dětí ukrajinských uprchlíků do našich škol nejvíce cizinců, v relativním vyjádření zaznamenal Středočeský kraj velmi lehce podprůměrný a Praha dokonce nejnižší nárůst ze všech krajů (tj. o 80,5 %).

Mezi žáky základních škol s jiným než českým státním občanstvím dlouhodobě převažují na prvních třech místech **Ukrajinci, Vietnamci a občané Slovenska**. Ve všech uplynulých 10 letech bylo mezi žáky s cizí státní příslušností na základních školách nejvíce dívek a chlapců **ukrajinského státního občanství**. Vzhledem k aktuálně probíhající válce na Ukrajině jich přitom nejvíce přibýlo mezi posledními dvěma sledovanými školními roky. Před deseti lety činil podíl Ukrajinců ze všech žáků cizí státní příslušnosti 23,5 %, o pět let později 26,8 %, ve školním roce 2021/22 necelou třetinu (31,6 %) a v uplynulém školním roce 69,9 %. Počet Ukrajinců se tak ve školním roce 2022/23 oproti předchozímu více než zpětinásobil (vzrostl o 427,2 %), zatímco mezi školními roky 2017/18 a 2021/22 rostl průměrně o 13,1 % za rok. Druhé nejčastěji zastoupené cizí státní občanství mezi žáky základních škol je **vietnamské**. Zde je možné naopak říci, že růst počtu vietnamských dětí se od školního roku 2019/20 postupně zpomaluje. Mezi školními roky 2018/19 a 2019/20 přibýlo vietnamských žáků o 488 dívek a chlapců (tj. o 10,5 %). Mezi školními roky 2021/22 a 2022/23 to bylo již jen o 183 žáků (tj. o 3,1 %). Nakonec žáků **slovenského státního občanství** rychleji přibývalo v prvních sedmi letech poslední dekády (v průměru o 7,4 %) než v posledních třech letech (v průměru o 2,5 %). Počet žáků **ruského státního občanství** se mezi posledními dvěma školními roky zvýšil o 3,1 %. O rok dříve (mezi školními roky 2020/21 a 2021/22) bylo zaznamenáno zvýšení o 4,2 % a v průměru jejich počet v posledních deseti letech rostl o 3,8 % ročně.

Dohromady se tyto čtyři země (Ukrajina, Slovensko, Vietnam a Rusko) podílely 88,7 % na všech žácích s cizím státním občanstvím, kteří se ve školním roce 2022/23 vzdělávali v základních školách v České Republice.

Absolutní počty takových žáků uvádí tabulka 2.4, ve které je výčet zemí se 200 a více žáky docházejícími na základní školy v České republice ve školním roce 2022/23 a počty, resp. podíly cizinců z těchto zemí ve školních rocích 2017/18 a 2012/13.

Tab. 2.4 Žáci s jiným než českým státním občanstvím na základních školách v ČR (k 30.9.)

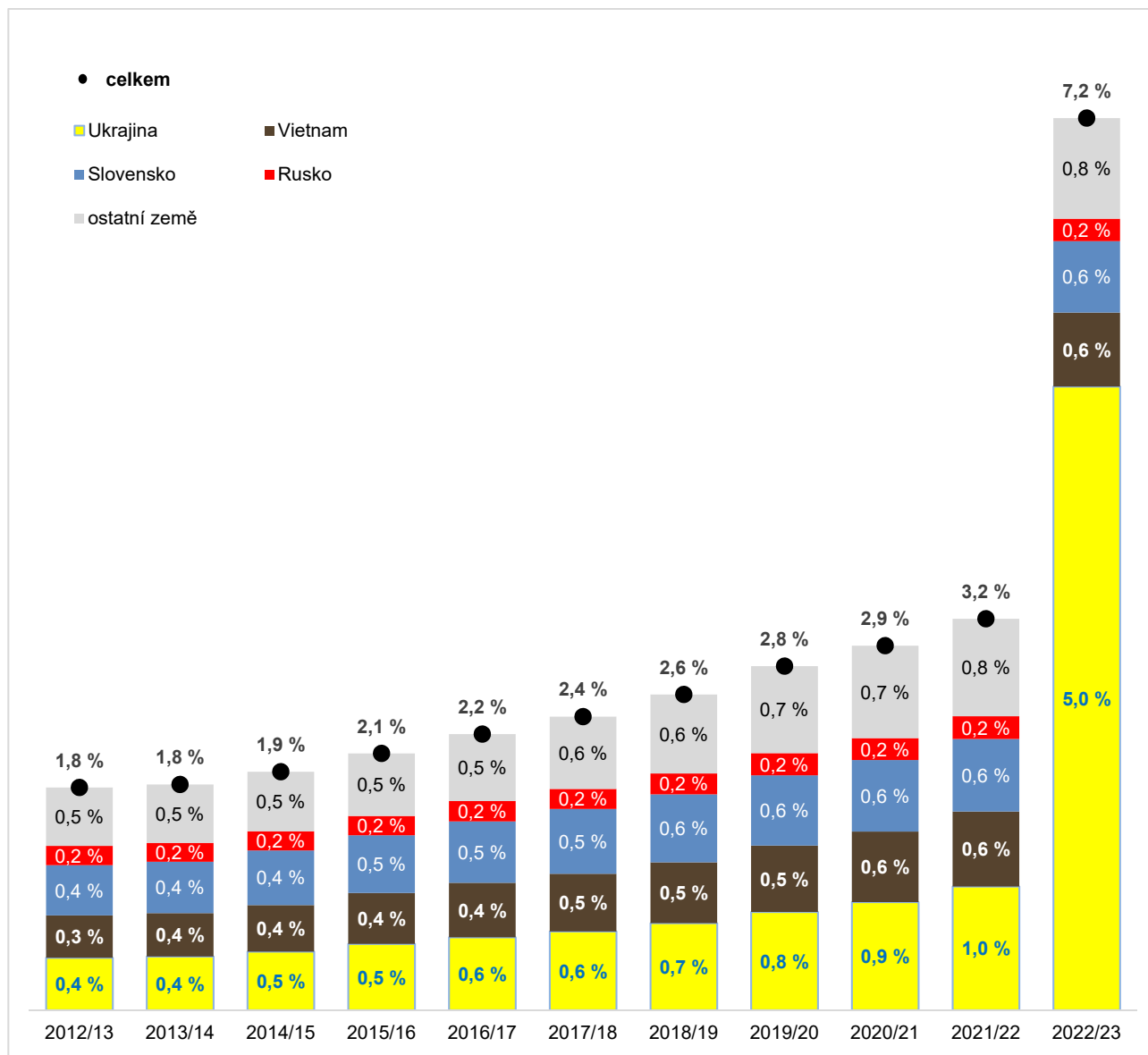
	2012/13		2017/18		2022/23	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Celkem	14 551	100,0	21 992	100,0	72 748	100,0
občané EU (mimo ČR)	4 471	30,7	7 157	32,5	9 015	12,4
občané ostatních států	10 080	69,3	14 835	67,5	63 733	87,6
Občané zemí (země s více než 200 žáky u nás a zbytek):						
Ukrajina ¹⁴	3 422	23,5	5 893	26,8	50 849	69,9
Vietnam	2 763	19,0	4 318	19,6	6 031	8,3
Slovensko	3 285	22,6	4 861	22,1	5 828	8,0
Rusko	1 266	8,7	1 500	6,8	1 830	2,5
Mongolsko	411	2,8	413	1,9	1 213	1,7
Rumunsko	174	1,2	399	1,8	812	1,1
Bulharsko	298	2,0	598	2,7	645	0,9
Moldavsko	301	2,1	415	1,9	612	0,8
Polsko	262	1,8	388	1,8	510	0,7
Maďarsko	25	0,2	203	0,9	493	0,7
Čína	281	1,9	378	1,7	410	0,6
Bělorusko	184	1,3	205	0,9	368	0,5
ostatní země	1 879	12,9	2 421	11,0	3 147	4,3

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Jiný pohled přináší graf 2.32. Ten ukazuje, že na počátku školního roku 2022/23 tvořili žáci ukrajinské státní příslušnosti 5 % ze všech žáků základních škol, přičemž ještě před rokem to bylo jen 1 %. Oproti tomu žáků z Vietnamu i ze Slovenska bylo shodně 0,6 % a 0,2 % tvořili žáci z Ruska. Za posledních pět let se přitom podíl žáků z Ukrajiny ze všech žáků základních škol zvýšil z 0,6 % na 5 %, zvýšil se i podíl žáků z Vietnamu a ze Slovenska (shodně z 0,5 % na 0,6 %).

¹⁴ V této publikaci používáme údaje k 30. září uvedeného školního roku. Počet Ukrajinských azylantů se však zjišťoval též na jaře 2023. Zde je možné uvést, že mezi podzimním a jarním sběrem se v základních školách počet ukrajinských azylantů snížil o 1 174 osob.

Graf 2.32 Žáci s cizím státním občanstvím na ZŠ k 30. 9. (podíl z celkového počtu žáků ZŠ)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

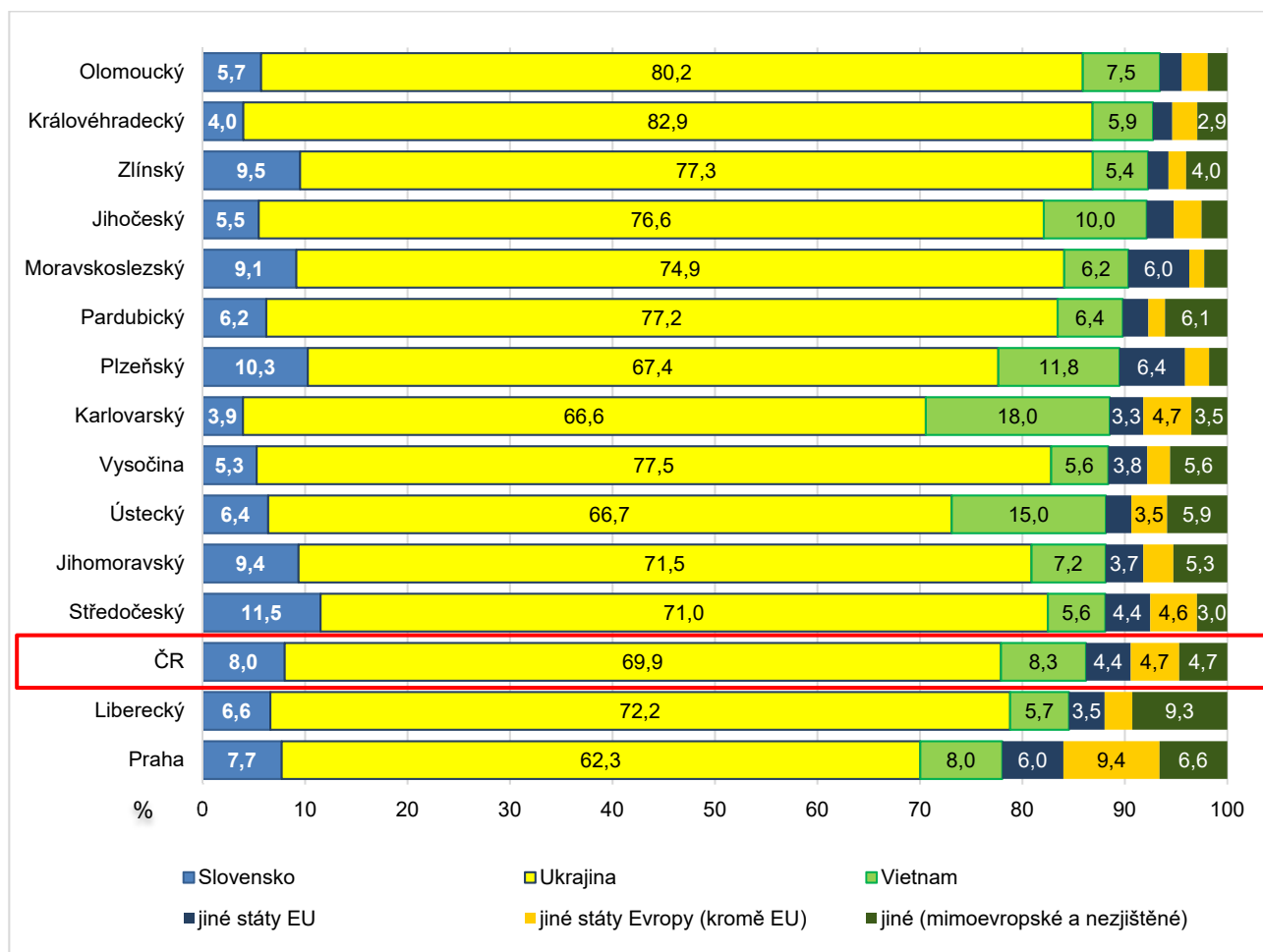
Země původu cizinců vzdělávajících se na základních školách v ČR ve školním roce 2022/23 lze rozdělit na státy EU (12,4 % cizinců), ostatní evropské státy (74,6 % cizinců) a ostatní státy světa, příp. nezjištěná občanství (13,0 %). Každé z této skupiny přitom dominuje jeden stát. **Ze států EU** je to Slovensko, téměř dvě třetiny žáků cizinců původem z EU tvořili právě Slováci (64,6 %). **Ze států Evropy, které nejsou v EU**, silně převažuje Ukrajina, 93,7 % žáků cizinců původem z Evropy mimo EU tvořili Ukrajinci. **Ze států mimo Evropu** je zase nejčetněji zastoupený Vietnam. Téměř dvě třetiny žáků cizinců původem z mimoevropských zemí tvořili Vietnamci (63,9 %).

Graf 2.33 níže ukazuje toto rozložení celkem a také v dělení na jednotlivé kraje. Ty jsou řazené dle podílu, jaký tvořili ve školním roce 2022/23 cizinci původem ze Slovenska, Ukrajiny či Vietnamu ze všech cizinců vzdělávajících se na základních školách v České republice. Tato **tři občanství** mělo v České republice celkem 86,2 % ze žáků základních škol cizí státní příslušnosti. Přitom v Olomouckém kraji tvořili žáci těchto tří občanství v základních školách 93,4 %. Naopak menší podíl, než je celorepublikový průměr, zaujímaly tyto skupiny cizinců mezi cizinci obecně v Praze (78,0 %) a v Libereckém kraji (84,5 %).

Pokud se jedná o žáky **slovenské státní příslušnosti**, tvořili mezi všemi žáky cizí státní příslušnosti nejvyšší podíl v kraji Středočeském (11,5 %) a Plzeňském (10,3 %) a nejmenší naopak v kraji Karlovarském (3,9 %) a Královéhradeckém (4,0 %). V kraji Karlovarském a Ústeckém pak mezi cizinci tvořili oproti jiným krajům

výraznější podíl **Vietnamci** (18,0 %, resp. 15,0 %). Nejmenší podíl ze všech cizinců pak Vietnamci představovali v kraji Zlínském (5,4 %). Pokud se jedná o Ukrajince, po začlenění mnohých dětí ukrajinských uprchlíků do českých škol tvořili nejvyšší podíl mezi žáky cizí státní příslušnosti v kraji Královéhradeckém (82,9 %) a Olomouckém (80,2 %) a nejmenší naopak v Praze (62,3 %).

Graf 2.33 Rozložení žáků-cizinců na základních školách dle země původu celkem a v dělení na kraje (2022/23)

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Odhlédneme-li od relativních ukazatelů, pak byl ze všech krajů **nejvyšší počet** Slováků, Vietnamců i Ukrajinců **v Praze** (1 512, resp. 1 567, resp. 12 211). Lze konstatovat, že cca čtvrtina žáků slovenské státní příslušnosti (25,9 %), jakož i ukrajinské (24 %) a vietnamské (26 %) se vzdělávalo v Praze, zbytek v jiných krajích České republiky. Ze žáků s ruskou státní příslušností se jich v Praze vzdělávaly téměř dvě třetiny (65,4 %). Naopak **nejmenší počet** ukrajinských a vietnamských žáků základních škol byl v kraji Zlínském (1 577, resp. 110), nejméně žáků Slováků bylo v kraji Karlovarském (110) a nejméně žáků z Ruska pak na Vysočině (pouze pět).

Co se týče **jiných (tj. méně častých) státních občanství**, v Plzeňském kraji zaujímali mezi cizinci v základních školách 6,4 % příslušníci jiných států Evropské unie, než je Slovensko, více než pětiprocentní podíl byl zaznamenán též v kraji Moravskoslezském a v Praze (6,0 %). Naopak v kraji Královéhradeckém bylo mezi cizinci takových žáků jen 1,9 %. Žáci z jiných států Evropy mimo EU, než je Ukrajina, zaujímali mezi cizinci nejvyšší podíl v Praze (9,4 %). V ostatních krajích činil jejich podíl již méně než pět procent, nejméně v kraji Moravskoslezském (1,5 %). Nakonec žáci z mimoevropských států kromě Vietnamu tvořili mezi cizinci nejvyšší podíl v kraji Libereckém (9,3 %), více než šestiprocentní podíl byl zaznamenán též v Praze (6,6 %) a v kraji Pardubickém (6,1 %). Naopak méně než dvouprocentní podíl takových žáků se nacházel v kraji Plzeňském (1,8 %) a Olomouckém (1,9 %).

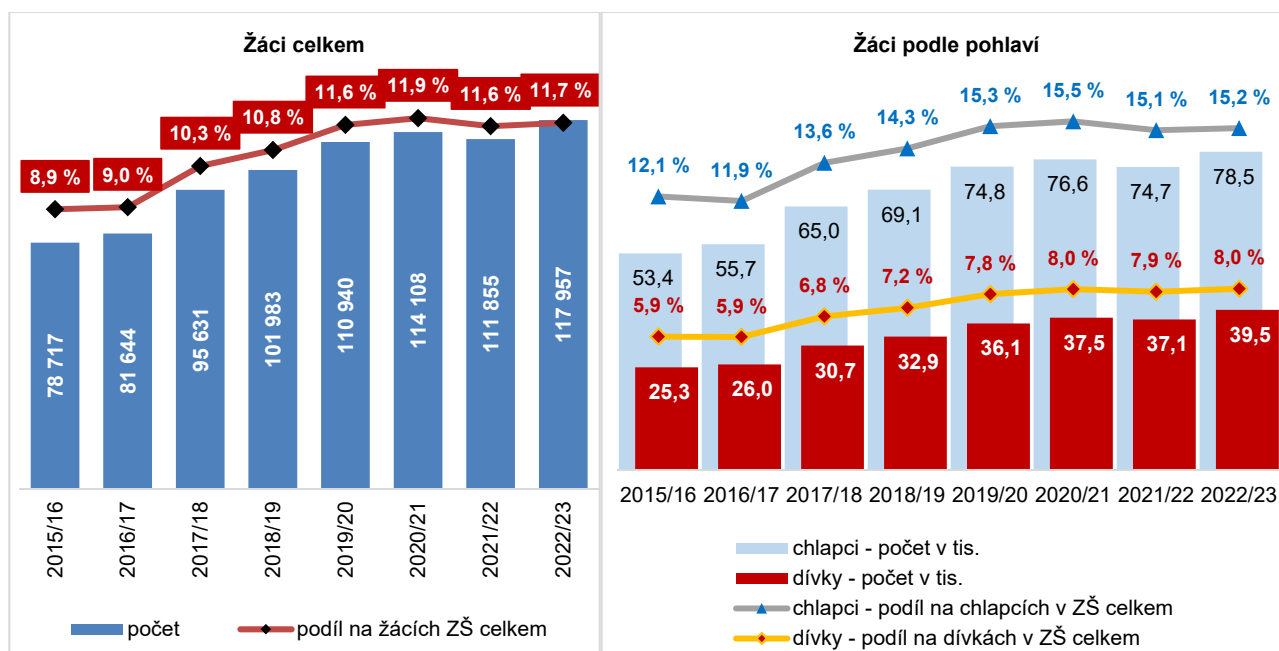
2.13 Žáci na základních školách se zdravotním postižením

V oblasti vzdělávání se používá pojem „žáci se speciálními vzdělávacími potřebami“. Tam se vedle žáků se zdravotním postižením řadí též žáci se zdravotním znevýhodněním (tj. se zdravotním oslabením, dlouhodobým onemocněním a lehčími zdravotními poruchami vedoucími k poruchám učení a chování) a se sociálním znevýhodněním (tj. žáci z rodinného prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, žáci ohrožení sociálně patologickými jevy, žáci s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a žáci v postavení azylantů a účastníků řízení o udělení azylu) - viz § 16 školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb.). Vzhledem k dostupnosti dat v časové řadě se však v této analýze omezíme na kategorii žáků se zdravotním postižením.

Ve školních rocích 2012/13 až 2016/17 bylo mezi všemi žáky stabilně 8,9 % až 9 % žáků s postižením. Mezi školními roky 2016/2017 a 2020/21 se pak počet žáků s postižením zvýšil o dvě pětiny.¹⁵ Ve školním roce 2021/22 byl oproti předchozímu roku zaznamenán mírný úbytek počtu i podílu žáků s postižením (o 2,0 %), který byl následně kompenzován nárůstem počtu postižených o 5,5 % ve školním roce 2022/23. Vzhledem k nárůstu celkového počtu žáků základních škol se však tento přírůstek promítl do podílu postižených jen nepatrně (zvýšil se o jednu desetinu procentního bodu) - viz graf 2.34.

K 30. 9. 2022 se na základních školách vzdělávalo celkem 117 957 žáků se zdravotním postižením, z nichž dvě třetiny tvořili chlapci (78 495). Zde je třeba poznamenat, že ve statistikách jsou sledované pouze případy, kdy bylo postižení potvrzeno, a to zpravidla za účelem uplatnění podpůrného opatření. U chlapců a dívek přitom nemusí k tomuto kroku učitelé a rodiče přistupovat ve stejné míře. Na celkovém počtu žáků ve školním roce 2022/23 se děti s postižením (chlapci i dívky) podílely 11,7 %. Vyšší byl tento podíl u chlapců (15,2 %) než u dívek (8 %).

Graf 2.34 Žáci se zdravotním postižením na základních školách

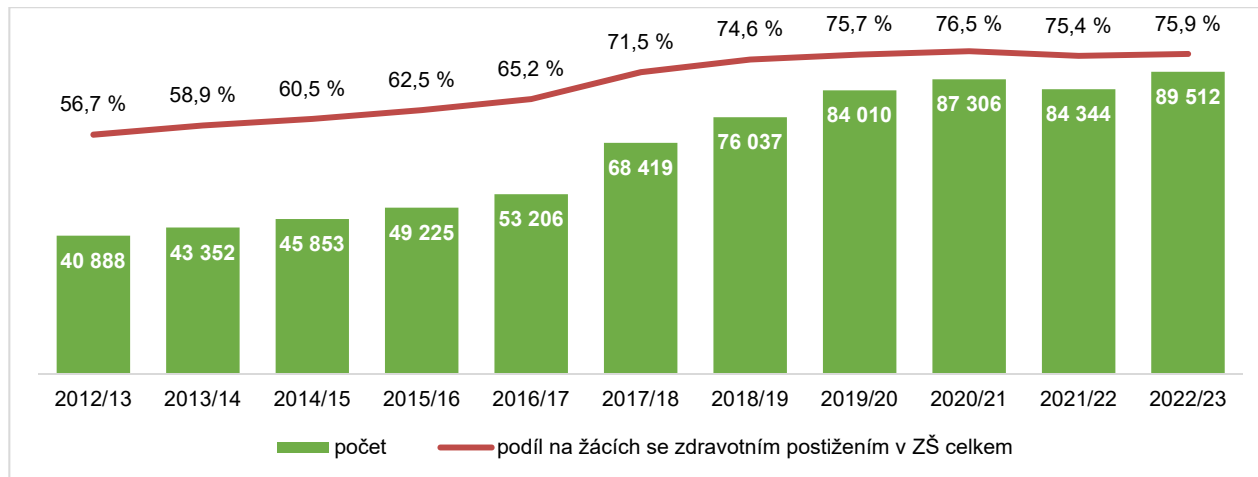
Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

¹⁵ Tento výrazný nárůst může částečně souviset s postupným rozšiřováním diagnostických kritérií, díky kterým lze přesněji a lépe žáky s postižením kategorizovat a poskytnout jim potřebnou podporu. Kromě toho se v čase zvyšovala informovanost odborníků i laiků, zejména co se poruch autistického spektra a vývojových poruch týče, které jsou tak častěji podchycovány. Navíc je rozeznání speciálních vzdělávacích potřeb více než dříve podpořeno nároky na podpůrná opatření (např. možnost získat asistenta pedagoga). V dlouhodobější perspektivě může být vzestup podílu žáků se zdravotním postižením v čase zapříčiněn též zvyšujícím se věkem rodičů při narození dítěte.

Podíl žáků se zdravotním postižením ve školách veřejného zřizovatele byl ve školním roce 2022/23 přitom nižší (11,6 %) než ve školách zřizovatele soukromého (13,6 %) a církevního (20,0 %).

Podíl žáků se zdravotním postižením **integrovány do běžných tříd základní školy** od školního roku 2012/13 do školního roku 2020/21 rostl, a sice z 56,7 % na 76,5 %. Poté se ve školním roce 2021/22 mírně snížil na 75,4 %, ve školním roce 2022/23 mírně vzrostl na 75,9 %.¹⁶

Graf 2.35 Žáci se zdravotním postižením integrováni v běžných třídách základních škol

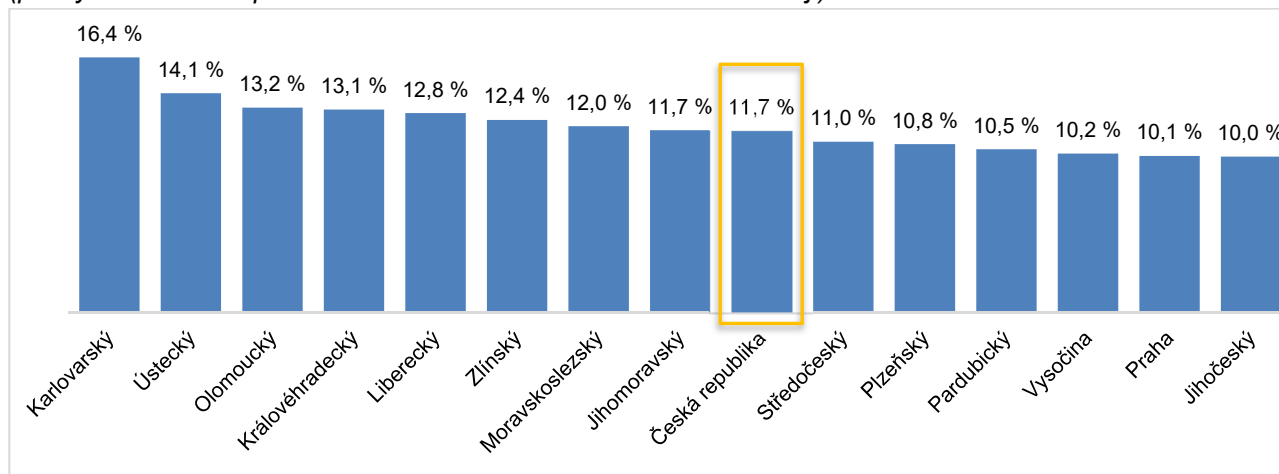

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

V podílu žáků se zdravotním postižením ze všech žáků základních škol se od sebe jednotlivé kraje ČR liší. To může souviset i s odlišným výkladem metodiky klasifikace postižení a odlišným přístupem poradenských zařízení spadající pod jednotlivé kraje. Zatímco v Jihočeském kraji, v Praze a na Vysočině tvořili žáci s postižením jen 10 % až 10,2 % všech žáků základních škol, v kraji Karlovarském byl jejich podíl 16,4 % a o něco vyšší než osminový podíl těchto žáků byl též v kraji Ústeckém (14,1 %), Olomouckém (13,2 %), v Královéhradeckém (13,1 %), a v Libereckém (12,8 %). V ostatních krajích se pohyboval mezi 10,5 % a 12,4 %. Ve všech krajích pak platí, že podíl chlapců s diagnostikovaným zdravotním postižením ze všech chlapců zapsaných v základních školách byl výrazně vyšší, než jak tomu bylo u dívek.

Graf 2.36 Žáci se zdravotním postižením na základních školách - dle sídla školy (2022/23)

(podíl na celkovém počtu žáků na základních školách v daném kraji)

Zdroj: MŠMT a vlastní dopočty ČSÚ

¹⁶ Přes poměrně vysokou míru integrace bývají však dle výzkumu společnosti PAQ research někteří rodiče žáků se speciálními vzdělávacími potřebami vystavováni tlaku k přestupu na jinou školu či jiným neoprávněným požadavkům, viz zde: www.paqresearch.cz/post/zkusenosti-rodicu-deti-se-svp

Tabulka 2.5 uvádí kromě celkového počtu žáků s diagnostikovaným postižením ve školních rocích 2012/13, 2017/18 a 2022/23 i podíl žáků s různými druhy postižení z tohoto celku. Jak je patrné, nejčastějším postižením jsou závažné poruchy učení. Zde lze konstatovat, že ač se počet takových žáků za posledních deset let zvýšil o 44,5 %, podíl, který tyto žáci zaujímají z celkového počtu všech žáků se zdravotním postižením, klesl o 5,6 procentního bodu, neboli z necelé poloviny (47,9 %) až téměř na dvě pětiny (42,3 %). Ve školním roce 2012/13 dále tvořili 25,6 % žáci s mentálním postižením. Tento podíl pak v čase klesal až na 13,4 % ve školním roce 2022/23. Ve školním roce 2022/23 proto zaujímali větší podíl žáků s postižením žáci se závažnými vývojovými poruchami chování (17,3 %), kteří ve školním roce 2012/13 tvořili pouze 6,2 %. Více než desetinový podíl žáků s postižením zaujímali ve školním roce 2022/23 také žáci se závažnými vadami řeči (11,6 %), jejichž počet se za posledních deset let zčtyřnásobil (z 3 367 žáků ve školním roce 2012/13 na 13 629 žáků ve školním roce 2022/23). Žáci s jinými druhy postižení (s výjimkou kategorie postižených více vadami) již zaujímali méně než pětiprocentní podíl.

Tab. 2.5 Žáci se zdravotním postižením v základních školách podle druhu postižení

	2012/13		2017/18		2022/23	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Celkem	71 791	100,0 %	81 644	100 %	111 855	100 %
se závažnými vývojovými poruchami učení	34 521	47,9 %	44 053	46,1 %	49 889	42,3 %
se závažnými vývojovými poruchami chování	4 437	6,2 %	12 900	13,5 %	20 386	17,3 %
mentálně postižení	18 475	25,6 %	13 869	14,5 %	15 753	13,4 %
se závažnými vadami řeči	3 367	4,7 %	7 202	7,5 %	13 629	11,6 %
s poruchami autistického spektra	3 034	4,2 %	3 599	3,8 %	4 390	3,7 %
sluchově postižení	1 113	1,5 %	1 173	1,2 %	1 246	1,1 %
tělesně postižení	1 256	1,7 %	1 108	1,2 %	1 203	1,0 %
zrakově postižení	632	0,9 %	740	0,8 %	926	0,8 %
postižení více vadami ¹⁾	5 275	7,3 %	10 987	11,5 %	10 535	8,9 %

¹⁾ za postiženého více vadami se považuje žák se dvěma nebo více druhy postižení, ze kterých by každé opravňovalo k poskytování podpůrných opatření ve vyšších stupních podpory

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

Nutno poznamenat, že vlivem metodických změn souvisejících s přijetím „inkluzivní novely“ školského zákona roku 2016 je statistika vykazovaných zdravotních postižení či znevýhodnění od roku 2016/17 hůře srovnatelná se staršími údaji. Výše popsané tendence jsou však výrazné a obdobný vývoj je patrný jak mezi školními roky 2012/13 a 2017/18, tak i mezi školními roky 2017/18 a 2022/23.

Podíváme-li se opět na **rozdíly mezi chlapci a dívkami**, lze poznamenat, že u všech druhů postižení byly ve školním roce 2022/23 vyšší počty chlapců s uvedenou diagnostikou než dívek. V největší míře to platí pro postižení **poruchami autistického spektra** a **vývojovými poruchami chování**. Počet chlapců s diagnostikovanými poruchami autistického spektra na základních školách byl 4,7krát vyšší než počet dívek a počet chlapců s vývojovými poruchami chování byl na základních školách 3,4krát vyšší než počet dívek. Více než dvojnásobný počet chlapců oproti dívkám byl shledán též s diagnostikou **závažných vad řeči** (2,5krát vyšší) a s postižením **více vadami** (2,3krát vyšší). O 71,5 % vyšší byl též počet chlapců s **vývojovými poruchami učení**.

Z celkového počtu postižených chlapců i dívek pak cca tři pětiny (59,8 % u chlapců a 58,2 % u dívek) měly diagnostikované vývojové poruchy učení (46,6% dívek a 42,7 % chlapců) či chování (11,6 % dívek a 17 % chlapců). U dívek tak bylo častější než vývojové poruchy chování mentální postižení (17,8 %), které mezi chlapci s postižením zaujímalo 13,6% podíl. Kromě toho tvořili mezi chlapci s postižením též vyšší podíl jedinci s poruchou autistického spektra (3,8 % oproti 1,9 % dívek s postižením) a o něco vyšší podíl jich také měl diagnostikovanou závažnou poruchu řeči (10,9 % oproti 10,0 % dívek). Více viz tabulku č. 2.6.

Tab. 2.6 Podíl žáků se zdravotním postižením v základních školách podle druhu postižení a pohlaví (2022/23)

	celkem	chlapci	dívky
Celkem	100 %	100 %	100 %
se závažnými vývojovými poruchami učení	42,3 %	42,7 %	46,6 %
se závažnými vývojovými poruchami chování	17,3 %	17,0 %	11,6 %
mentálně postižení	13,4 %	13,6 %	17,8 %
se závažnými vadami řeči	11,6 %	10,9 %	10,0 %
s poruchami autistického spektra	3,7 %	3,8 %	1,9 %
sluchově postižení	1,1 %	1,1 %	1,4 %
tělesně postižení	1,0 %	1,0 %	1,4 %
zrakově postižení	0,8 %	0,8 %	1,0 %
postižení více vadami ¹⁾	8,9 %	9,1 %	8,2 %

¹⁾ za postižené více vadami se považuje žák se dvěma nebo více druhy postižení, ze kterých by každé opravňovalo k poskytování podpůrných opatření ve vyšších stupních podpory

Zdroj: ČSÚ podle údajů MŠMT

